KA THUP

Ki Essay High School

Da U

B. F. Syiem

Ka Thup
Ki Essay High School

Da u

B F. Syiem

Formerly, Headmaster,
Jaiaw Presbyterian L P. & M.E. School

Ia ka Hok Iongtrai Ia tyngkai

Ka sienshon kaba Saw 2000

La pynmih da u Nongthoh
b a d
La shon ha Lyngwiar Press, Mawkhar, Shillong

KA JINGLAMPHRANG

Ki Essay ki long ka bynta ba donkam shibun ha ka Course jingpule ia kano kano ka Language lane ka jingpule ia la ka jong ka ktien bad ia ka thoh ka tar jongka. Kumjuh hi ka long ia ka ktien Khasi jongngi. Ha kane ka bynta, lah ban ong ba ia haduh mynta hi. ym shym pat don ka jingpynbeit ba ki khynnah High School ha ka Ri kin ioh ryntih ia kijuh ki jinghikai ha kaba thoh ia ki Essay halor ki phang bapher bapher. Ha ki skul kiba ha Sor, lah ban ong ba kiei kiei baroh ki bit ki biang. Hynrei kaba kham bha ka long ban ia bit lang ha ka Ri shityllup.

Ka jingthmu ha kaba thoh bad pynmih ia kane ka thup, ka long ban iarap ia ki khynnah High School baroh ba kin lah ban thoh ia ki Essay ha ka rukom kaba kham bha. Ka jingpyrshang hangne ka long ban bud katba lah ia ka jylli ba la ruid da ki bor pyniaid skul bad kumba la paw ha ki jingkylli HSLC Khasi Second Paper man ka snem, naduh ba ka Meghalaya Board of School Education ka la shimti ban pyniaid bad pynbeit ia ki HSLC Examination ter shi ter haduh mynta.

Ka jingkyrmen ka long ba ka jingpynmih ia kane ka kot lan long ka jingiarap ban ai jingmut ia ki Samla shongskul ba kin lah ban thoh ia ki Essay halor kiwei de ki Phang bym shym la kynthup hangne. Lehse, kane ka thup barit, ka lah ban iarap wat ia ki khynnah College ruh ha kaba ialam bad ai jingmut, ha kane ka bynta, ban shur ia ki phang bapher bapher ha ka Khasi Composition.

Kum uwei na kiba la ia kit lyngkor lem myntashuwa ha ka Lam hikai skul, nga pynpaw la ka jingsngewbha ban pdiang ia kino kino ki jingkdew, ki jingiapyni bad jingai jingmut halor ka tam ka duna ne ka lait ka lot ba lah ban shem ha kane ka thup, la ka long na ki nonghikai, ki bor pyniaid skul jong ki Sorkar ne na ki riewpule, riewrangbah bad kiwei de; khnang ban pynbha bad pynneh ia ka.

Dated Nongrmai
5 tarik, Jylliew, 1991

B.F. Syiem
(Journalist)

SHI KYNTIEN

Ka long kaba kmen bad ba sngewtynnad eh ban ioh shon bad pynmih biang ia kane ka kot ha ka sien shon kaba Saw, wat la ym shym pat lah ban pynheh ia ka. La lah ban shu kynthup tam hangne tang iwei i essay. Hynrei, la kumno kumno ruh, yn sa lah ban pyndep ia ka jingthmu ban pynheh ia ka ha ki sien shon kiba hadien.

Nga sngewbha shibun ban ai la ka jingkhublei ia ki samla shongskul bad ia baroh ki nongpule kiba la long ka jingai mynsiem bad ka jingpynshlur ia nga.

Dated Nongrmai
5 tarik, Nailur, 1995

B F. Syiem
Nongthoh

KA JINGAI BUROM

S H A

I Pa jongnga

U Babu Brodison Ryntathiang

I ba la long

U khlur ka jinglam lynti ia nga

JINGKDEW

1 KI SKUL

Jingbatai: Ki skul ki long ki jaka ai jingbikai ia ki khynnah ba dang rit, kiba la kham heh, bad ia ki Samla ban pynsan ia ki ha ka thoh ka pule, ka jingnang jingstad, ka jingtip jingshemphang. Ki Skul ki kynthup, barabor, ia ki Nonghikai bad ki khynnah skul; bad dei ban don ruh ki ïngskul ha kiba ki Nonghikai ki hikai ia ki khynnah.

Ki Skul ki dei ki pongshai ne ki jingkhangït jongka jabieng bad ka dohnud briew. Dei lyngba ki skul ba u briew u ioh ia ka jingshai bad ka jinglongriew shai. Dei lyngba ki skul ba u ioh ia ka jingnang jingstad. Dei ki skul kiba pyniar ia ka jingtip jingshemphang bad ia ka bor sngewthuh; kaba ialam sha ka jingproh bad jingnep ka jabieng. Ki long u prew ka jingshai ban beh noh ia ka jingdum napdeng u khun bynriew shi snieh pyrthei.

Lah ban ong ba ki Skul ki dei ki per sara ha kiba ia u symbai babha jong ka jingnang jingstad, ka buit ka akor, bad ka tip briew ka tip ᴬBlei, la bet la sara bad pynheh pynsan ha un long un man bad ba un sei ia u soh uba dei biang ha ka aiom kaba biang. Hangne, ka jingpynsan ka kynthup ia ka jingaisboh, jingaium, kaba thiew ia ki ñiut bad kumta ter ter, ia kaba ki Nonghikai kum ki Nongsumar kner ki trei iala ka kam ban pynsan ia kiba rit ha ka phud jong ka thoh ka pule, ka jingnang jingstad, ka burom ka akor bad ka jinglong ba bha.

Ka dor jong ki: Ki Skul ki dei ki tlong bad ki kpait jong ka jingnang jingstad, ka jingroi bad jingkiew shaphrang baroh. Kumta ki don ka dor kaba khraw. Ki long ka jingdonkam kaba u bynriew, ha kane ka juk riewshai ka juk kaba la kiew katta katta ha ka jingstad, um bit satia ban duh. Lada khlem ki skul, ka pyrthei baroh kawei kan jin da la sah ha ka jingbieid bad jingdum. Ka jingroi jingkiew jong ka jingstad ha

ki liang baroh ha kane ka juk mynta, ka sdang na ki skul.

Ki Skul ki dei ki umpohliew jong ka jingstad kaba long ka spah ba kordor tam ia u briew; Ka spah ka ba ym don ba lah ban tuh. hynrei ka iaisah bad u briew uba la ioh ia ka shilynter ka jingim. Ka jinglehnohei jongka, ka long sa tang lada uta uba la ioh ne don ia ka um treh lane um nang ban pyntreikam ia ka.

Nalor ba ki Skul ki ai ia ka jingnang jingstad, ki long ruh ki shlem ban saiñdur bad ban tei ia ka long-briew ka manbriew, ka burom ka akor bad ka jinglong jingim jong u briew ha ki liang baroh. U briew uba la ioh jinghikai ha Skul, u pher bak lybak na uba khlem leit skul ha ka pyrkhat pyrdaiñ, ha ka bor sngew-thuh bor sheimphang, ha ka kren ka khana, ka akor ka burom bad ha baroh ki liang.

Ka jingpynkut: Ki Skul kumba la ong haneng ki long ki tlong bad ki kpait jong ka spah ba kordor kaba long ka jingnang jingstad. Ban shem ia ki par mawlynnai ba la buhrieh, ym don lad da kumvei pat, lait tang kaba tih bad ngam ha ki jylli jong ki Skul. Hangne lah ban jngi, ban ngam bad ban tih ha ki thwei ba iar jong ka jingstad bad ban ioh phong ia ka pansngiat mawkordor ha ka ïa kaba biang.

Ban shem ban ioh ia kata ka spah ba la buhrich, ka long shisha kaba shitom bad kaba eh katta katta, pynban, lah ban ioh ia ka tang da ka jingtrei shitom, ka jingminot bad ka jingkut jingmut.

Ia namarkata, ngin bein ia ki jingeh baroh bad ngin ym man thiat ban tih ha ki par jingstad, tad ha-duh ba ngin da poi sha ka thong jong ka jingioh-phong ia ka pansngait ka jingstad. Don shibun bah kiba la ioh ia ka. Ngi ruh ngim bit ban duh ia ka.

2. KA JINGHIKAI

jingbatai : Ka jinghikai kamut ka jingialam, ka jingbtin bad jingbthah ia u briew, khamtam ia u khynnah ba un nang un tip bad un sngewthuh ia kiei kiei kiba ha ki sawdong sawkun jong ka jingim. U briew u im, u heh u san bad u rangbah hapoh ki jylli jong ka jinghikai. Dei da ka jinghikai ba u lah bad nang kumno ban trei ban ktah; ban tip ia ka babha bad ka basniew, ia kaba dei bad kaba lait; ba un proh un iar ha ka bor jabieng, ka bor sngewthuh bad ka jingshemphang ba un tip ia ka burom ka akor ha ki ktien bad ki kam. Ka jinghikai ka ialam ia u briew sha ka jingsan ba shisha ha ki liang baroh.

Ki jylli jinghikai : Don saw tylli ki jylli jinghikai kiba kongsan ia u briew, bad kita ki long - ka ïng ne ka longïng longsem; ka S kul, ki imlang sahlang, ka mariang.

Ka ling : Ka ïng ne ka longïng ka dei ka shlem bah ha kaba saiñdur ia ka longbriew ka manbriew ia ka jinglong jingim, ia ka tip briew ka tip Blei ia ka burom ka akor, ia ka tip kam ka tip duk, ka pyrkhat ka pyrdaiñ ka iaid ka ieng, ka kren ka khana bad kumta ter ter. Ia u briew la kha ha ïng. Dei ha ïng ba u heh u san ha ka met, ha ka mynsiem ka dohnud bad ka rukom im. U shongseng bad u suh thied ha ki jinghikai bad ki jingialam jong ka longïng jongu ha baroh ki liang jong ka jingim. Ka dur bad ka jinglong tynrai jong ka longiing longsem bunsien, ka paw ha ki khun jongka. Ha kajuh ka rukom, ka jinglong jingim jong ki khun ka phalang shibun ia ka tynrai jong ka longïng.

Lada ki jinghikai bad ki jingialam jong ka longïng ki long ki babha, ki khun jong kata ka ïng ki manbha bad lada ki jinghikai bad jingialam jong ka longïng kim long ha ka lynti kaba dei, ki khun jongka ki ju poi sha ka lynti kaba bakla ha ka jingim jongki. Ki long

ïng longsem (kata ki kmie ki kpa) ki long ka tynrai bad ki thied jong ka longbriew manbriew, katba ki khun pat ki dei ki tnat kiba sei ia ki soh jong ki, la bha ne sniew. Ki dei ki per sara ba kynsai jong ka longbriew manbriew.

Ka SKul : Ka Skul ka long kawei pat ka shlem ha kaba saiñdur ia ka longbriew manbriew bad ka per sara ban pynsan ia u briew ha ka jingnang jingstad, ha ka jingproh jingnep kabor jabieng, kabor sngewthuh bad jingshemphang, ka thoh ka tar bad ka jingpule.

Na Skul, u briew, ha ka jinglong khynnah, u ioh shibun ki jinghikai ha ka liang ka jinglong jingim, ka burom ka akor, ka tip briew tip Blei, ka pyrkhat pyrdaiñ, ka kren ka khana, ka iaid ka ieng bad ha baroh ki liang jong ka longbriew bad jingim jongu. Lada ki jinghikai bad jingialam na Skul ki long kiba bha, khlem pep, ki khynnah jong kata ka skul kin ioh ia ka jinglong jingim babha, ha ki kam bad ki ktien kumjuh Hynrei, lada ki jingialam bad jinghikai na Skul kim long ha ka lynti kaba dei, ki khynnah jong kata ka skul ki lah ban poi sha ki lynti kiba bakla ha ka longbriew bad ka jinglong jingim jongki

Nalor kaba saiñdur ia ka jinglong jingim u briew ki skul ki dei ki thymmei jong ka thoh ka pule bad ka jingnang jingstad. Ki dei ki pongshai ne ki jingkhang ït jong ka jabieng u briew. Ki jinghikai ba ioh na ki skul ki ai ia ka jingtip kaba iar ha ki khynnah bad kita ki jingtip ki bsa ia ka jabieng ban pynproh ia ka bor sngewthuh, ia ka pyrkhat ka pyrdaiñ, ia ka jingshemphang bad ia ki sap tynrai ba u briew u don. Ka jingnang jingstad ha baroh ki liang kaba la roi haduh katta katta ha kane ka juh kaba mynta ka sdang na Skul.

Ka Imlang Sahlang : U briew u im, u shong u sah ryngkat bad la kiba ha ïng ha sem, ki marjan marpa, ki lok ki jor, para shnong para thaw. Um

lah satia ban im marwei khlem ka imlang ka sahlang. Ka jingdon jongu hapdeng la ki para briew ka hikai bad ialam ia u ba un nang, un tip bad un sngewthuh ia kiei kiei kiba don sawdong jongu. Ka ialam bad saiñdur ia ka jinglong jingim, ia ka pyrkhat pyrdaiñ, ia ka kren ka khana, ia ka trei ka ktah bad kumta ter ter ha bun ka liang. Uwei pa uwei u hap ban ia iaid ryngkat ryngkat bad ka imlang sahlang ha kaba u hi u don.

Ka Mariang : Ka mariang ha kaba u briew u im ka don la ka jong ka bynta ha kaba hikai ia u briew. Kane ka kynthup ia ka sla khyndew, ka jinglong ka suiñ bneng, ki lum ki them, ka jingshit jingkhriat, ka lyer, ki dieng ki siej bad ki jingthung, ki mrad bad ki sim ki doh. Kiei kiei kiba u briew u iohi, u shem bad u ia kynduh ha ki sawdong sawkun jong ka mariang ha kaba u im, ki ai jingtip bad jinghikai shibun ban pynproh pynnep ia ka jabieng bad bor pyrkhat jongu. Ki trei ruh ban saiñdur ia ka jinglong jingim jongu.

Ka Jingpynkut : Ka jinghikai ka pynjanai ia u briew ha ki liang baroh jong ka jingim. U briew uba la ioh jinghikai u pher bak na u bym shym ioh jinghikai, kumba ka jingshai ka pher bak na ka jingdum. Ka wait kaba la bam sarang ka long ka bym don dor bad bym larkam Ka jinghikai ka long ka jingshut ban pynphyrnai bad pynnep ia ka. Dei hangta ba ka dor jongka, ka shong bad kylla long kaba larkam shisha.

3. KA KAMRAM U KHYNNAH SKUL

Jingbatai : Haba ong khynnah Skul, ka mut ia baroh ki khynnah kiba don hapoh ki jingpule bad jingshah hikai ha ki skul rit, ki skul heh, ki kolej bad University, ha la ki jong ki kyrdan bad ha ki lain jingpule bapher bapher. Ka por jinglong khynnah skul ka kynthup ia ka jinglong khynnah bad jinglong Samla jong ka jingim.

Ka por pynkhreh ia ka lashai : Ka por jinglong khynnah skul ka dei ka por jong ka jingpynkhreh ia ka lashai la shisngi jong ka jingim. Ia kaei kaba ngi bet ha kane ka por, ngin ioh kheit ia u soh kum ba ngi la bet, ynda haba ngi la san la rangbah.

Ngi wan sha kane ka pyrthei kum ki nongwei jong ka jingim, khlem da tip ne sngewthuh lypa ia ki jingeh, ki diengpynkiang bad ki raieh raidam jongka. Namar kata, ngi donkam ia ka jingpynkhreh khang ba ngin lah ban ieng pyrshah bad ban jop ia ki. Lehse don shibun ki Samla ki bym sngewthuh ne poi pyrkhat ia kane ka jingshisha bad kumta kim lah ban poi sha ka phang kaba dei ynda ki la heh la san. Ka por shong skul ka dei ka jingsdang bad jingseng Nongrim ia ka jingim u briew ha ka pyrthei.

Kum ki khynnah skul, ngi donkam ban long kiba trei shitom bad minot ha la ki jingpule, da kaba thew la u khnam sha ka thong kaba sha jrong ha ka jingim, kata ban ialeh ban kiew sha ki kyrdan kiba kham sha neng ha ka jingim. Ngin ym lah ban kiew kyrdan ha ka jingim, khlem ka jingtrei shitom bad jingminot. Ka jingim ha pyrthei ka long kaba dap da ki jingeh ki jingjynjar, jingkhuslai, ki jingsngewsih bad ki ummat kthang. Ka jingim khynnah skul ruh ka long kaba shlei da ki jingeh bad ki shiah kiba thar kat sha ba phai. Pynban, da kaba thom bad tur ia baroh, ha kaba kut, ngin sa ioh kheit ia u soh jong ka jingjop bad jingkmen. Ngim dei ban klet ba ia ki soh kiba bang lah ban ioh na ki diengshiah.

Jinglong babha : Nalor ka jingminot bad jingtrei shitom, ki Samla shongskul kim dei ban klet ia kawei ka jingshisha bad kata ka long ban tei ia la ka longbriew manbriew ha ka lynti kaba dei. Kata, ban pynmihen ia lade ban ioh ia ka jinglong jingim kaba bha, kaba hok, badon akor ba don buroni, ba tip briew tip Blei, tip kam tip duk bad ba don jingkitkhlieh. Ngi dei ruh ban long ki riew don nongrim, kiba khlain bad ba skhem

ka jingkut jingmut. Ka jinglong babha bad ka jingskhem jingmut ki long ki atiar ba kongsan tam ia u briew ha ka jingialeh jongu ia ki jingeh bad ki thma ka jingim. Ka jingnang jingstad. ka jinglong babha bad ka jingskhem jingmut ki saiñdur bad pynsan ia u briew sha ka longbriew bad ka jinglong rangbah ba shisha - ka longbriew ba don dor bad ba shongsbai shisha.

Ngi ia kren hangne shaphang kaba pynmlien ia lade ban ioh ia ka jinglong babha, namar ba ka longbriew ka dei ka khung jong ki jingmlien. Lada ngim ioh ia ki jingmlien kiba bha, ngin ioh la ki jingmlien kiba sniew bad kine ki sain ia ka jinglong jingim jong ngi, la bha ne sniew.

Jingkohnguh : Kawei pat ka kamram ba kongsan jong ki khynnah skul, ka dei ka jingkohnguh. Kum ki khynnah skul, ngi dang don ha ka por bad ka ryta jongka jinglong khynnah ba kaba ngim pat tip ne sngewthuh ia kaba dei ne kaba lait, kaba bha ne basniew. Ngi ioh jingtip bad ngi nang ia kiei kiei baroh na la ki jong ki kmie ki kpa, ki nonghikai, kiba ha ïng ha sem bad kiba la san. Namar kata, kaba bha tam ia ngi ka long ban shu kohnguh beit ia kiei kiei kiba ki kmie ki kpa bad ki nonghikai, ki ialam bad hikai ia ngi ha ki liang baroh khnang ba ngin lah ban poi ha ka lynti kaba dei bad ba ngin san ngin rangbah joit ha ka longbriew bad ka jingnang jingstad.

Jingpynkut : Ia ngin minot thop ban tih ha ki par ka jingstad kiba u Trai Kynrad u la buhrieh ha ki syrtap jong ka jingpynlong jongu. Ia ngin tei iala ka longbriew ha ka Nongrim jongka jinglong babha bad jingkut jingmut ba skhem khnang ba ngin dup san sha ka jinglong riew rangbah ba shisha bad ba ngin lah ban long ki briew kiba larkam ha ka jingim. Bet mynta ia u symbai babha; khlem pep, ngin ioh kheit ia u soh uba thiang ha ka jingim u ban ai jingkmen bad jinghun.

4. KA JINGKOHNGUH

Jingbatai : Ka jingkohnguh ka mut ka mon ban pyndem ialade ha ka jingong, ka jingpynbeit bad ka jingbthah jong kiba halor ia kiba ngi dei ban leh. Ka dei ka bor jingsngew kaba don ha u briew ban shah shkor bad ban leh ia ka jingpynbeit, ia ka jingsneng jingpyni lane ia ka hukum jongki kmie ki kpa, ki Nonghikai bad kiwei de kiba halor lane ki longsan. Ka long kawei na ki bynta kiba tei ia ka jinglong jingim ha ka longbriew manbriew

Lada ki khun kim kohnguh iala ki kmie ki kpa, aiu mo kan jia ia kata ka ïng? Khlem artatien kata ka ïng kan long kaba lynruh lynram bad kan ym lah long ïng satia. Ka skul kan ym lah long skul, da lei lei ruh, lymda ki khynnah skul ki kohnguh ia la ki nonghikai. Ki ophis bad kiwei kiwei ki jingtrei jong u briew kin ym lah long satia khlem ka jingkohnguh jong kiba hapoh ia ka jingpynbeit bad jingbthah jong kiba halor jongki. Wat ka imlang sahlang hi baroh kawei kan long kaba huri hura lynruh lynram bad yn ym lah long shnong, long hima ne long ri khlem ka jingiakohnguh ia kaei kaba dei ban kohnguh.

Jingkohnguh kum ka kamram : Ka jingkohnguh ka long shi bynta na ki kamram ha u briew u dei ban leh bad ban pyndep. Ka dei ka kamram jong ki khun ban kohnguh ia la ki kmie ki kpa. Ka dei ka kamram jong ki khynnah skul ban kohnguh ia la ki Nonghikai. Ka dei ka kamram jong kiba dang rit ban kohnguh ia kiba la san, bad kito kiba kham hapoh ban kohnguh ia kiba halor.

Ka jingbymkongnguh ia kito kiba ngi dei ban kohnguh ka mut ka jingbympyndep ia la ka kamram. Ban leh kumta, ka long ka jingbakla kaba khraw bad ka kam kaba bieid shibun. Ki briew kiba stad kin ym leh kumta lano lano ruh. Ym don ka jingbieid bad jingdum ka ban kham palat ban ia ka jingbymkohnguh. Ka

long ka jingwir bad ka jingsakma na ka lynti kaba dei, kaba ialam ia u briew sha ri khlaw jong ka shaiong bad ka lyngngoh ngaiñ.

Ha ka pyrkhat pyrthew u Khasi, ki kmie ki kpa ki dei ki bloi ha pyrthei, namar dei ma ki kiba la kha bad sei ia ka longrynieng jong ki khun ha sla pyrthei. Dei maki ruh kiba bsa ba btiah bad kiba pynheh pynsan ia la ki khun ha ka liang ka met, ka mynsiem, ka jinglong jingim bad kiba saiñdur ia ka longbriew manbriew shi tyllup. Da kumta ki pyndep iala ka kamram na ka bynta jongngi ki khun. Namarkata, ka dei ka kamram jongngi ban siew kylliang, ban ai, ban theh lut bad ban pyndem lut ia la ka mon baroh khoit sha ka jingkohnguh ba khlem tyngkai ia ki.

Ki Nonghikai ki don ka jingiasyriem ia ka jinglong kmie long kpa, namar ba ki pynkha ia ka jingnang jingstad. Ki bsa ki pjiah ia ka jabieng, ka dohnud bad ialam ia ki khynnah skul ha kaba saiñdur itynnad ia ka jinglong jingim bad tei ia ka long briew man briew. Ym don ksiar ne rupa, ym don spah ym don phew ba lah ban ia nujor bad ka jingai ne jingshakri jongki ia ngi ki khynnah Skul. Namarkata, ka dei ka kamram jongngi, ban ai bad pyndem lut ialade ha kaba kohnguh ia ki naduh la ka dohnud.

Ka jingstad ki longsan : Ki kmie ki kpa, ki nonghikai, kiba la kham san, ki longsan ha ka imlang sahlang bad kiba halor ha ki jingtrei kam trei jam ki la iaid lyngba ia ka jinglong khynnah bad jinglong Samla. Kumta, ki la mad bad tip shibun kiei kiei ha la jingim. Katba ki khynnah pat ki duna shibun ka jingtip shaphang ki sawdong sawkun jong ka jingim. Ka Phawer Khasi ka ong: 'U tymmen u da tip, u Samla u shu tharai''. Kane ka long ka jingshisha kaba khraw. Ki longsan ki la iaid ha shwa jongngi bad ki ia kynduh da lade ia ki kiew ki jur bad ia ki raieh ha sawdong ka jingim. Kumta, ki la kham tip kham sngewthuh bad kham stad ban ia ngi kiba dang rit

Namar kata, kaba bha tam ia ngi ka long ban kohnguh ia ki, khnang ba ngin poi sha ka lynti kaba dei.

Ka dor jongka : Ka jingkohnguh ka long kawei na ki jinglong babha kiba kordor tam ha ka jingim. Ka long ka lynti bah kaba ialam ia u khynnah sha ka jingsan bad jinglong rangbah ba shisha. Ki briew bad ka pyrthei baroh ki iaroh bad pyrto ia ki khynnah kiba kohnguh. Ka ksiar ka rupa bad ka spah baroh ka long lehnohei, lada khlem ka jingkohnguh.

U Samuel, uta u Nongiathuh lypa ki Isreal hyndai, u ong: "Ka jingkohnguh ka long khambha ban ia ka khleiñ ki langsohmoh". Ka khleiñ ki langsohmoh, ka mut ka jingkñia ainguh ia U Blei; pynban ka jingkohnguh ka long khambha ban ia kata. Kane ka iarap ia ngi ban sngewthuh kham bha ia ka dor jong ka jingkohnguh.

Jingpynkut : Ia ngin ia thung ia ka tynrai ka jinglong ba kohnguh ha lade, khnang ba ngin san ha ka lynti kaba dei bad ha ka jingitynnad jong ka jing long jingim. To ngin leh bad pyndep ia kawei na ki kamram ba kongsan ha ka jingim da kaba long kiba kohnguh.

5. KA JINGRYNTIH (DISCIPLINE)

Jingbatai : Ka jinglongryntih ne Discipline ka long kawei na ki jinglongbabha kiba kordor shibun ha ka longbriew manbriew. Ka don ka jingsyriem kaba jan ch bad ka jingkohnguh. Ka jingmut jongka ka long: kaba pyndem ia lade ha kaba bud ia ka jingbthah, ia ka jingpyniaid bad ka jingpynbeit. Kane ka pyn mih ia ka jingiaid beit iaid ryntih ha ka imlang sahlang, ha ka synshar ka khadar, ha ki jingtreikam ba pher bapher. Khlem ka Discipline, ka im lang ka sahlang, ka synshar ka khadar bad ki jingtrei jingktah jong u briew baroh kin long kynrum kynram lynruh lynram, da ka klumar klubut bym lah batai satia.

Ka jingiaid beit bad ryntih jong ki sngi ki bnai, ki aiom bad ki snem, ka long ka bynta jong ka Discipline. U 'Trai kyorad uba stad, u la buh lypa ia ka jinglongryntih ha ka mariang jong ka jingpynlong jong u bad kumta kiei kiei baroh kiba don ha kane ka jingpynlong baiar bym lah shem trai, ki iaid beit iaid ryntih khlem jingklumar.

U briew u dei u jingthaw uba kyrpang jong u Blei, uba dei ban im ha ki ïng ki sem bad hapdeng jong ka imlang sahlang para briew. Ka imlang sahlang hi ka dawa ia ka jingiaid beit laid ryntih ha ki liang baroh ban lait na ki kynrum kynram bad ki jingklumar. Kata, uwei pa uwei u dei ban pyndem iala ka mon, iala ki jingkwah bad ia la ki jingsngew ha ka lynti kaba dei na ka bynta ka jingbeit jingryntih ka imlang sahlang bad ki jingtreikam trei jam baroh. Ka Discipline ka pynbeit ia ka jinglong jingim u briew.

Jinghikai : Ka jinglongryntih ne Discipline ka long kawei na ki jinglong babha kiba tei ia ka long briew manbriew. Ban ioh ia kane ka jinglong, donkam ban hikai ia u briew naduh ba u dangrit dang khynnah ha ïng bad ha Skul. Kane ka kynthup ia ka jingdakhir ban pynbeit ia ka jinglong jingim, ia ka jingmut jingpyrkhat ia ka iaid ka ïeng bad ia ka trei ka ktah jongu. Kata u dei ban bud thik ia ka jingpynbeit, da kaba un ia'd un ïeng un leh bad un trei un ktah man ka sngi ha ka jingryntih.

Ka dor jong ka : Ka jinglongryntih ne Discipline ka ialam ia u briew sha ka jinglong rangbah ba shisha bad ka kyntiew ia u sha ka jinglong bakhraw. U briew uba la ju don bad ju im ha ka Discipline u ioh ia ka jingiaroh, ka jingpyrto bad u pher bak na u bym don discipline Ka jingim jongu ka paw itynnad ha ki liang baroh. Ia ha ka iaid ka ïeng, ka trei ka ktah, ka kren ka khana, ka burom ka akor bad kumta ter ter.

Kane ka jinglong jingim ryntih ka long ka Nongrim kaba kongsan eh ia ka longbriew manbriew Ka long ka atiar ba u briew u lah ban ialeh pyrshah ia kiba bun ki jingpynshoi ha ka jingim bad ka tei ne saindur ia ka longbriew manbriew jongu. Ki riewshai ki ñiewkor katta katta ia ka, bad ka long kaei kaei kaba kim bit ban duh.

Ha ki kynhun shipai, ka Discipline ka dei ka jinglong kaba kongsan bad ba ha khmat tam ba la ju hikai bad pyntreikam. Khlem kane, ka kynhun shipai ka long kynrum kynram bad kan ym lah ban trei ia la ka kam kumba ka dei ban long. Dei ka jinglong discipline kaba la pynlah ia ka kynhun pulit ne kynhun shipai ba khyndiat ngut ban pynbeit ia u paidbah uba da ki hajar ngut. Ka pyrthei baroh kawei ka iaroh, ka ai burom bad ka iai pyrto ia ka jinglong discipline ki shipai phareng ha ka jingialeh ha Balaclaba jong ka Thma Greamea hapdeng ki Phareng bad ki Russia. U Tennyson ha ka poitri jong ka 'The Charge of the Light Brigade' u iathuh ba ki hynriew spah ngut ki shipai jong katei ka kynhun shipai phareng ki la tur pyrshah ia ka kynhun bah ki shipai Russia kaba la ap lypa da ki tup ki man. khlem da kylli ne ong ei ei haba la hukum ia ki ban tur. Kata ka jingai hukum, lehse, ka la long ka jingleh bieid ne jingbakla. Pynban kita ki 600 ngut ki pyndem ialade ha ka jingpynbeit, wat la ka long ka jingtur sha ka thom jong ka jing'ap hi.

U Kasabeanka u long uwei pat u Samla ka ri Bilat uba la tei mot ialade da ka jinglong discipline jongu. U kpa jongu u dei u Kapten shipai duriaw. Ha kawei ka jingaleh, ka lieng iapom ha kaba u Kasabeanka u don ka la pluh da ka jingsiat ki nong shun U Kpa jongu kum u nongialam u la mynsaw bad um lah shuh ban ialam. Ki paralok shipai jongu ki la phet bun lait mynsaw. Hynrei u Kasabeanka marwei u ïeng khlem khih bad u ap ban ioh ktien na la u kpa uba long u nongialam. U ïeng hangta baduh ka

ba kut jingim jong u.

U Tirot Sing Syiem u ieng skhem haduh ba kut da kaba bat ia ka rai jong ka Dorbar kaba la long ha Nongkhlaw ban ialeh pyrshah ia ka jingthombor u Nongwei. Kata ka jinglong ka la kyntiew ia u sha ka kyrdan bakhraw bad ka pyrthei ka pyrto ia u, ia ka nam bad ka kyrteng jongu.

Ka jingiaid beit bad jinglong ryntih jong ka Dorbar kaba la long ha Nongkhlaw ha ka por ba la rai ban shah ia ki phareng ban shna surok lyngba ka Ri Khasi, ka la pyniapngiah ia u Sahep David Scott uba la wan peit bad sngap kai ha kata ka por; u da pyrto kaw ia ka Discipline bad Decorum jong ka Dorbar Khasi. Ha ka jingbuh jingthoh jongu, u ong ba ka Dorbar Khasi ka kham palat ban ia ka Dorbar Bilat ha ka jingbeit bad jinglongryntih.

Jingpynkut : Ka jingbeit, ka jingitynnad bad ka jingjop ha ka jingim ka nih na ka jinglongryntih. Ia, namarkata, ngin iabeh sha ka kyrdan longbriew ba kham shaneng da kaba pynmlien bad pyrkhing ia lade bad im ha ka jinglongryntih ha ki liang baroh. Ia ngin pynlong ia ka imlang sahlang jongngi bad ia ka pyrthei shi tyllup, ka jaka sah kaba kham bha bad kham bit ia u bynbriew ban shong da kaba iwei pa iwei na ngi, ngin long discipline.

Ki jingthaw kiba rit kum ki ngap bad ki dkhiew ki im bad ki trei ki ktah da ka jinglongryntih. Wat la ki long tang ki khñiang kiba rit, pynban ki lah ban trei ia kiei kiei kiba khraw bad ba phylla. Kine ki long kham poh shibun ban ia ngi ki briew. Katto tam, ba ngi lei lei ngi dei ban don bad ioh ia kane ka jinglong.

6. KA KAMRAM JONG NGI HA KA IMLANG SAHLANG

Jingbatai : U briew u dei u jingthaw uba im ryngkat shong ryngkat bad la kiba ha ïng ha sem, ki marjan marpa, ki lok ki jor, ki para shnong bad ki para ri jongu. Um lah satia ban im marwei lano lano ruh. Ka dei ka jinglong tynrai jong u ba un im un shong bad un trei un ktah ryngkat bad la ki para briew jong u, bad ia kata ka rukom im jongu, ngi khot ka Imlang Sahlang. La kha ia u ha ka imlang sahlang kumba la kha ha ki ïng hi, bad um lah ban lait na kane.

Ha ka imlang sahlang, uwei pa uwei u trei la ki jong ki jong ki kam ha la ki jong ki jong ki liang bad ki phud trei bapher bapher. Hynrei kita ki kam bad ki jingtrei jongu baroh ki don ka jingiasnoh lang kum u kynjri, nawei shawei. Kane ka dei ka jingshisha ba u briew u ia donkam uwei ia uwei pat bad kumta u hap ban im hapoh ka imlang sahlang.

Ki kamram : Kumba la ong haneng, ka imlang sahlang ka dei ka jylli ha kaba ngi im, ngi trei bad ngi iaid ngi ieng baroh shilynter ka jingim. Ka imlang sahlang ha kaba ngi hi ngi don, ka dei ka jong ngi hi. Ngi dei ban kam trai ia ka, kumba ka long ia la ka jong ka ïng ka sem. Namarkata ki kamram jongngi ia ka imlang sahlang ki long kiba bun bad ba khia. Lada don kano kano kaba sniew ha ka imlang sahlang, kata kan ktah lang ia ngi baroh bad yn ym don mano mano ruh ba lait. Haba don pat ka jingbha, kata, la ia bha lang baroh.

Bad la ki marjan : Ha ka imlang sahlang ka shnong ka thaw, ha syndah jongngi, don ki lok ki jor ki marjan marpa, kiba ha ïng bad ki kha ki man. Ka dei ka kamram jongngi ban ia ieid ia burom iwei ia iwei. Ka dei ka kamram jong uwei pa kawei ban pyrkhat lem, ban sngewlem bad ban iarap iabeh ia la ki marjan marpa ha ki jingdonkam ba bun jait bad

ha ki por baroh.

Kaba nyngkong nyngshap eh ba ngi dei ban kyn maw ka long ban ym kren ia ki ktien lymne leh kino kino ki kam kiba pynmong ia ki lok ki jor, ki marjan marpa. Ngi dei ban sumar bad teh lakam ia lade ha ki ktien bad ki kam. Ka kren da thew bad ka leh da thew, ka dei ban long ka nongrim jong uwei pa kawei ha Shnong ha thaw bad ha ka imlang sahlang. Kaba pynmong ia kiwei, la ha ki ktien ne ki kam, ka long kaei kaei kaba sniew eh ha ka imlang sahlang. Ki ktien kiba don akor bad ki jingleh kiba bha ki dei ban long ka bynta jong ka kamram jong ngi ha ka imlang sahlang.

Ka long kaba bakla ban pyrkhat bad ban sngew ba tang ba la biang ia lade, ka la biang. Em kaba kum kata ka jingsngew kam dei ban don ne rung hapdeng jongngi. Ngi dei ban pyrkhat na ka bynta ka ka jingiabit iabiang lang ha shnong ha thaw bad ha ka imlang sahlang baroh kawei. Ki don ki khep ha kiba ngi hap ban kham pyrkhat pynban na ka bynta ka jingbit bad jingbha jong kiwei ban ia la ka jong ka jingbit, ha kiba bun ki liang kum ka jinglehkhuid, kaba sumar ia ki jingri jingdup, ki kper ki prah, ki phyllaw bad Kompawn bad ha baroh ki bynta jong ka im ka khih, ka trei ka ktah ka iaid ka ieng bad kumta ter ter.

Ka jingiaryntih : Ka jinglongryntih ka long kawei pat ka kamram jongngi ha ka imlang sahlang. Kane ka mut ka jingiakohnguh bad ka jingiapyndem ia lade ha ki jingiapynbeit na ka bynta ka jingiaid beit iaid ryntih jong kiei kiei baroh ha ki shnong, ki raid, ki hima bad ka ri baroh kawei. Kane ka kynthun ia ka jingkohnguh, ka jingpyndem bad jingbud beit ia ki rul ki ain, ki riti ki dustur, ki rukom bad ki jingpynbeit baroh ha ka synshar ka khadar, ha ka trei ka ktah, ha ka im ka khih, ha ka iaid ka ieng bad ha baroh ki bynta jong ka imlang sahlang u bynriew. Ka jingiabeit ia ryntih lang shrup ka pyniaid

beit itynnad ia kiei kiei baroh ha shnong ha thaw, ha ka hima bad ka ri. Khlem kane ka jinglong, ka imlang sahlang ka long kynrum kynram bad dap da ka jingklumar suda.

Sumar ia ki mar paidbah : Hapdeng ka imlang sahlang don shibun ki mar, ki tiar bad ki jingdonkam Paidbah kum ki tyndong bad kor um; ki sainar bad bulb elektrik; ki sainar telephone bad telegraph; ki pung um bad shyngiar; ki skul, Ïngmane bad Ïngseng; ki surok, ki lynti bad jingkieng; ki dieng ki siej bad ki khlaw bad bun kiwei pat. Ha ka jingiadei bad kine baroh, ngi dei ban bat la ka jingtip briew bad don ka jingiatiplem kaba khlaiñ ban ym pynjot lane pynsniew ia ki ha kano kano ka rukom. Lada ngi pynjot, pynduh ne pynsniew ia ki, ka jingduh ka long ia u paidbah bad ka ktah lang iangi baroh, iwei pa iwei. Namarkata, ka dei ka kamram jongngi iwei pa iwei ban sumar bad leh phikir ia ki baroh kum la ki jong hi. Ki mar paidbah ki dei ki jong ka imlang sahlang; kata ka mut ki jong ka Ri bad ka jaitbynriew. Ki long ki jingdonkam ba iadei lang ia kiba ngi dei ban niew kor bad sumar ia ki

Kyntiew ia ka imlang - ka mynsiem ai : Kaba kyntiew ia ka imlang sahlang ka long kawei pat ka kamram ba kongsan jongngi baroh. Kane ka kynthup ia ka jingpynsan ia la ki para shnong, ki para dong bad ki para ri baroh ha ka jingnang jingstad, ka akor ka burom, ka jinglong jingim babha, ka trei kam trei jam, ka kamai kajih bad ka ioh ka kot. Haba shu kren kyllum bad lyngkot, ka dei ka kamram jongngi ban leh eiei ha kaba kyntiew bad pynsan iala ki para shnong bad ki para ri ha baroh ki liang jong ka jingim.

Khnang ba ngin lah ban leh ia kane, ngi dei ban don ka mynsiem ban ai. Long kiba kloi ban ai - ai da ki jingdon, ai da ka jingshakri. Leh eiei kaba bha na ka byntа kiwei, khlem da khmih lynti ban ioh

myntoi ia lade. Ngi dei ban kynmaw bad sngewthuh shai kdar ba ka jingkhapnap bad ka jingkhwan shimet ki long ki jinglong kiba sniew tam kiba ialam sha ka jingsahdien, ka jinghiar bad jingtroiñ jong kano kano ka jaitbynriew bad ka imlang sahlang jongka. Long kiba kloi ban iarap ia la ki para shnong bad para ri ha ki jingeh bad jingdonkam jongki, bad pyrshang ban ia kyntiew uwei ia uwei khnang ban ia kiew ia san ryntih ha ki liang baroh. Ka manga, ka ha nga bad ka jongnga kim dei ban wan ha khmat ha ka imlang sahlang Uwei pa uwei u don ka kamram kaba khia ha ka imlang sahlang ha bun ki liang kumba la batai haneng. Ia ngin ia trei lang baroh ban tei bad kyntiew ia ka imlang sahlang jongngi, da kaba ai ia la ki jong ki jingshakri jongngi ha baroh ki liang. Ka jinglehbha bad jingshakri ia la u para briew ka dei hi ka jingshakri ia u Blei.

Ai ba ngin long ki nuksa bad ki soh pyni hapdeng ka imlang sahlang na ki jinglong jingim babha, ki ktien bad ki kam jongngi.

7. KA KAMRAM JONGNGI IA LA KA RI BAD IA JAITBYNRIEW

Jingbatai : Ka jaitbynriew ka dei ka kynhun u khun bynriew kaba mih na ka juh ka tynrai ne ka thymmei longïng longsem, longdoh longsnam, longkhong longkynja. Ka nangrei nanghoh nangior parum pa reh jong ki longïng kiba na kajuh ka thymmei longbynriew ka pynsan ia ki, suki pa suki ban long ka jaitbynriew. Kumta, ngi shem ba ki briew kiba dei na ka juh ka jaitbynriew ki kren da kajuh ka ktien ka thylliej, ki don ka juh ka deiti, ki juh ki riti ki dustur, ka niam ka rukom. ka juh ka rukom pyrkhat bad rukom im bad kumta ter ter.

Ka jaitbynriew, ka kynhun ba shi kher shi mer, ka shong ka sah ha ka jaka kaba thikna ba kyrpang bad ka kam trai ia kata ka jaka ba ka la shong la sah

kum ka nongkynti ne ka ri kynti jongka, bad ia kata ka jaka la tip bad khot ka 'Ri' jong kata ka jaitbynriew. Kumta, ia ka Ri jong kano kano ka jaitbynriew la khot kyrteng bad tip ia ka, da ka kyrteng jong kata ka jaitbynriew hi. Bengal ka dei ka ri jong ki Bangali; England ka ri jong ki English: Germany, ka ri jong ki German; Ri Khasi ka dei ka ri jongngi ki Khasi bad kumta ter ter.

Ia uwei pa uwei la kha ha ka jaitbynriew bad kata ka jaitbynriew na kaba u hiar longbyriew, ka dei ka doh ka snam bad ka jait ka kynja jongu hi, ha kaba u ia im ia shong lang ha ka juh ka ri. Namarkata, u wei pa uwei u don ka kamram kaba khia ia la ka jong ka ri bad ka jaitbynriew jongu kumba ka long ia lade hi.

Mangi ki Khasi, ha ka juh ka rukom, ngi don ka kamram kaba khia na ka bynta ka Ri bad ka jaitbynriew jong ngi. Ka kamram bad ka jingkitkhlieh jong uwei pa uwei na ngi ia la ka jaitbynriew bad ia la ka mei ri lung ka mei ri san, kam shym pher eiei ruh em na ka kamram bad jingkitkhlieh kaba ngi don na ka bynta ia lade bad ia la ka ïng kasem. Khlem ka Ri bad ka jaitbynriew, ka longrynïeng bad ka longbynriew ba shi met shi met jongngi ka long leh nohei, kam don dor bad ka kut noh ha ka haw haw, kum u jingthung ba khlem ka tynrai bad khlem ki tmier ka longbteng.

Ka jingieid Ri ieid jaitbynriew : Ka jingieid ia la ka Ri bad ka jaitbynriew kam shym pher eiei na kaba ieid ia lade bad ia la ka ïng ka sem namar ba ka jaitbynriew ka dei hi ka doh ka snam bad ka jait ka kynja jongngi hi, kumba la ong haneng. Lada ngim ieid ia la ka jaitbynriew bad ka Ri, hato kata kam dei ka jingisih ialade hi? Ban sngewthuh kham bha ia ka jingmut ba shisha jong ka jingieid Ri, ngi dei ban thew da u diengpruh jong ka jingieid ia lade bad ia la ka ïng ka sem.

Ka ïng ne longïng ka dei ka jingsdang jong kiei kiei baroh. Kaba bha baroh ka sdang na ïng. Ha kajuh ka rukom, ka jingieid ia la ka Ri bad ka jaitbynriew ka sdang na ki rympei ïng. Kane ka kynthup ia ki jinghikai bad jingialam jong ki kmie ki kpa ne ki longkmie longkpa ia la ki khun ki kti ha ka liang ka jingkitkhlieh bad jingieid ia la ka jong ka ïng, kata ban shim ia ka jingkit na ka bynta ban leh bha, ban pynbha bad ban tei ia la ka ïng ka sem ha ki liang baroh.

Ka jingieid kaba ngi don na ka bynta la ka jong ka ïng ka sem ka pynmih ia ka sap jong ka jingieid ia la ka Ri bad ka jaitbynriew. Kata ka jingieid kaba ngi don ia la ka Ri ka kyrsoi bad pynlong ia ngi ban don ka jingkitkhlieh na ka bynta ban pynbha bad ban tei ia ka. Yn ym lah ban don ki jingieid ia la ka Ri bad ka jaitbynriew khlem ka jingieid ia la ka ïng bad ka longïng. Ha ka juh ka rukom, ym lah ban don ka jingieid ia la ka ïng ka sem khlem ka jingieid ia ka jaitbynriew bad ia la ka Ri. Kine baroh ar ki ia iaid ryngkat ryngkat namar ba ki dei ki juh kiei kiei, kiba mih na ka juh ka sap tynrai jong ka long ka man bynriew.

Ka manga ha nga : Ka jingsngew bad ka jingkhim mynsiem kaba tang manga bad ha nga ka long ka daw bah kaba pynrandien bad pyntroiñ ia ka jaitbynriew. Ka jingsngew bad jingpyrkhat tang na ka bynta la ka jong ka met ne ka bynta ia lade marwei kam lah ban tei jingbha eiei ruh em. Hynrei ka ialam sha ka jingpyntroiñ bad pynjot ia ka jaitbynriew. Hooid, ka long kaba shisha ba ngi hap ban pyrkhat na ka bynta ia lade, pynban, kata ka jingsngew kam dei ban iaid sha palat u pud jongka. Ngi dei ban don ka mynsiem bad ka jingpyrkhat na ka bynta ka jingbha bad ka jingbit jingbiang jong ki ba haïng hasem ha ka jylli long ïng longsem bad na ka bynta ki para doh para snam ha ka jylli jaitbynriew, wat lada dei ban duh ia

lade na ka bynta ka jingbha lang.

Ka mynsiem ai bad jingshakri : Ka mynsiem ban ai bad ban shakri, ka dei ka kamram ba kongsan tam jong uwei pa kawei baroh na ngi na ka bynta ka Ri bad ka jaitbynriew jongngi. Ka jingkhraw bad jing kiew jingsan jong kano kano ka jaitbynriew ka shong ha ka jingkhraw mynsiem jong ki briew jong kata ka jaitbynriew hi; bad kata ka jingkhraw mynsiem, ka dei ka jingkloi ban ai bad ban shakri.

Kane ka kynthup ia ka jinglen lade, ka jingaiti, kaba ai da ki jingai bad kaba trei da ki kam, na ka bynta ban tei ia la ka jaitbynriew. Ka jinglen lade bad ka jingaiti ia lade na ka bynta ka Ri bad ka jaitbynriew ka long ka jingieid ri kaba khraw bad ba kynsai tam. U Syiem Tirot Sing u long ka nuksa kaba iai im jong ka jingieid ri ba janai, ia kaba ngi iai pyrto haduh mynta. U la pha ia la ka jingim na ka bynta ka Ri bad ka jaitbynriew; bad um treh tdot ban pyndem ia lade hapoh ki nongwan thonbor haduh kaba kut.

La dei ruh ban iaroh ia ka mynsiem icid ri jong ki nong Bilat, wat lada ki long ki nongthombor ia ngi. Ki la wan na shiliang duriaw hangne ha ri India ki da thom ia ki raieh ra'dam, ki sah ia ka Shit ka Syang, ia ki jingpang jingshitom bad ia ki jynjar ba, har rukom na ka bynta ka ri bad ka jaitbynriew jongki Ki ai ia ka jingshakri ba khlem tyngkai bad ki kheiñ duh kheiñ dam ia lade na ka bynta ka jingbit jingbiang ka jaitbynriew jongki. Ka mynsiem aiti lut jong ki, ka long ka nuksa babha ba ngi ruh ngin bud. Dei ka mynsiem jingaiti lut jongki na ka bynta ka ri jong ki bad ka jinglongryntih jongki kaba la pynlong ia ki, ki nongjop bad nongsynshar ia ka pyrthei.

Ka dor jongka : Ka kamram bad ka jingshakri ia la ka Ri bad ka jaitbynriew ka don ka dor kaba khraw bad kaba khia katta katta. Ha ka jingshisha, ka jing-

theh lut bad jingaiti lut ia lade na ka bynta ka jingbha bad jingbit jong ka jaitbynriew, ka dei u thied snam jong ka jingim bad jingsan jong ka. Khlem kane ka mynsiem kano kano ka jaitbynriew kam lah ban im slem bad iai sah ha sla pyrthei. Bun ki jaitbynriew kiba la troiñ kiba la swai bad jah noh na sla pyrthei namar ba kim don lane ba ki duna ka mynsiem jingshakri bad jingaiti, nalor kiwei pat ki daw.

Ka mynsiem jingaiti bad jinglen lade, ka long kaba kordor katta katta bym lah ban ia nujor bad ka ksiar ne rupa; ki paila lane kano kano ka spah ba kynja pyrthei. Don ha ka, ka burom bah kaba pynsah nam bad pynim kyrteng ia ki riew aiti riew len lade jong ka jaitbynriew jongki. Kiba kum kita ki ioh ia ka jingiaroh bad jingpyrto junom - pateng la pateng.

Jingpynkut : Ka jingshakri ia la ka Ri bad ka jaitbynriew bad ka jingaiti ia lade na ka bynta jongka, ka dei ka kamram ba kyntang jong ka long bynriew man bynriew ha ka pyrthei. Ka dawa ia ngi baroh ban shim ia ka jingkitkhlieh, ban ai la ka jingshakri bad ban leh eiei kaba bha ia la ka jaitbynriew: kumno ban tei ia ka - ha ka jinglong jingim, ka burom ka akor, ka tip briew tip Blei, ka ioh ka kot, ka manbha bad ka roi ka pa na ka bynta ka jingbit bad jingkhlaiñ jong ka ha ki liang baroh.

Ai ba ngin long kiba khraw mynsiem da ka jinglakloi ban ai ia lade sha ka jingshakri jaitbynriew. Ia ngin thom pyrshah ia ka jingkhim mynsiem jong ka jingsngew ne jingpvrkhat shimet bad ba tang la lade. Kaba ai ka long kham bha bad kham kor ban ia kaba pdiang.

8. PYNNEH PYNSAH IA LA KA DEITI (CULTURE)

Jingbatai : Ka Deiti ka mut kaei kaei kaba dei kynti la ka jong hi. Ka jingmut jongka ka kham khia ban ia ka ktien Culture jong u phareng. Ka Deiti ka kynthup ia kiei kiei baroh kiba iadei bad ki jinglong tynrai jong ka jaitbynriew ha baroh ki liang jong ka longbriew man briew bad ka imlang ka sahlang jong kata ka jaitbynriew. Ka Deiti ka dei ka sap, ka jingstad tynrai ne ka jingshai ba ka jaitbynriew ka don na lade hi katkum ka rukom pyrkhat bad bor sngewthuh jongka hi shaphang ka longbriew manbriew bad ka imlang sahlang jongka hi. Kane ka kynthup ia ka akor ka burom, ka tipbriew ka tipblei, ka tipsngi tipduk, ki riti ki dustur, ka shad ka kmen, ka rwai ka siaw, ka kup ka sem, ki jingdeng jingsien, bad kumta ter ter. Wat ki niam, ki jinglehniam bad ki jingpyndep rukom baroh ki dei hi ki bynta jongka Deiti.

U Khasi bad la ka Deiti : Kum ka jaitbynriew. Ngi ki Khasi ngi don la ka jong ka Deiti - kata, ka sap, ka jingshai bad ka jingstad tynrai, kumba la batai haneng. Kane ka pynpaw ia ka kyrdan jong ka jait bynriew ba ka don la ki jong kiei kiei kiba kyrpang kiba dei kynti ki jong ka hi. Ngi don la ka jong ka bor pyrkhat, ka bor sngewthuh bad ka bor iohi shaphang la ka longbriew manbriew bad la ka imlang ka sahlang. Dei da kata ka sap bad ka jingshai ne jingstad tynrai ba ki longshuwa jongngi ki la saindur ia ka longbriew manbriew ha ka burom ka akor, ka tipbriew ka tip Blei, ka tip hok ka tip sot, ka tip sngi tip duk, ka trei ka ktah, ka mut ka pyrkhat bad ka kren ka khana. Ki la saindur ia ki riti ki dustur, ka kup ka sem, ka rwai ka siaw, ka shad ka kmen, ki jingdeng jingsien. Ki la saindur ruh ia ka Niam bad ki jinglehniam, ia ki rukom bad ki jingpyndep rukom baroh.

Ki longshuwa u khun Khasi Khara, lyngba ka por kaba jlan, na ka pateng sha pateng, ki pyni, ki kdew bad hikai ia la ki khun ki ksew bad ki long bteng

jong ki ba kin bud bad kin bat ia kiei kiei kiba u barim u seng bad saindur. Ha ka juh ka rukom, ki longdien ki bud ia kiei kiei kiba ki longshuwa ki ialam bad kata ka dei ka jingaipateng bad jingioh pateng ia ka Deiti ha ki liang bapher bapher ha ka longbriew ka manbriew bad ha ka imlang ka sahlang.

Jingdonkam ban pynneh pynsah : Ka Deiti ka shat ia ki kjat sngi jong ki jinglongtynrai ka jaitbynriew; ka shat ia ka dur ba shisha jong ka tynrai ka jaitbynriew; ka kdew ia ka jinglong kyrpang ka jaitbynriew; ka wanrah ia ka kulong kumah, ia kaba rim bajah bad ia ka hyndai jong ka jaitbynriew shaduh ki tmier ka mynta.

U Babu Soso Tham u ong "U Symbai uba hap halor u maw, khlem la ka hyndai, u shoh samthiah tang shu shit ka sngi'. Kata ka dei ka jingshisha ba khraw ba kano kano ne kaei kaei kam ju lah satia ban neh ban sah bad ban bteng khlem ka tynrai bad ka tlong jongka. Ym don u jingthung uba lah ban im bad ban heh ban san khlem ka tynrai bad ki thied jongu. Ka juh ka jingshisha ka long ia ka jaitbynriew ruh. Wei la per ha suin ne ha sla, haei shuh kein yn dang lah ban neh ban sah? La kie berong syndon thiaw em?

Khlem ka hyndai, ym lah ban ioh ia ka mynta bad ia ka lawei, ka hyndai ka dei ka tynrai bad ki thied jong ka jaitbynriew; katba ka mynta bad ka lawei ki long ki thning jongka, kiba bteng bad pur naduh na tynrai.

Ka Deiti, kumba la ong hangne, ka dei ka sap, ka jingstad bad jingshai tynrai, ia kaba la saindur da ki longshuwa lyngba ka por ba jlan jong ka hyndai, ka la long, khlem artatien, ka bynta jongka jingim bad jingneh jingsah jong ka jaitbynriew hi. Lada wong noh ia ka, ka jaitbynriew kan shu sah lymboit lymbiang, khlem dur khlem dar, li li pen pen, khlem eiei ruh em. Khlem la ka Deiti, kata - khlem la ka jinglongtynrai,

ka jaitbynriew kam lah ban neh ban sah bad ban im ha sla pyrthei. Don shibun ki jaitbynriew kiba la duh la dam noh na sla pyrthei; bad kawei na ki daw jong ka jingjah noh jongki; ka long ka jingsynjor jongki ban bat ia la ki jinglongtynrai.

Khmih thuh ia ki Jew ne Israel kiba la sakma bad saphret kylleng ka pyrthei da ki hajar snem pynban, ki neh ki sah hi kum ka jaitbynriew haduh mynta, tang namar ba ki bat skhem ia ki tynrai ka jaitbynriew jongki bad ia kiei kiei kiba dei ki jongki. La shem ba ki Japan ruh ki long kiba ieid bad bat skhem iala ki jinglongtynrai ne ka Deiti jongki. Ki Phareng nong Bilat ruh ki long kiba bna nam na ka bynta ka jinglah bad jingkhlaiñ jongki ban bat ia kiei kiei kiba rim ba jah jongki bad na ka bynta ka jingieid jongki ia la ka hyndai. Kine ki jaitbynriew, ki paw haduh mynt ba ki long ki jaitbynriew kiba khlaiñ katta katta ha ki liang baroh. Ki long ki jaitbynriew ba pawkhmat bad ki nongialam ka pyrthei.

Jingpynkut: Kum ka jaitbynriew Khasi Khara kaba u Trai Kynrad u la ibit ban thaw ban buh ha kane ka pyrthei, lehse, ngim shym duna eiei na kiwei pat ki jaitbynriew. Ngi dang lah ban bat haduh mynta ia la ka jong ka Deiti, wat la ki bor kiba nabar ki wan ban lynshop. Ngi la iaid lyngba bun ki jingeh, ki eriong bad ki dew. Ka bor jong ki ka nang shoh kham jur ia ngi katba ngi nang jam sha khmat, bad la i kumba ki la khura ia ka Deiti ne ka tynrai jaitbynriew jongngi.

Ka dei ka kamram jongngi mynta ban imsngi ban bat skhem ia la ka jong ka Deiti ne ia la ki jinglong tynrai jong ka jaitbynriew. Ngim dei ban long ka daw jong ka jingpynduh pyndam noh ia kata kaba u Trai Kynrad u la buh ha sla pyrthei, hynrei ban bat skhem bad ban pynsah pynneh ia ka.

9. KAWEI KA RI KAWEI KA JAITBYNRIEW

Jingbatai : Haba ong ka Ri bad ka jaitbynriew ka mut - ka jaitbynriew jong ngi bad ka Ri jongngi ha kaba ngi shong ngi sah bad ngi im, kata - ka jaitbynriew Khasi bad ka Ri Khasi jongngi. Kumba ju long lem ki ri baroh ha satlak ka pyrthei, ka Ri jongngi ka ioh ia ka kyrteng jongka na ka kyrteng jong ka jaitbynriew Khasi jongngi hi.

Ka jaitbynriew Khasi jongngi kam shym kynthup ia ki ar, lai lane shibun ki jaitbynriew: hynrei tang kawei bad ka long ka jaitbynriew ba shi tylli. Ka longbynriew manbynriew jongngi ka mih bad hiar na kawei ka thymmei bad ka juh ka tynrai longïng longsem, longdoh longsnam, longjait longkynja baroh kawei ka jaitbynriew shi tyllup ka Ri Khasi, na Rilang sha Kupil - na Brama sha Surma.

Kum ka jaitbynriew ba shi tylli, ngi ia shong ia sah bad ia im lang hapoh kawei bad kajuh ka Ri kaba don la ki pud, ki sam ba thikna. Hapoh jongka ngi ia krih shane shatai para kur para kha.

Kumba ka long mynta, ia ka Ri jongngi la ju ong - Ka Ri Khasi bad Jaintia. Kane ka dei ka jingong ne jingai kyrteng jong ki nongsynshar nongwei na shiliang duriaw, kata - ki phareng. Kam dei ka kyrteng tynrai jongngi. Ki nongsynshar nongwei ki ai kyrteng katkum ka jingbit ka synshar khadar jongki, da kaba pynrung ia kata ka rukom trei kam ba khot 'pharia ban suk synshar'. Ia kane, mangi ki Trai Ri, ngim dei shuh ban pdiang.

Shaphang ka jinglong kawei jongka Ri bad ka jaitbynriew jongngi, ngin pyrshang ban tai harum.

Ka thymmei Jaitbynriew : Ngi ki Khasi ngi don khanatang bad ngi ngeit ba ngi hiar pateng na ki hynñiew trep hynñiew skum, ki briew kiba la hiar

nyngkong ban shong ban sah ha sla pyrthei na jrong lyngba u diengbah jong u kliar lum Sohpet-bneng. Kane ka khanatang bad ka jingngeit ka don bad ïeng salonsar hapdeng u paid Khasi shi khrum ka bneng la hapdeng kiba shong ha Khynriam, ha Pnar, ha Bhoi ne ha War. Ngi dei baroh na ka juh ka thymmei bad na kajuh ka longïng longsem, ka longdoh longsnam bad longjait longkynja.

Ki riewstad ba dei peit ia ki thymmei jaitbynriew ki ong ba ka jaitbynriew Khasi shi tyllup ri, na Rilang shaduh Kupli ka dei tang kawei ka jaitbynriew ba khot Monkhmer ne Austro - Asiatic.

Ka Ri Khasi : Ia ka Ri Khasi jongngi, la ju khot teng teng, kum ka Ri Laiphew Syem ka Ri Khadar Doloi. Kane ka mih na ka jingshisha ba don shibun ki Syiem bad ki Doloi kiba synshar ha la ki jong ki jong ki hima. Pynban baroh na ki, ki dei ki hima Khasi. Ki hima Sutnga ne Synteng, Khyrim - Mylliem, Khadsawphra, Nongstoin bad bun kiwei pat, ki long baroh ki Hima Khasi - kam pher la ngi don ha kano kano ka hima ne ka Dong jong ka Ri la ha Khynriam ha Pnar, ha Bhoi ne ha War.

Ka ktien ka thylliej : Ka juh ne kawei ka jaitbynriew ka don bad kren da kajuh ka ktien ka thylliej. Ka dei ka jingshisha ba ka ktien ka thylleij jongngi ka dei ka juh bad tang kawei, wat lada don ki jingpher na kawei ka shnong sha kawei pat bad na kawei ka hima sha kawei bad kawei ka thain na kawei pat.

Ka khein jait - kur - kha : Ka kheiñjait kheiñkur kheiñ kha kheiñ man u paid Khasi shi tyllup ka Ri ka long kumjuh, khlem pher ei ei, la ngi dei na kano kano ka Hima ne Dong jong ka Ri. Ngi kheiñ kur na ka liang kmie bad kheiñ kha na ka liang kpa. Ym don eiei ruh em kaba pher lane ka rukom kheiñ kaba da kumwei pat.

Ki Riti ki Dustur : Haba ia kren kyllum ia ki riti ki dustur bad ki rukom im jongngi ha ka imlang sahlang - ka longïng longsem, longshnong longthaw bad ha baroh ki liang; ki long kumjuh ha ka nongrim bad ka tynrai jongki. Ym don jingiapher la ha kano kano ka Dong ne ka Hima kylleng ka Ri - la ha ka rukom im, rukom trei, rukom ioh kamai bad ai pateng. Ngi don ka juh ka riam ka beit, ki jingdeng jingsien, ka rwai ka siaw, ki jingtem jingput, ka shad ka kmen bad kumta ter ter.

Ka niam ka rukom : Ka niam ka rukom u khun Khasi, naduh Rilang shaduh Kupli, ka dei tang kawei. Baroh, ngi ngeit ba don tang uwei u Blei uba la thaw ia kiei kiei baroh ha ka jingpynlong baroh kawei bad ba u long uba janai ha ka jinglong khuid bad ka Hok.

Ka jutang kaba u Blei u iateh bad u briew naduh kaba nyngkong ka sngi, mynba u bynriew u hiar ha sla pyrthei lyngba u dieng bah ka jingkieng Sohpetbneng ka long ba un bat ia ka 'Hok' kaba long ka sap jongka jinglong Blei hi. Kane ka dei ka jingshisha ba ka Hok ka long ka tynrai bah, ka Nongrim, ka thymmei bad ka tlong jong ka Niam Khasi

Ki dkhot ki dkhai bad ki jnit ki jnat jong ki jingleh niam bad jingpyndep rukom, ki lah ban pher hangne hangtai hapdeng kawei ka kur bad kawei, hapdeng kawei ka hima bad kawei ne hapdeng kawei ka dong ne thain bad kawei. Hynrei ka Nongrim bad ka tynrai ka dei ka juh bad tang kawei salonsar ka jaitbynriew shi byndar.

Ka synshar ka khadar : Hapoh kawei ka Ri, kawei ka jaitbynriew, don shisha sh'bun ki hima ba la synshar da ki Syiem, ki Lyngdoh ne Doloi. Ka nongrim seng ne sain hima bad kumjuh ruh ka Nongrim Synshar khadar ka dei kajuh bad tang kawei ha baroh ki hima sima, kata ka dei—ka synshar paidbah kat kum

ka mon jongu, halor ka jingshisha bad kaei kaba dei. U Syiem, u Lyngdoh ne Doloi u synshar ia ka hima bad ki khun ki hajar, kat kum ka jingsngew dei jong ka Dorbar. Um lah ban leh mon tang marwei.

Ka rukom jied bad thung ia ki nongsynshar ba la ong haneng ka long da ka mon u paidbah ne u khun u hajar. Ki Bakhraw ka Hima ki jied ia uba ki idei ne ibit eh napdeng ka jait Syiem jait Lyngdoh; nangta ki·'rah ia kata ka jingjied sha ka Dorbar Hima kaba long ka bor ba ha khlieh jong u khun u hajar ka hima. Lada ka Dorbar ka ibit, ka rdiang bad mynjur hynrei lada kam idei, ka kyntait bad ka jingjied ki Bakhraw kam lah ban trei kam; kumta hap ban jied ne kdew da uwei pat, haduh ban da hun ka hima.

Ka longsyiem ka ju hiar na u hymmen sha u para lane na u Kñi sha u pyrsa, katkum ka jingibit jong ka Hima bad ka Dorbar.

Kine ki riti bad rukom synshar khadar ki ieng bad trei kam ha baroh ki hima jong ka Ri jongngi naduh hima Nongstoin sha sepngi haduh hima Sutnga sha Mihngi, ia kaba la tip hadien, kum ka hima Jaintia.

Ka jingsngewiapher: Ka jingwan jong ka jingsynshar Phareng ha kane ka Ri jongngi ka la pynmih ia ka jingsngew iapher katto katne hapdeng ka hima Sutnga ne Jaintia bad ka Ri baroh kawei kaba kynthup ia shibun ki hima. U Phareng, ynda baba u jop ia ka hima Sutnga kaba ka nongbah jongka, ka la kynriah sha Jaintiapur, u la pyniasoh ia ka hapoh ka jingsynshar ka Hima Bilat. Hynrei ia kiwei pat ki hima ka Ri Khasi, u la shu bat tang ia ka bor ba hakhlieh bad ieh ia ki ba kin synshar hi. Kumta ki don shabar jong ka Hima Bilat bad ka jingsynshar jongka.

Da kaba leh kumta, u la ai kyrteng Jaintia ia ka bynta kaba sha lum jong katei ka Hima bad u dkhat

noh ia ka bynta kaba sha thor ban pyniasoh bad ka district Sylhet. U leh ia kata khnang ban bit ka synshar ka khadar jongu. Kata ka jingleh jong u ka la bet ia u symbai jong ka jingsngew iapher, uba lehse, u iai sah haduh mynta.

Donkam ia ka jingsngew kawei : Kumba la tai nia haneng ba ngi dei kajuh bad tang kawei ka jaitbynriew, ka long kaba donkam ia ngi baroh ban don ka jingsngew kawei bad jingsngew shi tylli kum ka jaitbynriew. Ki bor synshar nongwei kiba la trei ban pynpait pynpra bad pynmih ia ka jingsngew iapher, ki la leit noh. Kumta, kata ka jingsngew ruh ka dei ban leit noh.

Khnang ba ngin lah ban ialeh pyrshah ia kiba bun ki jingeh bad jingma kiba ker sawdong jongngi, ka long kaba donkam ba ngin ieng tylli kawei bad ban tehsong ia lade kum ka jaitbynriew. Ngi dei ban kynmaw ba ka jingiatylli ka long ka bor.

Jingpynkut : Ka dei ka kamram jong uwei pa uwei na ngi baroh, la ngi dei na kano kano ka hima ne ka Dong jong ka Ri ban sngewthuh ia la ka tynrai bad nongrim ka jaitbynriew ba ngi long kajuh bad kawei ka jaitbynriew. Ia ngin ia trei lang baroh ban sympain, ban tehsong bad ban bat ia ka jinglong kawei ka jaitbynriew.

10. KA SPAH MARIANG KA RI KHASI

Jingbatai : Kaei kaei lane kiei kiei kiba kordor ki long ka spah. Ki mar ki mata, ki tiar ki tar, ki jingdon jingem bad baroh ki jingdonkam jongngi ki long ka spah na ka bynta jongngi. Ka jingnang jingstad, ka jingkoit jingkhiah, ka jinglong hok, ka jingsuk mynsiem bad jingpalei, ki jingthoh jingtar, ka lyer ka um bad kiwei, ki long hi ka spah na ka bynta jongngi.

Lehse, bun na ngi, ngi sngew ba ka spah ka mut

tang ia ka pisa tyngka, ka ksiar ka rupa bad ki paila. Pynban, em! Kam long kumta. Ki mar ki mata ki tiar ki tar bad ki jingdonkam jongngi baroh ki long ka spah ba shisha, bad dei maki kiba pynmih ia ka pisa tyngka.

U Trai kynrad, Nongthaw Nongbuh, da ka jingstad jongu, u la buh lypa ha ka mariang ia baroh ki jingdonkam jongngi ki briew kiba laiphew jait laiphew skit. Kita baroh ki long ka spah na ka bynta jongngi.

Ka mariang jong ka Ri Khasi jongngi ka long kawei na kiba kynrei spah bad ka long ka jingai ba kor dor ia ngi bad ia ka jaitbynriew jongngi. Kita ki jingai jong ka mariang ki don hapoh ramew bad kumjuh ruh ha sla ramew jong ka Ri jongngi. Mynta, ngin pyrshang ban ia thir ia kita ki jingdon ne shaphang ka Spah Mariang ka Ri Khasi jongngi, da kaba pynbynta ia ki ha ki bynta ba pher.

Ki par: Ka Ri Khasi jongngi, lah ban ong ba ka long kaba riewspah ha ki mar par ne ki mar poh ram-ew. Kiba kham kongsan na kine ki long-u Dewiong, u Mawshun, Mawshynrut, Sillimanite, ka dew China, Uranium, ksiar, bad kiwei.

U Dewiong u long u mar par uba pawnam shibun jong ka Ri Khasi naduh hyndai hynthai bad la ju shalan ia u sha ri dkhar la slem bah. Une u mar poh ramew u don kynrei ha ki thain pynnoh Ri War, la jan baroh shi lynter ka Ri Khasi, na mihngi sha sepngi. Ia mynta hi, ia u dewiong la shem ha thain Sohra, thain Balat, thain Pynursla bad ki thain Bapung. La pyndonkam ia u ha kaba sliew ding, kaba pyniaid la ki engine rel, ha ki karkhana bapher bapher ha ka shet ka tiew bad ha kaba kyrsei ia ka bor elektrik bad kiwei de.

U Mawshun u dei u mar uba donkam shibun na ka bynta ka karkhana ba bun jait, khamtam na ka

bynta ki karkhana shna Dewbilat bad ki karkhana shna Kotsada. Na u mawshun ba la thang, ngi ioh ia ka shun ba la pyndonkam ha kaba khleh sorki na ka bynta kaba tei ia ki kynroh, ia ki biar ïng, pushara ïng bad kiwei ki jingtei. La pyndonkam ruh ia ka ha kaba bam kwai bad kum ka dawai pyniap khniang. Ha kane ka juk jong ki jingtei dewbilat bad ka juk thoh juk pule, ka jingdawa bakhraw ia une u mar ka long ha kitei artylli ki karkhana. La Shem ia u ha baroh shilynter jong ka thain War bad khappud Sylhet ka Ri Khasi. Mynta, la kham pyntrei ia ki par mawshun ha ki thain jan Sohra bad Shela.

U Sillimanite u long u mar par uba kordor shibun ia uba la pyndonkam ha baroh ki jait karkhana ban iada na ka jingkhluit ba palat ha ki lawar ding bad ki shlem shna tiar shna tar ba har rukom. U dei u kynja maw uba eh shibun, ia uba la jer ha ka kyrteng jong u Saiantis Jew uba na America uba kyrteng u Silliman; uba la lap bad shem nyngkong ia ka jinglarkam bad ka bor treikam jong u. La shem ia une u jait par ha Mawthengkut jong ka thain Lyngngam ka Ri Khasi bad mynta ka Ri Khasi jongngi ka long ka nongpynmih Sillimanite kaba khrawtam ha ri India.

U Mawshynrut u long uwei pat u jait mar par uba donkam ba la shem ha ki thain Mawthengkut, ia uba la pyndonkam ha kaba shut pynnep ia ki wait, ki sdie bad ia ki tiar ot tiar pom baroh.

Ka Ksiar ka dei ka jait mar par kaba kordor tam na baroh ki jait mar nar, ia kaba ngi tip bha baroh ba la pyndonkam ha ki jingdeng jingsien ba bun jait jong ki kynthei. Ka dor jongka ka long kaba rem katta katta. La shem ia kane ka mar ha ki thain jan Mawphlang, tangba, la ong ba ka long kaba shitom ban tih ia ka.

Ka Nar ka jait mar par ba pawnam katta katta ha ki por hyndai ka Ri jongngi bad la ong ba u Nar

Khasi u ia ryngkat kyrdan bad u nar Bilat ha ka jingbha. Ka par nar ba kongsan ka don ha Nong-spung, hynrei mynta ka la shu duh noh.

Ka Dewbyrtha China, ia kaba la pyndonkam ha kaba shna ia ki khuri ki pliang bad ki tiar pleit, la shem ha thain Mawreng - Mawngap ka Ri Khasi.

Ka Mluh dawai sboh, la ong ba la shem ha ki thain Mawryngkneng harud surok Shillong - Jowai.

U Uranium, u mar par ba kordo· shibun ia uba la pyndonkam ha ki karkhana newkliar, u don hajan ki phud wah Kynshi ha ki thain Balat - Ranikor. U long uba kham rem dor shibun wat ban ia ka ksiar.

Ki khlaw : Kumba ka long hangne ha Ri jongngi, ki khlaw ki long ka jingai ei ka mariang. Ki dieng ki siej, ki phlang ki kynbat bad kiei kiei kiba ha khlaw ki mer ki mih hi da ka jingtrei ka mariang. Ka dieng-kseh ka long kaba kynrei katta ka'ta ha Ri jongngi, ia kaba ka mariang ka rong bad bret symbai nawei shawei. Ia kiwei ki jait dieng met kiba kor bad barem dor, kum ki diengblei ne sal, diengbti, diengrai, diengngan, diengngai bad bun kiwei pat dei ka mariang kaba bet bad pynsaphriang symbai. Nalor kine don bun spah jait ki dieng bad kiwei ki jingthung jingtep kiba mih ba mer ha ki khlaw bad ha lum ha wah.

Ki khlaw ki long ka Spah bah jong ka Ri jong ngi. Na ki khlaw, ngi ioh ia ki dieng na ka bynta kaba shna ïng shna sem, shna tiar shna tar ba laiphew jait bad ia ki jingbuh jingsat ba bar rukom. Nalor ki dieng, ngi ioh ia ki kynja soh ba ngi bam bad ban shna dawai. Ia u siej, ki kseh lung bad kiwei ki jait dieng la pyndonkam ha kaba shna kotsada. Ki mrad bad ki sim ki doh, ki long ka jingdonkam ba khraw ia ngi. Shuh shuh, ka jingdon jong ki khlaw ka pynbiang bad pynneh pynsah ia ka jinglongtynrai ka mariang.

Ka jingshalan diengsawdong na Ri Khasi jong ngi shabar ri ka long kaba jur shibun bad lehse, ka kot sha ki hajar klur tyngka shi snem shisnem. Bun phew trok ka diengsawdong ka hiar sha ri dkhar man ka sngi lyngba ka surok Guwahati, nalor kaba hiar na kiwei pat ki surok ha thain Bhoi khap ri dkhar. Nangta, ka jingshalan ia u synsar, u siej, u Sohmrit khlaw bad kiwei ki mar khlaw ka long kaba jur shibun.

Ki wah bad ki kshaid : Ki wah bad ki kshaid ki long kawei pat ka spah mariang kaba kynrei ha Ri Khasi jongngi. Ka sla ramew jong ka Ri jongngi ka long ka jaka lum kaba dap da ki them, ki lyhuh bad ki riat Ki wah kiba rit bad ba kham heh ki don byllai hangne, wat la ym don wah bah, bad kine ki hiar arsut shatei bad shathie. ki da noh lyngba ki riat bad ki sharing lum ba kynjang bad ba kham tbian, bad pynlong ia ki kshaid.

Ha kane ka juk elektrik ba mynta, ki wah ka Ri jongngi kin long ki tlong bad ki thymmei na ka bynta ka jingkynsei bor ding elektrik. Ka jingmih na ki lai tylli ki projek elektrik kiba don mynta ha Ri Khasi ka long da ki phew klur tyngka shi snem shi snem.

Don shibun kiwei pat ki wah, khamtam sha pynnoh ri War, kiba bit bad ba biang bha ban shna projek elektrik. Nangne, lah ban shalan ia ka bor elektrik sha ki jylla ba marjan bad wat shabar ri, kum sha Bangladesh bad shawei. Kata kan wanrah ia bun phew klur ka jingmih na ka bynta ka Ri bad ka jylla jongngi.

Ka jingdawa ia ka bor ding elektrik ha ka juk mynta ka long kaba jur shibun, namar dei da ka bor elektrik ba la pyniaid ia ki kor ki bor bad ki engine ha ki karkhana kiba heh bad kiba rit, ia ki rel bad kiwei de.

Ia mynta hi, ki projek elektrik kiba don ha ka Ri

jongngi, ki long ka Umiam, Umtrew bad Kyrdemkulai

Jingitynnad ka mariang : Ia ka Ri Khasi jongngi, la ju tip kum ka Scotland jong ka Ri Mihngi. Kawei pat ka jingong ka kren shaphang ka Ri Khasi kum ka Ri ba shong ki Blei lane ka Ri ba ieid ki Blei. Kine' ki jingong ki mih na ka daw jong ka jingitynnad ba pyniapngiah ia ki khmat briew haba peit ia ka mariang sawdong jongka. Ki lum ki wah, ki them, bad ki lyhuh ryngkat bad ka jingjyrngam jongki, ki pyniapngiah shisha ia ki khmat jong uba iohi ia ki. Nalorkata, ka jingpyngngad jong ka suiñ bneng, ka jingkhuid ka lyer bad ka jingshyngiam jong ki um, ka long kaba niar koit ban shem.

Ka thaiñ Sohra ka long kaba la bna nam namar ka jingitynnad ka mariang, kum ki kshaid, ki krem pubon, ki lum bad ki them lyhuh bad kum kita. U Lum Kyllang ha Khatsawphra, ka umshit hajan Diwah ka maw jingbuit ba Mawsynram bad bun kiwei pat ki jingphylla ha ka mariang ka Ri jongngi.

Ka jingitynnad jong ka mariang ka don la ka jong ka dor. Kane ka ring ia ki nongwanjngoh pyrthei ban wan sha kane ka Ri jongngi, ban iohi ia kiei kiei kiba phylla bad ba itynnad ha ka mariang jongka. Ka jingbun jong ki nongjngoh pyrthei, kan wanrah jingmyn toi ia ki briew bad ia ka Ri jongngi ha ka dur ka die ka thied, ka leit ka wan bad ka bai kit bai bah bad kumta ter ter.

Jingpyndonkam mynta : Ka jingpyndonkam ia ka spah mariang ha Ri Khasi jongngi, ka la treikam jur ha ki liang ki mar khlaw. Lah ban ong ba ka jingpyndonkam ia ka, ka la poi pynban sha kaba palat pud; kat haduh ba la jan syllen lut ki lum ki wah ia kiba la ju tap da ki khlaw ha ki por ba mynshuwa.

Ka jingpyntrei ia ki par dewiong ruh ka long ka

ba la kham slem. U Dewiong ha thaiñ Sohra - Laitryngew u la duna bad stang iar. Ka jingtih dewiong ha thain Bapung bad Shahlang ka dangiaid shongshit katba ha ki thaiñ Balat Ranikor pat, ka dang kham duna. Ia u Sillimanite ruh ka jingtrei ka dang bteng, katba ia kiwei ki mar par, ym shym pat pyntreikam lah ban ong. Ka jingpyntreikam ia ki wah bad kshaid na ka bynta ban kyrsei bor elektrik ruh ka dang duna bad yn dang lah ban leh bad trei shibun. Ha ka liang ka kam jngoh pyrthei lei lei, lah ban ong ba ym shym pat da don jingpyntreikam ei ei.

Jingai jingmut : Ka spah mariang ka dei ka jingai ei jong ka mariang ia u briew. Kumba ka long ha ka Ri jongngi, ngi la dei ban tyngkai ia ki boroh na ka bynta ka lashai la shisngi, namar ba kita ki jingai ka mariang kim long kiba khlem kut trai, hynrei ki don la u pud. Ka jingdonkam ba kyrkieh bad ba shah ha khmat eh ka long ban tyngkai, ban sumar bad pynroi ia ki khlaw. Lymda kumta hadien khyndiat phew snem, ngin ym lah shuh ban ioh ia ki dieng shna ïng bad kiwei de ki jingshna bad jingdonkam. Kumba ka long mynta hi, ngim dei shuh ban shu shaniah tang ha ka mariang ban sei ia ki dieng ki siej, ki phlang ki kynbat bad ia ki mar khlaw. Ngi la dei ban thung ia ki baroh, ban ia bynrap lem bad ka mariang ha kaba pynroi ia ki khlaw. Ka jingdonkam ban tyngkai ia ki mar par ruh ka long kaba ngi dei ban kynmaw namar ba ka Ri jongngi kam shym da don pahuh ia ki.

Ka jingpyntreikam ba lah ban pyniaid sha khmat, ki long tang ha ka liang ki projek elektrik bad ki kam jngoh Pyrthei kiba long shisha ka jingmyntoi ia ka Ri jongngi.

Jingpynkut : Ka jingnang ban pyndonkam ia ki jingai ka mariang ka long shisha ka jingkyrkhu, hynrei kaba shu leh sahuh bad pathar, ki jingai babha jong ka baroh, ki lah ban lut bad kut noh. Don kam ban da pyrkhat sani bad ban peit jingai sha ka lashai bad

ka lawei, da ka mynsiem tyngkai. Dei da kumta ba ki jingkyrkhu ki iai bteng.

11. KA BUROM U KHASI

Jingbatai : Ka Burom jong u briew ne ka jaitbynriew ka thew ia ka kyrdan longbriew manbriew jong u briew ne ka jaitbynriew. Ka burom ka wan na ka jinglong jingim, na ki kam, ki ktien, ka dohnud bad ka pyrkhat pyrdaiñ. U briew u dei u jingthaw uba ha jrong tam jong u Trai kynrad bad u don ka jingtip jingsngewthuh ia kaba dei ne kaba lait, kaba bha ne basniew, kaba shisha ne bym shisha, ia ka hok ne thok. U sngewthuh ia kaei kaba don burom bad kaei kaba jah burom, u don ka raiñ u don ka rem.

Mynta, ngin ia pyrshang ban iatai shaphang ka burom u Khasi, kaba mut, ka jaitbynriew Khasi. Ka jaitbynriew Khasi ka don ki jinglong babha bad ba kordor shibun, kiba niar koit ba kiwei ki jaitbynriew kin don, lane, lada don ruh, mangi ki Khasi ngim shym duna eiei na ki, ha ka liang ka burom. Ngi la ioh jingiaroh na kiba bun ki jaitbynriew namar kita ki jinglong babha ba ngi don.

Hangne ngin pyrshang ban ia kdew ia ki katto katne ki mat kiba iadei bad kane ka phang :

Ka Hok : Ka Burom kaba ha khlieh tam ba u Khasi u don bad u ioh, ka dei ka jinglong bahok bad ba shisha. Kane ka dei ka jingngeit tynrai u Khasi Khara ba u briew u wan sha pyrthei ban bat ia ka Hok bad ban kamai ia ka. Kane ka pynmih ia ka jingsngew kyntang jong u ban bat bad iengskhem halor ka hok bad ka jingshisha. U ngeit ba kaba bat ia ka Hok ka dei ka juban kaba U Blei u ai ha u briew bad ba u briew u pdiang ia ka, kum ka jutang hapdeng u Blei bad u briew. Kumta, barobor u bat hok ia la ka ktien kaba la khlei bad u leh kumba u ong. Um sngewdei ban pynkheiñ ia kaba u la ong lane ban leh ia

kaei kaei ka bym dei. 'U sngew sang ban thok ban shukor, ban leh ne kren ia ka bym shisha.

Kane ka jinglong hok u Khasi ha kiei kiei baroh ka dei ka Burom bah ia u hi. Kiwei kiwei ki jait bynriew iaroh bad ai burom ia u, namar kata ka jinglong hok jinglong beit jong ka jingmut bad ki kam jongu. Ki khar Shilot ka district Sylhet, kaba la pyn-hap mynta sha Bangladesh ; haba ki iakut da kaba skhem bad ba shisha, bym bit ban pynbakla, ki la ong para maki : "Peit, kane ka dei ka jingiakut Khasi ho !" Kata ka mut ka bym bit ban bakla bad ka dei ban long thik kumba la iakut.

Sngap kein haba kumta, haduh katno ka jingbeit jingmut bad jinglong hok u Khasi ka kyntiew ia ka burom jongu ?

U Phareng uba la wan ban synshar iangi hangne na shiliang duriaw, u iaroh bad burom ia ngi ki Khasi namar ka jingbiet, jingshida bad jinglonghok. Kane ka pynlong ia ki ba kin shaniah ia ngi bad kata ka long shisha ka burom kaba khraw. Ki jaitbynriew ne ki briew ki bym don ia kane ka jinglong, lane ki-ba im ha ka thok ka shukor, la ha ki ktien ne ki kam, ki long ki bym lah shaniah bad ki shah niew bein shah ibein. Kata ka dei ka jingjah burom bad ka jinglongPoh ba sniew tam.

Jingsmat jingsting : U Khasi u dei u riew tip kam tip duk. U minot bad u trei shitom la ka kam ka jam ban im la ka bam ka sa bad ban ioh ia kiwei kiwei ki jingdonkam ha ka jingim. U sngewthuh ba ka jing-trei smat ka dei ka kamram ba u dei ban pyndep, namar khlem kata un ym lah ban ioh ia la ka bam. Uwei pa uwei u ialeh ban kamai da ka jong ka syep ka jingtrei shitom jongu. Dei na kata ka daw ba ngi shem ba u Khasi um ju kai khrong. Niar koit ban shem ba don nongkhrong napdeng ki Khasi. Kane ka dei kawei pat ka burom bah ia u Khasi. Ban kiar ne

ban lait na ka khrong ba sngew jah burom, dei ban trei smat trei shitom. U Khasi u ngeit ba dei tang da ka kamai hok jong ka jingtrei shitom ba u dei ban im ha ka pyrthei. Lait na kata, u khein ba ka long ka bym bit ban shim ne ban pyndonkam, namar ka pynbyrsieh ia ka ĩng bad ia ka kamai ne ia ka ioh ka kot jongu. Kane ka jingngeit tynrai ka pynlong ia u ba un trei smat trei sting, khnang ban dap ban biang ka ĩng ka sem.

Ka Synshar Khadar: Ka Sainpyrthei bad ka riti synshar khadar u Khasi ka dei ka rukom synshar paidbah, ka bym ju don koit ha ka pyrthei. U Syiem ne u Lyngdoh u dei u khlieh Nongsynshar ha ka Hima, ia uba la jied napdeng kiba ibit eh ong ka jaid Syiem ne jaid Lyngdoh, katkum ba ka long. Hynrei um lah ban synshar leh mon katba u sngewbit. U hap ban iaid katkum ka jingidei jong ka Dorbar kaba long ka bor ba hakhlieh ban rai ia ki kam ki jam jong ka Hima.

Ha ki shnong ki thaw, ki khlieh Nongsynshar ki dei ki Sordar ne Rangbah shnong. Ha ka juh ka rukom, kine ruh kim lah ban synshar katba ki mon, hynrei ki hap ban bud ia ka jingpynbeit ne ia ka rai jong ki Dorbar Shnong jongki.

Ka Dorbar: Ka Synshar Khadar u Khasi ka dei ka Synshar uba bun uba lang. Kane ka rukom ne riti synshar ka paw shai ha ka jingdon ki Dorbar. Ia ka Dorbar ha ka kyrdan ne ka jylli jong ka Hima, la khot ka Dorbar Hima bad ia kaba ha ki Shnong la khot ka Dorbar Shnong.

Ka Dorbar ka dei ka bor jong u paidbah, la ka Dorbar Hima ne Dorbar Shnong. Ka Dorbar ka pyrkhat sani ia ki kam kiba iadei bad ka synshar khadar, da kaba pynshong nongrim halor kaba dei, kaba shisha bad kaba bha. Ha ka Dorbar, u Khasi u ju ong - "Ia kaba dei ngin iapdiang bad ia kaba lait ngin ym ia

bat." Lada kiba bun na ki dkhot ka Dorbar ki la ia mynjur ban leh ne rai ia kano kano ka kam, hynrei haba don uwei uba lah ban pyni ba kata kaba ki ia sngewdei ka long kaba bakla: baroh ki ia pdiang ia kata bad ki iaphai ban pyrkhat thymmai khnang ban poi sha ka rai kaba dei.

Kane ka rukom synshar u Khasi ka long kaba la iaroh bad ai burom shibun da kiwei ki jaitbynriew kiba la ju don hapoh ka jingsynshar dorbar jong ki Syiem jongki. Ki iaroh ia ka jingkot pyrkhat bad ia ka bor sngewthuh ki longshuwa jongngi, kat haduh ba ki lah ban Seng ia ka riti synshar kaba kum kane.

Jingiaryntih : U Khasi, khamtam ha ki por ba mynshuwa, u don ka jingiaryntih bad jingiatreilang ha ka imlang sahlang ha shnong ha thaw, ha ka hima bad ka Ri shityllup. Wei ia kaba la iakut ne ia pynbeit lang lane ia kaba ki nongsynshar bad nongialam ki la pynbeit, baroh ki ia ryntih ban iatrei lang da ka mynsiem ba shi syrtap. U paid Khasi, u sngew ba kam long kaba dei ban pyrkhat tang na ka bynta ialade, hynrei na ka bynta ki marjan marpa bad ka imlang baroh kawei. Kumta, baroh ki la trei ryntih ha ki kam shnong kam thaw, ha ka iap ka im, ka pang ka jhia bad ha ka jynjar jong uno uno u para shnong ne para marjan. Ka Shnong bad ki paidbah jongka, ki ju ia mih ryntih haba kiba kham duk ki donkam shna ïng shna sem. Kane ka dei ka rukom ia ai kti lem ia ki bapli kiba duk ba shitom.

Jingiaryngkat Dor : Hapdeng u paid Khasi Khara, ym ju don jait poh ne jait khraw. Baroh ki briew ki long kiba ia ryngkat kyrdan. Ha ka imlang sahlang ka jaitbynriew hi baroh kawei, wat ki jait Syiem, ia kiba la khein ba ki long kiba kham don kyrdan, pynban, ki long hi kiba ia ryngkat dor para briew, hynrei ki ioh tang ia ka jingieid bad jingburom jong ki briew. Wat la katta ruh, ka jingburom ia ki, ka long haba ki im bad iaid donburom. Lada ki im ka

jingim ba jah burom, ym don ba salia ia ki.

Ka jingñiew ia ryngkat dor para briew kaba don hapdeng u paid Khasi, ka pyni ba u Khasi u long u jaitbynriew uba la kiew ha ka bor sngewthuh bad ka jingshemphang shaphang ka longbriew manbriew ha ka pyrthei.

Ka longkur longkha : Ka rukom kheiñ kur khein kha ka long kaba la seng la buh da ki longshuwa u Khasi Khara na mynkulong. Lehse, dei tang ka jaitbynriew Khasi, napdeng ki jaitbynriew baroh ha ka pyrthei, kaba don ia kane ka rukom. U Khasi u kheiñ jait na ka liang kmie, bad baroh kiba ia mih na ka juh ka kmie dyngkhong ne ka Iawbei, ki ia dei shikur. Na ka liang Kpa pat u kheiñ Kha; namar ba dei u kpa uba kha bad uba sei ia ka longbynriew manbynriew ha ka pyrthei.

Kane ka rukom kheiñ ia ka longkur longkha lehse, ka dei kaba la pynlyngngoh ia ka pyrthei baroh kawei. Ka pynpaw ia ka rukom pyrkhat kaba kham pher bad kham kyrpang na kiwei ki jaitbynriew; bad halor ka jingpynshong nongrim kiba biang, ki longshuwa ka jaitbynriew Khasi jongngi ki la buh la seng ia ka longkur longkha kaba la neh la sah haduh mynta.

Jingpynkut : Wei la duh ia ka burom, la duh ia ka jingim hi. Ka jingim u briew ha ka pyrthei, lada khlem ka burom, ka long tang ka li li pen pen bad kam don jingpher eiei na ka jingim ki mrad ki mreng ne ki puit ki khñiang. Ka jingtip bad jingsngewthuh ia ka dor jongka, ka dei ka jinglong briew ba shisha.

Kumba la ia tai haneng, ka burom jong u briew ne jong ka jaitbynriew ka mih na ki jinglong babha bad bakordor ba uta u briew ne kata ka jaitbynriew ki don. U bynriew ha satlak ka pyrthei u ju ai burom iano iano namar ka jinglong babha bad ba dei iaroh, bad namar ka jinglah ban kren ban ne leh ia kiei

kiei kiba khraw.

Ka burom u Khasi, kumba ka paw hi, ka shong shibun ha ka jinglong hok bad ka jingskhem jong ki ban bat ia la ka ktien bad ka juban hok. Kane ka pynkynmaw ia ngi baroh ki paidbah Khasi Khara ba ngin iai bat skhem ia kane ka tynrai bad ka nongrim bah ka jaitbynriew jongngi, khlem lyndet ia ka lano lano ruh, la ha barieh ne ha bapaw.

Ai ba ngin long kiba hok ha ki ktien, ha ki kam bad kiei kiei baroh. Dei tang halor ka nongrim jong ka hok bad ka jingshisha ba ngi lah ban tehsong bad pynkhlain ialade kum ka jaitbynriew.

12. KA IOH KA KOT U KHUN KHASI

Jingbatai : Ka ioh ka kot ka mut ia ka jingmih na ka jingtrei jingktah bad ka kamai kajih na ka bynta ban pyndap pynbiang ia ka jingdonkam ba bun jait ha ka jingim. Ka jingmut jongka, ka thew ruh ia ka jingdap jingbiang bad jingpahuh pahai - kata, ka jinglah ban ioh kylluid la ki jingdonkam ba laiphew jait ha ka jingim briew. Ka ioh ka kot ka wan na ki jingtrei jingktah ba bun rukom ba ngi ki briew ngi trei bad kita ki kam ne ki jingtrei ba ngi trei ki wallam ia ka jinglah ban ioh ia ki jingdonkam baroh ha ki jingim jongngi. Haba kren lyngkot, lah ban ong ba ka ioh ka kot, ka jingdap jingbiang bad ka jingpahuh pahai, ka dei u soh jong ka jingtrei shitom.

Ka ioh ka kot u khun Khasi : Haba iakren shaphang ka ioh ka kot u Khun Khasi, lehse, kan bha ba ngin ia phiah ia ka ha ki ar tylli ki por - kata ka por kaba la dep bad kaba mynta.

Kumba la ong haneng, ka ioh ka kot jong u khun bynriew ka mih na ki jingtrei jingktah bad ki kam ki jam ba u trei. Mynta ia ngin ia phai dien khyndiat sha-

phang ki jingtrei, ki kam bad ka ioh ka kot u Khun Khasi ha ki por kiba la dep. Ha ki por kiba la dep, kata, ha ki spah snem kiba la leit noh bad haduh ki phew snem kiba sdang jong ka spah snem kaba mynta, ka jingtrei ba kongsan u paid Khasi Khara ha shityllup ka Ri ka dei ka rep ka riang. Bynrap bad ba kam rep, ki longshuwa jongngi ki ju ri jingri, kum ki Syiar, ki Sniang, ki Masi, ki Blang, ki Muid, ki Kulai bad kumta ter ter. Nalorkata, don katto katne kiba shim ia ki kam trei nar, thain jain, thain kriah thain shang bad kiwei pat, ia ki kam khaïi pateng bad kiwei de ki jait kam lyngkot lyngkhai. Kumta, ka ioh ka kot u khun Khasi ha ki por kiba la dep kam shym da long ka ka pahuh bad kaba roi ba kiew. Pynban, la kumno kumno ruh, ka shu ia biang bad ki jingdonkam ha ka jingim, kumba ka long ha kito ki por. U Khun Khasi baroh u lah ban ioh la ka bam bad kiwei de ki jingdonkam, bad ym shym don ba poi sha u pud ka jingiap thngan ne shah jyngit.

Ka juk jingnang jingstad : Ka juk kaba mynta ka pher shibun na ka juk kaba la dep. Kaba mynta, ka dei ka juk jong ka jingnang jingstad bad ka jingroi jingkiew ha ki liang baroh. Ka jingroi jong ka jingnang jingstad ka la man long ka thymmei jong ka jingpynproh ia ka jabieng briew - kaba la ialam sha ka jingpynkha ia kiba bun jait ki kam bad jingtrei - bad kita ki jingtrei ba bun jait ki la man long ki daw jong ka jingroi jingkiew ka ioh ka kot ha shityllup ka pyrthei.

Ka jingroi jong ka jingpule bad ka jingnang jingstad hapdeng u khun Khasi Khara, ha ka juh ka rukom, ka la kylla long ka daw jong ka jingroi jingkiew jongu ha ka liang ka ioh ka kot, nalor kiwei pat ki liang. Ka jingkiew ha ka jingpule bad jingnang jingstad, ka la plie lad plie lynti ia u paid Khasi Khara ban peitmat bad iohi ia ki jingdonkam ban shim

bad trei kiba bun jait ki kam ne jingtrei kiba ka jingim u briew ha kane ka juk ka dawa, nalor ka rep bad ka ri jingri.

Ki jait jingtrei kiba la mih thymmai ha kane ka juk ki long ki jingtrei karkhana - kum ki karkhana shna kali, karkhana ot dieng bad jingtrei ne jingshna ia ki tiar dieng ba bun jait. Ki Press shon kot ki la nang bun nangroi bad katba nangiaid ki por, ki Press ki la nang kham bha da ka jingmih jong ki kor bad ki buit ne rukom shon ba thymmai Ki jingtrei kiba iadei bad ki kam ne tiar elektrik, bad elektronik ruh hi la roi bad man bun ter shi ter. Nalor kine, don sa kiwei de ki jait karkhana kiba dang shu sdang ban mih.

Ka khaii bad ki surok : Ka kam khaïi kam pateng ka long kawei na ki jait kam kiba u khun Khasi u la ju trei naduh hyndai hynthai. Kane ka kynthup ia ka jingshalan ia ki mar kiba mih napoh ka Ri shabar sha kiwei pat ki ri bad ia ka jingwanrah ia ki mar kiba donkam hapoh ka Ri. Ka jingiashalan mar ha kita ki por, ka long lyngba ka kit ka bah da ka bor met u briew bad khyndiat eh da ki mrad, kum ki kulai bad ki hati.

Ha kane ka juk kaba mynta pat, ka jingshalan ia ki mar ki mata ha ka khaïi ka pateng ka long da ki kali ki motor, ki rel bad kiwei. Kine ki la pynsuk bad pyntat ia ka bai kit bai bah bad ia ka leit ka wan. Ki bor sorkar ki la trei ia la ka kam ha kaba tih bad shna surok ter shi ter ha ki jaka nongkyndong kylleng ka Ri jongngi. Kumta, da ki hajar bad ki phew hajar ki kali kiba rit bad ba heh ki mareh ha ki surok kylleng ka Ri Khasi ban iabeh ia ka kit ka bah, ia ka leit ka wan bad ia ka khaïi ka pateng jong ki briew jongngi.

Ka khaïi ka pateng ka la nangroi ha kane ka juk,

namar ki jingdonkam jongngi hangne ki la nang kham bun jait ban ia kaba ki long mynshuwa, kumba iaid lem ka pyrthei. Don bun bah ki jait mar kiba ngim ju don ne nang ban pyndonkam mynshuwa, hynrei mynta pat, ngim lah ban lait na ka jingdonkam ia ki, ki tiar nar ba har rukom, ki tiar elektrik, ki mar plastik, ki kot sada, ki kot pule bad kiwei ki mar kiba iadei bad ka thoh ka tar ki tiar shna ring, ki tyndong nar ring um bad bun jait kiba ym lah ban jer lut hangne.

Ka jingai ka Mariang: Ka Ri Khasi jongngi ka don kyrhai k jingmih kiba ka mariang ka la buh lypa bad ki la ·nan long ka jingai ba kor dor ia u khun Khasi Khar.ı. Hapoh ram-ew ka Ri jongngi don ki mar par ba bun jait - kum u mawshun, u dewıong, sillimanite, ka ksiar, ka dew shaina, ki maw ba don dor, u Uranium bad kiwei. Ki wah ka Ri jongngi ki long kiba bit eh na ka bynta ban shna ia ki projek kynsei bor elektrik kaba long ka bor ba larkam tam ha ka pyrthei mynta. Nalor kitei, ka mariang jong ka Ri jongngi ka kup ruh da ka jingjyrngam jong ki khlaw. Wat la ka jingpynjot u khun bynriew ka la jur katta katta, pynban. ki khlaw ki dang iai long hi kawei na ki thymmei jong ka ioh ka kot jong ki briew ka Ri jongngi.

Jingroi ka ioh ka kot: Da kaba shim bad trei ia ki kam ba bun jait kiba mih thymmai ha kane ka juk ba mynta, nalor ka rep ka riang bad kaba ri jingri kumba la ju long naduh hyndai, ka ioh ka kot u khun Khasi ka la roi la kiew shibun ha kine ki phew snem kiba mynta. Nalor kata, ki lad pynroi pynpa ba la shim da ki bor sorkar ha bun ki liang ki la nang bynrap ban kyntiew ia ka ıoh ka kot u paid Khasi. Ka kyrdan jingim ba salonsar shityllup ka Ri ka la nang kiew nang khambha. Lıda ngi leit sha ki jaka Nongkyndong ha kylleng ka Ri Khasi, ngin shem ba ki Shnong ki thaw ki la kylla dur bad ki briew

ki nang kham bit kham biang.

Jingpynkut : Ka ioh ka kot ka long u Soh jong ka jingtrei. Khlem ka jingtrei, yn ym lah ban ioh kheit ia uta u Soh. Ka long kaba donkam ia ngi baroh ban sngewthuh ia kane ka jingshisha bad ban iabeh shaphrang sha ka jingroi jingsan, da ka jingminot, ka jingtrei shitom bad ka jingim sngi ha la ki kam ki duk. Hangne, donkam run ia ka jingpyntreikam ia ka bor jabieng bor pyrkhat, khnang ba ki kam bad ki jingtrei jongngi kin long shisha kiba seisoh.

Ki ri ne jaitbynriew kiba la kiew sha khlieh ha ka ioh ka kot, ki dei kito ki jaitbynriew kiba trei shitom bad minot la ki kam ki duk. Ngi ruh ngim duna eiei na ki, tang lada ngi minot bad trei shitom ha la ki kam bapher bapher kiba don ha khmat jong ngi.

13. KI KOTKHUBOR

Jingbatai : Ki Kotkhubor ki long ki kot ha kiba la thoh bad pynmih paidbah ia ki jingjia ba kham kongsan bad ba kham donkam kiba jia man ka sngi ha ka imlang sahlang u khun bynriew. Ki long ka thymmei jong ka jingai jingtip ia ki jingjia bad jingtrei kam jong ki bor synshar khadar, ka trei ka ktah ba har rukom u bynriew ha pyrthei - ha ka ioh ka kot, ka kamai ka kajih, ka pule ka puthi, ka jingnang jingstad, ka koit ka khiah, ka pyrkhat pyrthew, ka niam bad jingmane Blei, ka mariang bad ki sawdong sawkun jong ka, bad kiwei de ki liang jong ka jingim, ki jingleh jingkam bad ka shong ka sah u khun bynriew.

Haba shu kren lyngkot, lah ban ong ba ki kot khubor ki long ki jingbuh ha ki jingthoh ia ka pakit (history) kaba mynta bad ha ka juh ka por, ki long rnh ki lympung jong ka jingiatainia bad jingiaphylliew jingmut ha kaba saindur ia ka pyrkhat pyrdian jong

kano kano ka jaitbynriew. Ki long ruh ki lympung jong ka jingiasngewthuh jingmut hapdeng ki ri bad jaitbynriew bapher bapher shisnieh pyrthei.

Ki jait kotkhubor : Ki kotkhubor ki long kiba bun jait ha ka rukom pynmih bad ka dur ka dar jongki. Don napdeng jongki, kiba mih man ka sngi, don pat kiba mih shisien shi taïew ne shisien artaïew ne wat shisien shi bnai. Bunsien ki kotkhubor ki long kiba heh lyngknep bad la shon ia ki ha kata ka rukam khnang ban sted ka jingpynmih ia ki. Nangta, don sa kiwei pat ki jait kotkhubor ba la shon bad suh ha ka dur jong ki Kopi ba la tip kum ki Mukjin (Magazine). Bunsien, ki kotkhubor ki ai khubor bad tuklar naphang ha ki liang bad bynta baroh ka jong ka imlang sahlang bad ki sawdong sawkun jong ka im ka khih, ka shong ka sah u briew. Hynrei, don katto katne pat kiba pynkyrpang tang ha kawei ka phang ba thikna ; kum ha ka liang ka koit ka khiah ka rep ka riang, ka khaïi ka pateng, ka jingroi ka saian, ki jingialehkai, ka niam bad kumta ter ter.

Ki tnad ba kongsan : Lah ban phiah ia ki jait ne rukom jingthoh ha baroh ki jait kotkhubor ha ki lai liang ki tnat ba kongsan. Kita ki long : (a) ki jingaikhubor ia ki jingjia, jingkren bad jingleh kum ba ki long. (b) Ki jingthoh tainia halor ki phang bapher bapher ba khot ha ka ktien Phareng, Article bad (k) ki jingthoh kdew pynwan ia kano kano ka jingjia, ka jingleh ne ka kam ba ka long kaba bba ne sniew, dei ne lait, biang ne duna bad kumta ter ter, ba khot ha ka ktien Phareng, commentary. Kane ka bynta ka kynthup ia ka jingkynthoh u Editor ba khot Editorial halor kano kano ka phang ba u sngew don kam ban kdew, ban ong bad ban ialam jingmut.

Ka atiar ha ka synshar : Ha kane ka juk ba mynta, ki kotkhubor ki la kylla long ka atiar ba donkam shibun ha ka synshar khadar, khamtam ha ki ri

synshar paidbah. Dei lyngba ki kotkhubor ba u paid bah u ioh ka lad ban pynpaw ia la ka jong ka jingsngew bad ia ka mon jongu. Dei lyngba ki kotkhubor ba u paidbah u ioh lad ban kdew bad pyni ia ki jingtreikam jong ki sorkar ne bor synshar. Ha ka juh ka por, ki bor synshar ki pynmih ne ai jingtip paidbah ia ki polisi bad jingtreikam jongki. Wat ki bor synshar lahduh kum ha ki ri Communist ruh, ki ju pyndonkam ia ki kotkhubor kum ka atiar ban bat ne teh lakam ia u paidbah da kaba pyni ba ki jingtreikam jongki, ki long kiba bha, wat la u paidbah um don hok ban kdew ne pyni ia ki jingtreikam ki sorkar ne ki bor synshar.

Hynrei, ha ki ri synshar paidbah, ki kotkhubor ki long kiba donkam katta katta, bad lada khlem maki kata ka rukom synshar kam lah ban treikam ha ka rukom kaba dei. Ha ka jingsynshar paidbah, ia ki Nongthoh kotkhubor la buh kyrdan ba ki pynlong ia ka Dorbar Thawain kaba lai.

Ha ka khaii bad jingtreikam : Ki kotkhubor ki long ki lad pynphriang paidbah ba kongsan tam na ka bynta ka khaïi ka pateng bad ki jingtrei kam trei jam u briew ha kylleng ka pyrthei. Ki briew, ki kompani bad ki Seng khaïi bapher bapher ki ju pynphriang paidbah ia ki tiar bad ki mar khaïi jongki lyngba ki kotkhubor. Da kaba leh kumta, ki ktik bad pynkwah ia ki paidbah ba kin thied ia ki mar jougki, ba kumta, ka khaïi bad ka die ka wang jongki kan thnem bad iaid iew.

Ka dor jongki : Ki Kotkhubor ki la kylla long ka jingdonkam kaba u briew, ha kane ka juk riewshai - ka juk jong ka thoh ka pule, um lah ban kiar bad um bit ban duh. Ki long u prew jong ka jingtbeh jingshai, kiba sam ia ki jingtip nawei shawei kylleng ka pyrthei. Ki jingtip ba ngi ioh na ki, kiba long ka bynta jong ka thoh ka pule bad ka jingnang

jingstad, ki bsa bad pyniar ia ka bor jabieng bad pynkhraw ia ka bor sngewthuh bor shemphang u bynriew ha sla pyrthei. Kane ka jingshisha ka paw shynna ha kylleng ka pyrthei ha ki ri kiba la shai bad ba la iaid shaphrang ha kane ka juk ba mynta. Wad ha ki ri ba dang sahdien bad kiba dang ialeh ban roi ban kiew ruh, ka jingdonkam jong ki kotkhubor bad ka jingtrei jongki ha baroh ki liang jong ka im ka khih bad ka shong ka sah u briew, ka long kaba ym lah ban len. Lada khlem ki kotkhubor, ka roi ka kiew jongki kan jin da la kham suki ; namar ba ka jingtip ka dei ka thymmei jong ka jingroi jingkiew bad jingiaid shaphrang baroh.

Ki Nongthoh kotkhubor : Ki nongthoh kotkhubor ki trei ia ka kam kaba khia shibun. Ki hap ban trei shitom ban lum ia ki khubor bapher bapher bad ban pynmih ia ki da kaba shon ha ki Press. Ki nonglum bad nongaikhubor ba khot Reporter ki phah ia ki khubor ba la lum sha u Editor jong ka kotkhubor jongki bad u Editor u peit ia ka jingbit jingbiang jongki lane u pynbeit kaba i donkam, nangta u ai ia ki sha Press ban shon. Ha ka juh ka rukom ki Correspondent ki phah ia ki Article ne Commentary jongki sha u Editor jong ki kotkhubor ha kiba ki trei bad ma u, u peit ne pynbeit bad u leh ia kaba donkam baroh.

Ki nongthoh kotkhubor ki long ki briew ia kiba la niew burom shibun da ki paidbah bad ki bor synshar. Ki don ha ka kyrdan kaba ha jrong ha ka imlang sahlang. Hangne ha Ri jongngi, lehse, ngim pat da sngewthuh bha ia ka kyrdan jong ki Nongthoh Kotkhubor, hynrei ha ki jaka ne ki ri kiba la shai, ki sngewthuh bha ia kane. Ki Nongthoh Kotkhubor, ki don ha ka kyrdan kaba lai jong ki Dorbar Thawaiñ ha ki ri synshar paitbah, kumba la ong haneng.

Ki Kotkhubor Khasi : Haba ngi iakren hangne shaphang ki Kotkhubor, ka long kaba donkam ba ngin ia phai khyndiat sha la ka jong ka Ri - kata, ki kotkhubor Khasi jongngi. Ka jingbun jong ki kotkhubor Khasi ka la nongroi na ka por sha ka por katba nang iaid ki snem. Kumba ka long mynta don kumba palat sawphew tylli eiei ki kotkhubor Khasi ia kiba la ju pynmih shisien shitaiew. Kane ka pyni ba u paidbah u la nangkiew ban iabeh ia kiwei ki jaitbynriew ha ka jingpule kotkhubor.

Ka jingsdang jong ka kam thoh kotkhubor Khasi ka la jia naduh mynshispah snem ba la dep, da kaba u Rev. William Williams, u Sahep Missionary jong ka Balang Presbyterian na ri Wales jong ka ri Bilat uba la wan ban trei hangne ha ri Khasi jongngi, u la pynmih ia ka kotkhubor Khasi ba nyngkong eh kaba u ai kyrteng **"U Nongkit Khubor"** ha ka snem 1889. Ka jingpynmih ia katei ka kotkhubor ka la man long ka thylleng jong ka kam thoh kotkhubor Khasi bad u sahep William Williams u la kylla long U Kpa jong ka (Khasi Journalism). La shon ia katei ka kotkhubor ha Calcutta, namar ba, lehse, ha kata ka por ; ym pat don Press hangne ha Ri Khasi jongngi.

Jingpynkut : Ki Kotkhubor ki long u risaw ai jingtip bad ka lad pynphriang ba kongsan ha kane ka juk thoh juk pule ne ka juk jingnang jingstad ba mynta. Ha kaba pynphriang ia ki khubor bad ki jingtip, ka long ka kamram jongki ban ai ne pynmih ia ki khubor kiba shisha kumba ki long. Da ka mynsiem jingkitkhlieh, lah ban ong ba ka long ka kamram jong ki nongthoh kotkhubor ban pynmih ia ki jingthoh ki ban tei ia ka jinglong jingim hapdeng ka imlang sahlang ha ka tip briew tip Blei, ka tip hok ka tip sot, ka akor ka burom bad ha baroh ki liang jong ka longbriew manbriew.

La ju ong ba ki kotkhubor ki don ka bynta kaba

khraw shibun ha kaba saindur ia ka imlang sahlang. Ka long, namarkata, kaba donkam ba ki nongthoh kotkhubor kin shim ia ka jingkitkhlieh ban tei ia ka imlang sahlang halor ka hok, ka jingshisha ka jingiatiplem, ka akor ka burom bad ka pyrkhat pyrthew kaba dei bad babha.

14. KA AKOR KHASI KA LA BAM HYNROH

Jingbatai : Ka Akor ka dei ka Sap tynrai kaba don ha ka longbynriew manbynriew ban tip ban ithuh ia la u para briew bad ban nang bun ia burom mar kylliang. Lah ruh ban ong ba ka akor ka dei ka sap tip briew tip Blei bad la kha ia u briew ryngkat bad ka sap jong ka buit ka akor. Dei kane ka sap kaba pyniapher ia u briew na u mrad, lane ia ka longbriew na ka longmrad - kaba la kyntiew ia u briew sha ka kyrdan kaba hajrong, halor ia ki jingthaw bad ki jingpynlong baroh. Ka sap jong ka jingtip ia U Blei bad ia u briew ka wan rah ia ka jingsngewthuh bynriew ban nang ban ia burom para briew, ha kata ka rukom ban ym ia pynmong kiwei ia kiwei pat, la ha ki ktien ne ki kam.

Ki briew kiba la kiew kham sha jrong ha ka pyrkhat pyrdaiñ. ha ka bor sngewthuh bad ha ka kyrdan longbriew manbriew, ki nang ban niewkor ia ka burom ka akor. Ki iaroh bad ai burom ia ki riew don akor hynrei ki kyñiw ia ki riew khlem akor.

Ka Akor Khasi : Ka jaitbynriew Khasi ka dei ka jaitbynriew ka bym shym duna satia na kiwei ki jaitbynriew riewshai ha ka liang ka buit ka akor. Kum ka jaitbynriew, ka don la ka jong ka jingstad bad jingshai tynrai, kaba la lah ban sngewthuh shai ia ka kyrdan longbriew manbriew ha pyrthei. Ka nang ban buh dor ia ka burom ka akor bad ban niewkor ia kiwei de ki jinglong babha.

Kumta, ngi shem ba don shibun ki ktien sneng bad ki jinghikai kiba iadei bad kane ka phang, ia kiba ngi lah ban ia kdew hangne. U Khasi u hikai: Ba ngi dei ban ieid ia lade bad ban burom ia kiwei; ban im bad long kiba tip briew tip Blei. Nangta, u ong, "Ka Akor kaba tam" bad u hikai ban kren da thew, leh da thew, iaid ieng da thew. Wad ha ka bam ka dih, ne ka sait ka khlieng bad ka kup ka sem baroh, u Khasi u hikai ba dei ban leh da ka akor. Khlem da iakren ia kiba bun bah ki jinghikai babha shaphang ka akor, hynrei tang na kitei khyndiat ba la ong haneng, lah ban sngewthuh ba ka jaitbynriew Khasi ka long kaba don shisha la ka jingshai bad ka bor sngewthuh kaba biang shaphang ka long-briew manbriew, ban tip ia ka burom bad ban don ka akor.

Ia ka akor Khasi lane ia ka jingdon akor u Khasi lah ban sngewthuh da ka jingiohi bad ka jingpeitthuh jong kiwei pat ki jaitbynriew. U Phareng, kum u jait-bynriew riewshai, u iaroh bad u pyrto shibun ia u Khasi namar ka akor jongu U ieid bad burom ia ki Khasi haba u shem ba ki long ki briew kiba don akor, naduh ba u poi nyngkong hangne ha Ri jongngi. Nalor u Phareng, kiwei kiwei ki jaitbynriew kiba la iashem bad iohi, ki iaroh bad ai burom shibun ia ka akor Khasi.

Ka jinghiar: Ka long kaei kaei kaba sngewjew ban ong ba kumba ka paw mynta, ka akor Khasi ka la iar shibun na kaba ka ju long mynshuwa. Kum ban shu kdew khyndiat ia ki jongshisha kiba ki paw, lah ban ong ba ha kane ka juk, ki khynnah kim khein ne niew burom shuh ia ki rangbah ha kiei kiei baroh kumba ka dei ban long. Ki khun kim da salia shuh ban burom bad kohnguh ia la ki kmie ki kpa, wat lada kim da nud ban ia ieng mardor. Ki khynnah skul kim shym da don shuh ka jingtieng burom ia la ki nongbikai, kumba ka dei ban long.

Haba iaid ba ieng ha ka leit ka wan, lah ban iohi ia ki jingiaid bad jingleh ba khlem akor bad ban ioh sngew ia ki ktien khlem akor. Kine kiei kiei ki pynpaw ba ka akor jongngi ka la hiar.

Ka jingpyrnai jong ka akor Khasi ha ki por ba la leit noh kaba syriem kum ka jingphyrnai u bnai ha sahit bneng, ka la sdang ban lip rong, ban kylla jngut bad ban bam hynroh. Kane ka shat ia ka syrngiew kaba dum ha ka lawei jong ka akor Khasi. Hyoid, ka snap jong ka akor Khasi Khara ka iai sah haduh mynta bad ka hiar haduh ha ngi, hynrei ka jingbam hynroh kaba la pynjngut ia ka, ka paw ha ki liang baroh jong ka im ka khih, ka shong ka sah jong ngi u khun Khasi. Ym lah ban ien ba don ka jingud bad jingkren bynniaw shaphang kane ha kylleng ka Ri Khasi. Haba ka syrngiew kaba kum kane ka wan ban shat ha khmat, lehse, dei ban don ki daw. To, ngin ia pyrshang ban tai ia ki katba lah.

Ki longīing: Ki Rympei īng ki dei ki kpait, ki tlong bad ki tynrai bah jong ka jingsaindur ia ka longbriew manbriew, kynthup ia ka akor hi. Wei la bakla nangne, la poi sha khlaw. Kumta, lah ban ong ba ka daw ba kongsan jong ka jingbamhynroh ka akor jongngi, ka dei ka jingsynjor jong ki rympei īng jong-ngi-kata, ki longkmie. U Babu Soso Tham u phawar kumne.

"Ei ba hikai ba ai thylliej ;
Ka ktien, ka Sngi, u Blei ban ieid,
Ban duwai ruh, nadah dang bieid-
I mei jongnga".

Lehse, ki longkmie jongngi ki la kum leh sting ban hikai ban ialam ia la ki khun ha ka lynti babha jong ka akor ka burom bad ban bsa pyjiah ia ki da ki jingmut jingpyrkhat babha. Haba kiei kiei kiba bha kim ioh jaka ha ka dohnud briew naduh dang rit khlem artatien, kaba sniew ka ioh rung bad suhthied hangta.

Ki Skul : Ki skul ki long kawei pat ka shlem jingsaindur ia u briew ha ka jinglong jingim bad ka akor ka burom. Hangne ruh, imat la don ka jingleh klet ban hikai shaphang ka akor, bad la shu iabeh tang ia ka liang jong ka jingpule. Ki bor sorkar, ki bor pyniaid ia ki skul bapher bapher bad ki longkmie longkpa baroh ki iakren bad iabeh tang ia ki jingpule bad ka jingnang jingstad, hynrei ia ka akor bad ia kiwei ki jinglong babha ym shym da don shuh ka jingniewkor. Pynban ka jingduna ha ka liang ka akor ka dei ka jingduna ba khraw ha ka jingnang jingstad.

Ki bor kiba nabar : Ngi im ha ka juk ba ka jingstad Saian ka la roi la kiew shibun. Kane ka pyn sted ban rah ia ki jingtip bad ki jingiohi ha ki dur shaphang ki rukom im rukom leh jong ki jaitbynriew bapher bapher ha ka pyrthei-kata, ki Radio bad Television; ki kotkhubor, 'Mukjin, Novel ne ki jait kot ba har rukom; ki Cinama bad Video, ki jingiakynduh ne jingiakhleh ha ka leit ka wan bad ka shong ka sah. Kine kiei kiei khamtam kito kiba na ki ri sepngi ki ktah shibun ban pynjngut ia ka akor tynrai jongngi

Ka juk tynneng : Kum ka jaitbynriew, ngi im mynta ha ka juk jong ka jingnang jingstad, kumba la ong haneng, bad imat, kane ka ring ia ngi ba ngin ia beh tynneng, ia kiei kiei kiba dei jong kiwei pat ki jaitbynriew, kynthup ia ka akor. Lehse, ngi sngew ba ka long kaba stad ban ia tynneng ia kiwei bad ngi sngew bieid ban iai bat ia la ka jong. Dei hangne ba ngi hiar ha kiba bun ki liang, ym tang ha ka liang ka sap ka akor. Kane ka phalang ia ka jinglong jong ka jaitbynriew bad ka shat ia ka dak jong ka jingjngut ha ka lawei jongka.

Jingpynkut : Ban hiar na ka kyrdan kaba ngi la kiew, ka long kaba sngew tohmet katta katta. U

paid Khasi u la nang kiew ha ka kyrdan ka jingnang jingstad. Ha ka jingshisha, u la dei ban nang kiew ruh na ka liang ka buit ka akor; pynban kam shym long kumta. Kane ka la dei ban bynkyndit bynriew ia u paid Khasi shityllup ka .ti ban khyllie pat ialade na kata ka jinghiar bad ban ialeh ban kiew biang sha ka kyrdan jong ka akor kaba ngi la don mynshuwa.

Kane ka shong shibun ha ki longing ne rympei ling, ki skul bad ki jaka hikai, ki Seng bhalang, ki bor sorkar bad ha iwei pa iwei jong ka imlang sahlang ha ki Shnong, ki hima bad ha ka Ri hi baroh kawei ban ia trei lang ha kaba hikai bad ialam ia kiba rit ka kin san ha ka lynti jong ka akor babha. Ngim dei ban shah ba ka akor khasi jongngi kan sep bad jah noh shapoh ba dum ha ka jingbam hynroh, hynrei ba sa shisien kan phyrnai bad tyngshain khrek.

15 KI JINGIALEHKAI (SPORTS BAD GAMES)

Jinglamphrang: U briew u dei u jingthaw u bapher bak lybak na ki jingthaw baroh. U trei bun jait ki kam na ka bynta ban pynbiang ia ki jingdonkam ba har rukom jongu. U ialeh ban iabeh ia ka jingsuk bad jingmanbha bad u trei dukhi ban ioh ia ka. U don ka jingkwah tip bad u trei shitom ban shem ban lap ia kiei kiei kiba phylla kiba rieh ha ki syrtap jong ka jingpynlong. Hynrei ka jingtrei ba kongsan kaba ktah ia u bynriew salonsar shi tyllup pyrthei ka long ban kamai na ka bynta ka bam ka sa, ka kup ka phong khnang ba un lah ban im.

Hapdeng ka jingbunkam kaba kat kata, u briew u donkam ruh ia ki jingsngewbha ba bun jait ha ka jingim jongu. Kine ki pynbyrngia ia u ban jah thait na ki jingtrei shitom bad ban pynpyngad ia la ka met bad ka jabieng pyrkhat jongu. Kawei na ki jingleh sngewbha jong u briew ka long ki jingialehkai. Wat

la u don shibun ki kam ban trei, pynban u pyllait por ia lade ban ialehkai de ; bad kane ka jingkwah ka kham trei ia u briew ha ki ryta jinglong khynnah bad jinglong samla jongu.

Ki jait jingialehkai : Ki jingialehkai ki don bunjait - kiba dei ban ialeh ha madan, ki don ; bad kiba dei ban ialeh hapoh ïing ruh kito. Hynrei kiba ngi 'akren hangne ki long shaphang ki jingialehkai ba khot ha ka ktien phareng - Sports bad Games - kata, kum ka Phutbol, Hockey, mareh thong, jngi, ryngkoh bad kiwei de.

Ki jingialehkai Sport : Ia ki jingialehkai sports bad games la ju pynlong ha ki madan ba la shna bad pynkhreh khnang na ka bynta jongki. Ki long ki jingialehkai kiba sngewtynnad la ki nangialehkai bad ha kajuh ka por ki ring ia ka jingitynnad jong ki nongpeitkai. Bunsien ki pynmlh ia ka jingsngewskuin ne jingkyndeh mynsiem katba ki nongialehkai ki iakhun ha ka jingialeh ban jop kiwei ia kiwei pat lane kawei ka liang ia kawei pat ha ban da ia jaw syep jaw syar.

Ki tei ia ka koit ka khiah : Ki jingialehkai ki long tang ki kam kai. Pynban, ki don la ki jingmyntoi ba ngi ioh na ki. Ki long shi bynta na ki jingkilan met kiba iarap ban tei ia ka met bakhlain bad bakoit bakhiah. Nalorkata, ka jingsngewtynnad, jingpyngngad ia ka met bad ia ka jabieng ki nang ia bynrap ha kaba tei ia ka met bakoit bakhiah.

Lah ban ong ba ki jingialehkai sports bad games, kum ki jingiarap ha kaba tei ia ka jingkoit jingkhiah bad jingkhlain ka met, ka kham treikam ne kham iadei ia ki briew kiba ha ki jaka sor bad ia ki khynnah skul - kata, ia kito ki bym trei da ka bor met.

Ki tei ia ka longbriew : Ha ki jingialehkai sport baroh don ki rule ba la shna bad pyntreikam

na ka bynta ka jingiaid beit jongki. Khlem kita ki rule, ki jingialehkai kin iaid kynrum kynram bad kin ym lah long jingialehkai satia. Uwei pa uwei u nongialehkai u hap ban bud pyrkhing thik ia kita ki rule. Ha ka juh ka por, ki nongpyniaid ka jingialeh ruh ki bud bad pyntreikam thik ia ki baroh. Kane ka iarap shibun ha kaba pynioh ia ka jinglong babha jong ka jingkohnguh bad jinglah ban pyndem ia lade ha ka jingbeit bad jinglong ryntih ba khot discipline. Ka jingmlien ban pyndem ha ka jingkohnguh bad ban pynbeit ha ka jinglong ryntih ki long ki jinglong kiba kynsai ban saindur bad ban tei ia ka longbriew manbriew. Ki briew kiba la mlien ban im ha kine ki jinglong, ki lah ban synshar bad pynbeit ia lade ha kiei kiei baroh ha ka jingim jong ki.

Ka mynsiem trei shitom : Ha ki jingialehkai baroh, ki nongialehkai ki hap ban da iakhun tyngeh bad trei shitom da ka bor ka buit baroh khnang ban poi sha ka jingjop. Yn ym don nongialehkai uba kwah ban rem. Namarkata uwei pa uwei u hap ban da sei buit sei bor khnang ban dup jop. Kane, khlem artatien ka pynkha ia ka mynsiem trei shitom. Dei hangne ba ka jingong ki riewstad - "Trei haba trei bad lehkai haba lehkai" ka treikam bad ka long kaba shisha. Haba la mlien ban iakhun tyngeh bad ialeh du khi ha ki jingialehkai, la kumno kumno ruh, ka iarap ia u briew ba un ioh ia ka mon bad ka mynsiem trei shitom ha ki kam kiba shisha bad ha ki jingtrei jingktah jongu baroh.

Ka ktah ia ka jaitbynriew : Ki lympung ialehkai ki dei ki lympung jingiashem iakynduh lang jong ki briew na ki dong, ki kyntoit bad ki thain bapher bapher jong ka Ri. Ha ki jingiashem lang kiba kum kita, ka don ka ingia ithuh ithaw, ki jingi kren iakhana, bad ki jingiaphylliew jingmut hapdeng ki briew jong kawei ka thain bad kawei pat ne kawei ka dong bad kawei pat. Kane ka lah ban wanrah ia ka jingiasngew-

jan bad jingiasngewthuh jingmut hapdeng ki briew jong kawei ka jaka bad kawei pat. Hangne, lah ban ong ba ki jingialehkai bad ki lympung ialehkai ki don la ka jong ka bynta ha kaba wanrah ia ka jingiasngew-jan, ka jingiasngew kawei bad ka jinglongtylli ka jait-bynriew.

Shuh shuh, lada ka team ialehkai phutbol na Ri Khasi ka mih na la ka Ri ban leit ialehkai shabar; khlem artatien, u paid Khasi baroh un iashah sha ka liang jong kata ka team Khasi ha ki jingialehkai baroh kiba ka dei ban ia'eh Ka long kumta bad ha ka juh ka rukom ia ki team jong kiwei kiwei ki ri ruh Hangne, ngi iohi ba ki wanrah ia ka jingsngew kawei bad jingiatylli ka jaitbynriew

Mynta bad hadien · Ka jingiabeh bad jingia-shimbynta ha ki jingialehkai ki la nang kham jur, kumba ka long mynta. Kine ki jingialeh sngewbha kim shym sahkut shuh tang ha sor, hynrei ki la par sha ki nong-kyndong bad ki thaiñ ba kyndong tam. Kaba donkam hangne ka long ba kaei kaba long mynta, ha kane ka liang, ka dei ban long ka jingthew na ka bynta ka lashai la shisngi. Kata, ngi dei ban ialeh ban kham pynbha bad ban kiew ha ka rukom bad kyrdan ialeh-kai katba nang iaid ki por. Ngim dei ban hun ban shu sah hajuh; ban hiar lei lei te ym bit. Ka pyrthei baroh kawei ka iabeh ban nang kiew, ngi ruh ngi dei ban nang pyntbit ia lade Kata ka dei ban long ka nongrim jongngi ha kiei kiei baroh.

Jingpynkut: Ha ki jingialehkai baroh, ka myn-siem ialehkai ka dei kaba tam. Kata ka mut ba ki nongialehkai ki dei ban ialeh naduh ka mynsiem bad da ka jingkylluid jingmut khlem ka jingpihuin. Ialeh-kai da kaba beit ha ka jingiakhun ban jop. Dei ban kiar na kano kano ka jingsngew ne jingthmu ba sniew. Ka jingjai jai, ka jingpalei mynsiem bad ka jinglong phuh sam rykhie ki dei ban long ha khmat eh ha ki

jingialehkai. Dei kane ka mynsiem kaba wanrah ia ka jingitynnad ba shisha ha ki lympung ialehkai.

Kum ki khynnah skul, ngi dei bun bat la ka jingtipbriew ba ki jingialehkai ki long tang ki jingleh sngewbha ban pynpyngad ia ka jabieng bad ia ki met jongngi. Ngim dei ban lapmied lapia tang ia ki, hynrei ban ia beh bad imsngi ia ki kam ha ki jingpule jongngi.

16. KA JINGKOIT JINGKHIAH

Jinglamphrang: Ki tymmen Khasi ki ong ba haba u briew u wan sha kane ka pyrthei, u wan sha ka jingjynjar. Tang mar shu kha ia u ha pyrthei, u briew u iam u lyniar bad kata ka dei ka dak jong ka jynjar ka shipa ba u hap ban shah hangne shi lynter ka jingim jongu. Lehse, don ka jingshisha, ka pyrthew bad ka sengnia bakhraw ha kane ka jingong. Ka jynjar ka khuslai, ka ud ka lyniar, ka shitom shipa ba har rukom ka ban ia u bynriew ha ka jingim jongu. Hynrei kawei na ki jingban ba pynlyniar kaw ia u briew, ka dei ka pang ka jhia Ym don kawei pat ka shipa ka ba kham khraw ban ia kane. Ban hap ha ki saikhum jongka, ka dei ka jinglong mraw ba kordit eh.

Ki riewstad ki ong ba ka pang ka jhia ka dei ka daw bah kaba pynrandien ne pynsahdien ia u briew, ha ki liang baroh. Ym tang katta, hynrei bunsien ngi shem ba ka dkhat ia ka jingim hi.

Ka jingkoit jingkhiah pat ka long ka daw tynrai jong ka jingkmen jingsngewbha, ka jingsuk bad jingbympyrwa ha ka jingim. Ka dei ka jingkyrkhu kaba khrawtam ba u briew u lah ban ioh, la duk ne riewspah.

Ka dor jongka: Ka jingkoit jingkhiah ka dei ka spah bah, ka bym lah ban ia nujor bad kawei pat

ka jingioh ne jingdon. Ka dei ka spah bym lah ban thied da u sbai rupa ne bym lah ban iapein na kano kano kawei pat ka jinglon. Shisien uwei u dap lak dap putit ka ri France u pyrta shla ha ka jinglynga ba um lah iohthiah bad u ong, "hato ia ka jingiohthiah lah mo ban thied na iew?"

U briew u lah ban shong halor ka lak bad ka jingdap kyrhai jong ka jingdon jingem bad ka ioh ka kot jongu, hynrei baroh ka long lehnohei lada khlem ka jingkoit jingkhiah. Bunsien ngi pyrkhat ba ka jingdon jingem bad ka jingpahuh hai ka dei kaba kongsan tam ha ka jingim. Pynban, em kam long kumta. Khlem ka jingkoit jingkhiah, u briew u don ha ka kordit bad ka lanot sat. Ngi lah ban long kiba duk ne kiba duna ha ka ioh ka kot, hynrei haba ngi don ha ka jingkoit jingkhiah, ngi suk mynsiem bad ngi im kmen im sngewbha. Kata ka dei ka jingkyrkhu bad ka spah bah ba ngi lah ban ioh.

Ka koit ka khiah ka pynlah ia u briew ban trei ban ktah ba kumta u lah ban roi ban kiew ha ka ioh ka kot bad jingmanbha; hyoid, ba un kyntiew ruh ia lade sha ka kyrdan bad ka nam. U Syiem Tirot Sing u Monbhut, u Rabindranath Tagore, Jagadish Chandra Bose, u Napoleon, u Nelson, u Newton, u Darwin bad bun kiwei pat, kin ym jin da lah ban kiew sha ka nam ba ki la ioh khlem ka jingkhlain bad ka jingkoit jingkhiah ki met jongki. Ngi lah ban long ki kynrad proh jabieng bad ki khraw pyrkhat, pynban ngin ym lah ban leh eiei ruh em lymda ngi long kiba koit ba khiah. Ha kajuh ka rukom, ka met bakoit bakhlain ka tei ia ka jabieng banep baproh.

Kumno yn ioh ia ka : Ia ka jingkoit jingkhiah ym lah satia ban thied. Hynrei, lah ban ioh ia ka tang lada ngi sumar ia la ka met ha ka rukom kaba dei. Ka bam ka sa ka dei ban long kaba biang bad ka por bam kaba thikna. Nalor ka ja, ka doh, ka

dohkha; ngi dei ban bam bun jait ki jhur, khamtam ki jhur jyrngam bad ki jhur lum jhur khlaw ba bar rukom. Nangta ki soh ba bun jait kiba ih ba ki aiom bapher bapher ki long kiba tei met shibun. Ki briew kiba duk sha nongkyndong ki bym lah ban ioh ka ja ka doh kaba biang, ki ju bynrap da ki jhur ki jhep ban pynkdang ia lade. Pynban ki heh ki syngaid, ki khlain ki ksah bad ki koit ki khiah krat.

Ka jingleh khuid ka long kawei pat ka daw jong ka jingkhiah krat. Ngi dei ban leh khuid ia ki mar bam, ki tiar ban tiar shet, ka met, ki jain ki nep, ka ing bad phyllaw iing. Ngi dei ban kiar na kiei kiei kiba sniew ha ka liang ka bam ka dih, ka mut ka pyrkhat, ki kam, ki ktien bad ka iaid ka ieng. Pynmlien ia lade ban thiah dang shai - khie dang step, ban long sting ha ka trei ka ktah bad ban im ha ka jinglong ryntih. Long smat ha la ki kam khnang ba u bymman un ym ioh lad ban trei kam ha ki jabieng bad dohnud jongngi.

Ka thong ka WHO : Khnang ban wanrah ia ka jingmanbha bad ia ka jingroi jingkiew jong u bynriew shi tyllup pyrthei ha ki liang baroh, ka World Health Organisation kaba long ka shnat trei kam jong ka UNO ha ka liang ka koit ka khiah, ka la buh ia ka thong ban pynioh ia ka jingkoit jingkhiah krat ia baroh kat haduh ka snem 2000. Ka jingbuh ia kane ka thong ka long ban shon ha ka jingmut jong ki hajar millian ha ka pyrthei ia ka jingdonkam bad jingkordor jong ka jingkoit jingkhiah. Ia kane lah ban leh, ym tang da ki doktor, ki nurse bad ki nongsumar pang baroh ryngkat bad ki dawai dashin lane ki hospital bad dispensary, hynrei ba u paid bynriew baroh un ia don kti lang ban iabeh sha katei ka thong da kaba bud ia ki ain ka jingkoit jingkhiah ha ka bam ka sa, ka jingleh khuid, kaba kyndiah na kiei kiei kiba sniew baroh. Hyoid, ki doktor, ki nurse, ki hospital, dispensary bad ki dawai dashin ki long khlem artatien,

kiba ha khmat eh ha ki kam jingkoit jingkhiah. Hynrei ym lah ban len ba u paidbah ruh u don ka bynta kaba khraw hangne.

Jingpynkut : "Phi ia koit ia khlaiñ, ia nang ia-thur?' ka ju long ka jingiakylli pyrthew haba ia kyn-duh teng khat para ba ia ithuh, lane ia kiba ha iing ha sem ne ki lok ki jor; tang mar shu sdang iakren. Kane ka rukom iakren iakhana kaba ju don hapdeng jongngi lane kiwei pat ki jaitbynriew ka pynpaw ba ka koit ka khiah ka dei kaba kordor shibun ha ki jing-im jongngi. Namarkata, ngi dei ban iabeh ban ioh ia ka.

Ha ka por ka jinglong khynnah skul, lah ban ong ba ka jingkoit jingkhiah ka long kaba donkam tam, khnang ba ngin lah ban trei shitom bad minot ha ki jingpule jongngi, kum ka jingpynkhreh ia lawei jong ka jingim jongngi hi.

17. U BRIEW U SHNA IA LA KA NOHSIP

Jinglomphrang : Ngi ju iohsngew barabor ia ki jingiakren shaphang ka bok ka nohsip. Haba shem bha man bha mano mano, ngi ju ong — 'Uto u Bah, uba la bha nohsip sat' lane 'I to I Kong te iba bha bok shisha. Haba shem pap shem lanot pat, ki ju ong ba uta uta, Ita ita ne kita kita kiba sniew nohsip sniew kupar. Kane ka jingngeit ne ka jingong jingkren shaphang ka jingbhabok bhanohsip lane ka jingsniew nohsip sniew-kupar jongno jongno, ka ju don ha ka jingpyrkhat bad jingkhein jong ki jaitbynriew baroh; kumba ka don ha-pdeng ka jaitbynriew Khasi jongngi ruh Ki jaitbyn-riew kiba la shai la stad bad ba la iaid shaphrang katta katta ha kane ka juk mynta, pynban ki don hi kajuh ka rukom pyrkhat bad jingngeit shaphang ka bok ka nohsip.

Hyoid, ka long kaba shisha ba don teng khat ki

khep kiba da ka jingjia ryngkhat la pynlong ia u briew ba un kiew kyrdan bad ioh burom lane ba un kiew ha ka ioh ka kot bad ka jingmanbha lane ba un ioh ia kane ia katai. Teng teng pat, ki don ki jingjia ryngkhat kiba pynhiar kyrdan ia u briew. Kiwei pat ki khep ki pyntroin ryngkhat ia ka ioh ka kot jongno jongno bad kumta ter ter. Ia kiba kum kita baroh, ngi pynkit ha ka bok ka nohsip.

Hynrei, ka jingshisha ka long ba lada ngi hap ban shaniah ha ki jngai jong ka nohsip, u bynriew ha pyrthei un ym long kumba u long mynta. Yn ym lah iai don nohsip ban pynbiang ia u briew bad ki jingdonkam jongu kiba har rukom bad ba laiphew skit; lane ia ka jingkiew, ia ka jingjop bad ka jingmanbha jongu.

Shna ia la ka nohsip : Ka jingkiew jong u briew ha ka ioh ka kot, ha ka kyrdan bad ka burom, ha ka jingnang jingstad bad ka jingmanbha jongu nadong shadong kam shym shong satia ha ka nohsip bad ha ki jingai jongka, hynrei baroh ka shong ha ka jingtrei jongu. Ha ka jingrwai 'Ka psalm ka jingim' u H.W. Longfellow. ba la pynwan sha ka ktien Khasi da u Dr. John Roberts, u ong :

"Te to ia ngin bein ka nohsip
Da ka dohnud ngin ia trei'

Dei da ka jingtrei shitom ryngkat ka jingsngewthuh bad jingkut jingmut ba lah ban shna ia la ka nohsip babha jongngi. Hynrei, ka jingjaipdeh ka ialam ia ngi sha ka jingsniew nohsip. Ki briew kiba khraw ha ka pyrthei, kum u Abraham Lincoln, u Martin Luther, u Gandhi bad bun bah kiwei pat ki riew radbah kim shym kiew kyrdan namar ka nohsip jongki, hynrei da ka jingtrei shitom, ka jingaiti bad ka jingkut jingmut. Ki bein ia ki jingeh, ki bein ia ka nohsip bad ki aiti ia lade sha ka kam naduh ka mynsiem bad ka dohnud baroh. Ki heh spah badap babiang kylleng ki ri ka pyrthei kim shym kiew sha ka jingmanbha

jongki da ka bok ka nohsip, hynrei da ka jingtrei minot bad jingkut jingmut.

Ka ri Bilat bad ri Japan ki long ki ri kiba sniew bok, lah ban ong, namar ba ka mariang jong kitei ki ri ka long kaba duk - kata, ym don ki thymmei jingmih kum ki mar par ba bun jait, ka jingbym sboh ka khyndew bad jingbym bit ka suin bneng na ka bynta ka rep ka riang bad ka jingrit jong ki ri. Ki hap ban shu thied na shabar ia ki jingdonkam jong ki ha bun ki liang. Pynban dei maki kiba la iaid sha khmat bad kiew sha khlieh eh ha ka spah, ka jingnang jingstad bad ha baroh ki liang namar ba ki trei shitom bad minot thop. Ka ri Israel ka long tang ka ri shyiap ba tyrkhong bad barit shibun, hynrei kam shym duna satia ha ka ioh ka kot, ka tip ka nang bad ka jingmanbha baroh, namar ba ki briew jongka ki trei shitom, ki don ka bor sngewthuh bad ki skhem ka jingkut jingmut. Don shibun ki ri kiba rit ha ka pyrthei hynrei kiba la kiew bad manbha namar ka jingtrei shitom jongki. Namar kata, ka jingshisha bym lah ban len ka long ba u briew u shna hi ia la ka jong ka nohsip da la ka jong ka jinglong bad ki kam jong u hi, la bha ne sniew.

Jingim dei ka jingtrei : Lehse, bun napdeng jong ngi, ngim da sngewthuh ia ka jingshisha ba ka jingim ka dei hi ka jingtrei. Ka jingbymsngewthuh ia kane ka jingshisha, ka ialam ia ngi sha ka jingim ba khlem jingmut bad ba sniew nohsip. Lada ngi la sngewthuh ia kane, lehse niar koit ki ban poi sha ka nohsip sniew, lait tang hangne hangtai, wei - ar.

U Khasi u ong ba ka jingwan hiar u bynriew ha sla pyrthei ha ka dur u hynniew trep ka long na ka bynta ban rep ban riang. Don ka sengnia ne ka philosophy kaba jylliew ha kane ka jingong bad ka long ka jingshisha kaba khraw. Ka jingmut jongka ka long ba ia u briew la kha ha ka pyrthei ba un trei bad ba ka jingim jong u ka dei ka jingtrei. Lada ngi pyn-

bakla ia kane ka jingshisha, kata, lada shu shong jaipdeh lane shu iaid phanew khlem tip kam tip jam, khlem artatien, ngi shna ia la ka nohsip sniew. Hynrei, lada ngi trei kham minot, ngi shna ia la ka nohsip bha.

Jingpynkut: Kumba ngi bet, kumta ngin ot. Kum ki khynnah skul, ia ngin pynshong nongrim ia la ka jong ki jingim jongngi halor kane ka jingshisha. Ia ngin ia trei shitom bad minot khnang ba ngin dup ioh kheit ia u soh jong ka jingjop bad jingkmen, ym tang ha ka por shongskul, hynrei wat hadien habud ynda ngi la trei kam trei jam. Ka jingjop ha ka jingim ka dei lyngba ka khia ka shon bad ka raieh raidam jong ka jingminot, bad jingaiti lut ia lade ha ki kam bad ki jingtrei jongngi. Dei da kumta ba ngi lah ban shna ia la ka jong ka nohsip ba bha bad ban lait na ka nohsip sniew.

18. KA HOK KA KYNTIEW IA KA JAITBYNRIEW

Jinglamphrang: Ka Hok lane ka jinglong hok ka dei ka bynta jong ka jinglong Blei. Dei kane ka jinglong kaba wanrah ia ka dur ne ia ka jingiasyriem jong ka jinglongbriew bad ka dur jong u Trai Kynrad U Nongbuh Nongthaw. Ka dei ka tynrai bah ha kaba la pynshong nongrim ia ka longbynriew manbynriew ha ka pyrthei bad kaba buh ia u briew ha ka kyrdan kaba halor tam hapdeng ki jingthaw baroh ha ka jingpynlong. Dei namar kata, u Khasi u ong ba u briew u wan sha kane ka pyrthei, da ka Hukum Blei, ban bat ia ka Hok.

Kaba bat ia ka Hok, ka mut ba u briew u dei ban long uba hok ha ka dohnud bad jingmut jingpyrkhat, hok tha ki ktien bad ki jingkren baroh, hok ha ki kam bad ki jingleh baroh. Ka jinglonghok ka dei ka tynrai jong ki jinglong babha baroh ha ka longbriew manbriew, kaba long ruh ka stieh ha ka jingim bad ka khyrdop bah ba u briew un manbha bad un kiew sha

khlieh ha ki liang baroh jong ka jingim. Khlem ka hok, u briew un ym lah ban kiew, hynrei un hiar pynban sha ka kyrdan kaba poh ne wat sha ka kyrdan kaba kum u mrad hi. Ka hok ka kyntiew ia u briew shi met, ka kyntiew ruh ia ka jaitbynriew.

Ka jinghiar jingkiew : Ngi pule ha ka history ne pakit shaphang ki jngkiew jinghiar kiwei ki jaitbynriew hadien kiwei pat lane kiwei ki hima hadien kiwei pat. Lada ngi pyrshang ban īit ia ki daw jong ka jinghiar, jingtroin bad jingkyllon jongki, ngin shem ba kiba kongsan ki dei ki jinglong bad jingleh bym hok, ki jingkhwan jinglalot, jingkhim mynsiem bad jingtrain jong ki jinglong babha ha ki liang baroh. Ka pakit ne History jong ka ri India bad wat ka pakit ha ka pyrthei baroh kawei ka iathuh ia ngi shaphang kane.

Ym pat ju don ha ka pakit jong ka pyrthei shi lynter, ka hima ka ban beh ban iar bad khraw bor kat ka Hima Bilat ha ka spah snem ba la dep bad haduh ka shiteng jong ka spah snem ka ba mynta; kaba la ioh ia ka nam ba ha ka Hima Bilat ka sngi kam ju sep. Ka iar bad saphriang sha ki dong bad bynta jong ka pyrthei baroh kawei. Ka jingiar bad jingkhrawbor jong ka, ka shong tang ha ka jinglong hok jinglong beit jong ki briew bad ki nongsynshar jongka, kiba da synshar ia la ki jinglong jingim ban bat pyrkhing ia ki jinglong babha baroh ha ka longbriew manbriew.

U Gladstone, u nongialam ba radbah ka ri Bilat ha ka por jingsonshar ka Syiem Victoria, u ong ba ka Bilat kan dang iai lah ban bat ia ka jinglong lamkhmat jongka ha ka khaïi ka pateng hapdeng ki ri ka pyrthei, katba dang lah ban bat ne kyntiew ia ka jinglong hok bad ia ka jinglong jingim babha jong ki khun jongka. "Ka jingkhraw jongka," u ong "ka kyan ka speh na ka jinglong hok jinglongbeit jong uwei pa uwei u khun jongka, kaba long ka bor bah ia kiei kiei baroh."

Ka Hok - ka Nongrim ban tei : Ka jinglonghok ka dei ka nongrim kaba khrawtam ha kaba lah ban tei ia ka longbriew manbriew bad ia kiei kiei baroh. Lada khlem ka hok, ka imlang sahlang jong kano kano ka jaitbynriew kan long kaba bam, kruin, bad kata kan pyntroin ne pynkhyllem ia ka. Ha kaba tei ia ka ĩng ne ka jingkieng, donkam ia ka jingtrei kaba hok - naduh kaba seng ia ka nongrim, kaba pyndonkam ia ki mar kiba bha bad kumta ter ter, lym kumta, kata ka jingtei kan ym lah neh ne skhem. Ha kaba shna ia ki tiar ki tar, donkam ia ka jingtrei hok ba sani bin, khnang ba kata ka tiar kan long kaba bha bad neh slem. Ka khaïi ia pateng kan ym lah ban ĩeng, khlem ka jingleh hok ha ka thew kawoh, ka dor ka mur bad jingbha jong ki mar. Ha ka synshar ka khadar rub, kaba kongsan tam dei ka jinglong bad jingleh hok ha ki liang baroh, khnang ban ioh ia ka jingsynshar kaba beit, kaba ai jingshun ia u paidbah bad kaba khlain ba skhem. Dei ka jinglong hok kaba lah ban kyntiew ia u briew ne ia ka jaitbynriew kumjuh.

Ka tynrai Khasi : Haba phai shu la ka jong ka jaitbynriew, u Khasi u ngeit ba ka Hok ne ka jinglonghok ka dei ka tynrai bah jong ka longbynriew manbynriew ha sla pyrthei. Khlem ka hok, ka longbynriew kam don jingmut; bad kam don jingiapher na ka kyrdan ki mrad. U briew u dei u jingthaw tip hok tip sot, uba ka jinglonghok ka dei ban synshar ia u ha baroh ki liang. Namarkata, U Khasi, ha ki por kiba la leit noh, u long u jaitbynriew u ba hok ha beit ha kiei kiei baroh. Ki jaitbynriew bapher bapher kiba ia kynduh kam bad u Khasi ki iaroh ia kata ka jinglong kaba ki shem ha u. Kane ka wanrah ia ka burom bad ka pynioh ia ka jingshaniah jong kiwei ki jaitbynriew ha ngi. Wat u phareng, kum u nongjop pyrthei bad uba la kham kiew kyrdan ha ki liang baroh u iaroh bad burom eh ia u Khasi namar kata ka jinglong jongu. Hato kata kam dei ka jingkyntiew kyrdan ia ngi?

Jingpynkut: Ka jinglonghok ka don la ka nong ban ai ia ngi bad kata ka long ka jingkyntiew ia ngi ha baroh ki liang jong ka jingim. Ia, namarkata ngin iabeh ia kynjoh ban kot sha ka. Kumba ka long mynta, lah ban ong ba ngi la nang hiar ha ka jinglong babha jong ka hok bad jingbeit. Pynban ngim dei ban shah ia lade ban sah hangta, hynrei ngin kut jingmut ban kiew shaneng sha ka kyrdan jong ka jinglonghok bad ka jingshisha. Ka jingjop bad ka jingkiew jong u briew ne jong ka jaitbynriew ka shong tynrai hangne.

19. KA BUROM KA JINGTREI BOR MET

Jingbatai: Ia ka trei ka ktah jong u bynriew ha sla pyrthei, lah ban phiah ha ki ar ki bynta ba kongsan bad kita ki long: ka jingtrei da ka bor jabieng bad ka jingtrei da ka bor met. Ha ka jingshisha, kine ki ar bynta jong ka trei ka ktah u briew, ki don ka jingiasnoh kawei bad kawei pat. Ka roi ka pa jong u bynriew baroh ka shong ha ka jingtrei synrop jong ka jabieng bad ka bormet jongu. Ka jabieng ka pyrkhat bad ia thaw buit. katba kata ka buit ba la kyan la pynlong kam da ka jingtrei jong ki kti ne bor met jongu. Kumta, lah ban ong ba ka jingtrei kaba da ka bor jabieng bad da ka bor met ki long kiba ia ryngkat ha ka dor, ka jingdonkam bad ka kyrdan.

Hynrei don katto katne pat ki jait jingtrei kiba ka bor jabieng kam da donkam ban trei, kum ka puh ka dain ha kper, ha lyngkha, ha pynthor lane ha ka kit ka bah, ka rah ka rong bad kumta ter ter, ia kum kita, la khot ka jingtrei da ka bor met. Ki jingtrei ha ka liang ka thoh ka tar, ka khein ka diah, ki kam ophis, ka jingpruid dak ia ki plan ki skim ki dei ki jingtrei ka bor jabieng.

Ka dor jongka: Baroh ki jingtrei u briew ki don la ka jong ka dor, la ka jong ka jinglong. Ym

lah ban ong ba kawei ka long halor ne hapoh ia ka wei pat. Ki riewstad ki ong ba baroh ki jait jingtrei ki long kiba ia ryngkat dor. Pynban, don bun bah hapdeng jongngi kiba niewbein ia ki jingtrei da ka bor met. Ngi sngewlehraın ne sngewpoh ban kit ban rah ia ki jingdonkam ne ki tiar jongngi. Ngi sngewpoh ban trei lyngkha ban thung ban tep lane ban trei misteri; ban trei ia ki kam shna tiar ha ki karkhana; ban ri jingri, khem dud, ot doh bad kumta ter ter Hynrei, ka jingshisha ka long ba dei ki jingtrei bor met kiba pynmih ia ki jingdonkam u khun bynriew ha snieh pyrthei.

Lada ki nongrep baroh kin ia sangeh noh na kaba puh ba lur, kaba thung ba tep lane kaba ri jingri, hato aiu kan jia iangi?. Ka jingiap thngan ka ap ia baroh hangta. Lada baroh ki misteri ki ia sngewpoh sngewlehrain ban trei ia ki kam jongki bad ki ia sangeh noh syndon; hato mano ban shna ban tei ia ki ïng ki sem bad ia ka jingtei baroh?.

Dei ki nongrep kiba jaw syep ha ka jingshit ka sngi, kiba shah ia ka jingkhriat u slap u phria, kiba pynioh ha ngi ia ka bam ka sa bad da kumta ngi lah ban im. Ki misteri ki jaw syep bar shna ki ïng bad ki jingtei, ki nongbylla ki tih ia ki surok kali, surok rel Ki nongtrei karkhana ki jaw syep bad kyrsum pumpum ban shna ia ki tiar, ki mar ba laiphew skit ban pyndap ia ki jingdonkam u hajar bynriew baroh. Lada ngi niewbein ne khein poh ia ka kum kita ki jait jingtrei, ka mut kaba pynduh ia la ki jong ki jingdonkam nadong shadong bad ka ialam ia ngi sha ka kyrduh khait basniew tam.

Ha ka jingshisha, ngi dei ban ai ka burom ia baroh ki jingtrei bor met bad ia kito kiba trei ia ki, namar dei maki kiba pynioh ha ngi ia ki mar ba ngi donkam. Ki jingtrei ha ki ophis kim lah ban pynmih eiei ruh em, lymne pynioh ha ngi ia ki mar ba ngi donkam.

Lada baroh ngin ia don ha ki jingtrei kam ophis, hato ngin lah ma ban ioh bam, jain, khiew, pliang bad bun bah kiwei pat ki jingdonkam? Ka jubab ka long em, ciei ruh em. Dei ka jingtrei bor met ba da jaw syep kaba pynmih ia ki mar, ki tiar bad ki jingdonkam jongngi baroh. Ka dei kawei na ki daw ba kongsan tam jong ka rei ka na bad jingmanbha jong u bynriew sbi snieh pyrthei. Lada ngi la nang ban thew biang pa biang, ngin sheptu baroh ki jingtrei bor met ki kup ki phjong ia ka burom kaba khraw.

Nuksa ki Riewkhraw : Ki riewnang riewstad riewtip riewshemphang ha satlak ka pyrthei, na kawei ka pateng sha kawei pat, ki sngewthuh bha shaphang ka burom bad ka dor jong ki jingtrei kiba da ka bor met. Namarkata, ki niew korbad ki trei da la ki jong ki kti. U Mahatma Gandhi, u nongialam bakhraw ka ri India, u thain jain, u ri blang bad khem dud, u rep jhur bad sharai ia la ka kper; wat la u dei u khun ka lak la putit. U Abraham Lincoln, uwei na ki President bakhraw ka ri America u trei hi da lade ia kiba bun jait ki kam trei bor met. Dei ma u uba la pyllait ia ki Negro na ka jinglongmraw ha ki dohlieh katei ka ri. U Jimmy Carter, uwei na ki President ka America u dei u nongrep bad u trei ruh da lade ha lyngkha jongu ha kaba lur, kaba thung ba tep bad kaba kheit bad ot ia ki jingthung jingtep Ki riewkhraw shisha ki sngewthuh ia ka dor, ka kyrdan bad ka burom jong ka jingtrei bor met.

Kawei na ki rukom ne riti dustur ki nong Japan ka long ba u Syiem jongki u hiar sha pynthor kba ban lur ban pun ha ki pyrem jong ka snem bad ynda u Syiem u la leh kumta, ki khein ba kata ka dei ka jingsdang jong ka aiom bet Ynda sdang ka aiom ot ruh, u Syiem jongki u long uba nyngkong ban hiar ot kba bad ynda u la leh kumta, ki khein ba ka aiom ot ka la sdang. Kane ka kdew ia ka sainpyrkhat jong katei ki jaitbynriew ba ka niewkor niew burom

ia ki jingtrei bor met bad dei kata kaba la kyntiew ia ka jaitbynriew Japan kum kawei na ki ri ba la kiew sha khlieh bad ba pawkhmat tam ha ka pyrthei.

Jingpynkut: Kum ki riew pule bad kiba la ioh jingnang jingtip, ngi la dei ban sngewthuh bha ia ka dor bad ka burom jong ki jingtrei bor met, kumba la iatai haneng. Ia ngin ia trei lang baroh ban pynsngewthuh lem ia ki lok ki jor, ki marjan bad ki para shnong baroh shaphang kane, nalor ba ngi leh hi da lade.

20. KA JABIENG JAIPDEH—KA SHLEM U BYMMAN

Jingbatai: Ka jabieng ne ka jinglong jaipdeh ka mut ia kito ki briew ki bym don ka jingpyrkhat ne jingmut ban leh bad ban trei la ka kam ka duk, hynrei ki brai ha ki kam kai ne kren kai bad ha ka iaid 'pawang shane shatai. Ka jingmut jingpyrkhat jong kiba kum kita ki briew ka long plem plem bad li li pen pen. Kim don jingsalia ne jingkhuslai ia ka thngan ka jyngit, ka duk ka kyrduh lane ia ka ioh ka kot bad ka manbha manmiat. Kim don jingmut ban trei na ka bynta ban kyntiew kyrdan ialade ha ka jingim lane na ka bynta kano kano kaba bha.

Ha ki 'riew jaipdeh kiba kum kita, kiei kiei kiba sniew ki ioh jaka ban rung bad ban treikam ha ka jabieng ne jingmut jingpyrkhat jongki. Dei na kata ka daw ba ka sneng ki riewstad ka ong ba 'ka jabieng jaipdeh'ka dei ka shlem u bymman.' Kane ka long ka jingshisha kaba ngim lah ban len. Lada kiei kiei kiba bha kim ioh jaka ban bsiap ne ban rung ha ka jingmut jingpyrkhat bad ka dohnud u briew khlem artatien kiei kiei kiba sniew kin ioh ban rung bad ban trei kam hangta. Kane ka pynkha nyngkong eh ia ka jinglong ba khlem jingkit khlieh: ka jinglong bym tip kam bad ka jinglong pathar lyngkar. Nangta pat ka pynkha sa ia kiwei pat ki jingpyrkhat ba sniew

laiphew jait. Na ka jingbsiap jong kiba kum kita ki jingpyrkhat, ki speh ki jingleh ne ki kam sniew kam bymman ba har rukom.

Ka lad ban lait : Ka jingtrei lane ka kam ka jam ka long tang ma ka hi ka lad ban lait na kiba bun ki jingsniew. Haba ngi trei ngi ktah la ki kam ki jam, ka jingmut jingpyrkhat jong ngi baroh ka leit beit sha ka kam. La ngi trei ha kano kano ka rukom ruh kam pher, hynrei wei ba ngi trei, ka jabieng jong ngi ka la shu leit la ka leit jingmut ha kata ka jingtrei bad ka ia bun kam lang hangta. Kumta, kiei kiei kiba sniew kim lah satia ban ioh rung ne ban bsiap ha ka jingmut jingpyrkhat bad jabieng jongngi. Kane ka dei ka jingshisha kaba, lehse, ngi ia sngewthuh bha, ba haba ngi bun kam, ngim don por bad ngim lah ban mui bad pyrkhat ia kane ia katai, khamtam ia k'ei kiei kiba sniew. Ki bor u bymman bad ki jingpynshoi kim lah ban ioh jaka ha ka jingmut jong ngi haba ka jabieng jong ngi ka leit jingmut lut ha ka kam ba ngi trei.

Ngi shem, namarkata, ba ki 'riew bun kam lane ki briew kiba trei smat la ki kam ki duk, ki kham lait na bun jait ki jingsniew bad ki jingpynshoi ha ka jingim. Ki briew kiba trei shitem bad kiba dem thop ban minot ia la ki kam, ym tang ba ki shu lait na ki jingsniew bad jingpynshoi, hynrei ki da long briew man briew bad kiew kyrdan ruh ha ka jingim. Bun bah na ki, ki la tei mot ia lade bad kylla long ki soh pyni ne ki nuksa ba kynsai na ka bynta jongngi baroh.

Jingialam bad jinghikai : Ka jingialam bad jinghikai jong ki kmie ki kpa na ing ka dei ka bynta ba kongsan tam ia u briew ban im ha ka jylli jong ka jingtrei jingktah bad jinglong tip kam tip duk, kum ba ka jingpynsan ia u briew ha ki liang baroh ka sdang na ïing. Lada la bakla ka jingialam na ïing,

naduh ba dang rit, ki khun jong kata ka ing, bunsien, ki kylla jaipdeh ne iong phanew. Hynrei ki khun jong kito ki iing ba la ialam bad pynmlien ban trei bunsien ki kylla long ki riew tip kam bad ki iabeh ban trei ban ktah. U dieng ne u jingthuh ba la thung ha kano kano ka jaka u iai neh hangta hi baroh shi rta. Ha ka juh ka rukom, u khynnah ia uba la ialam bad pynmlien ba un im ha ki sawdong sawkun jong ka trei ka ktah, un iaineh ha kata hi ka jinglong haduh ba un da rangbah bad baroh shi ryta hi.

Jingpynkut: Ka long kaba sngewtriem, lada ki jabieng bad ki jingmut jingpyrkhat jong ngi ki kylla long ki shlem u bymman U bymman un ioh ban leh kumta tang lada ngi long ki riew jaipdeh. Ia, namarkata, ngin pynmlien ia lade ban trei smat la ki kam ki jam, khnang ba kaba sniew baroh kan ym ioh jaka ban rung bad trei kam ha ka jabieng jong ngi. Kumta ba ngin lah ban san ban rangbah ha ka rukom kaba dei bad ban longbriew manbriew ha ki jingim jongngi.

21. KA TELEVISION

Jinglamphrang: Ka Television ka dei ka tiar ai khubor kaba lah ban ring bad pyni ia ki dur jong ki khubor ne ki jingjia kumba ki long bad ia ki jing pynphriang paidbah ba bar rukom. Lehse, baroh na ngi, ngi la ju tip bad iohi ia ki Television ryngkat bad ki jingtreikam jong ki. Ka syriem dur ia ka synduk, kaba ia ka khmat jong ka la pyndait da ka Tit ha kaba ki dur ki dar ki paw, i kum ka Cinema. Ka long da shisha ka tiar kaba phylla bad ba maian ka ba lah ban ring ia ki jingjia kiba na jngai bah, na shiliang sha shiliang pyrthei bad wanrah ia ki haduh ki kamra jong ki iing jongngi, lyngba jong ka.

U John Logie Baird Saiantis nong Bilat u dei u nongshem ia ka Television bad kham hadien u la ai ia ka

buit ba u la shem sha kiwei pat ki Saiantis kiba la trei ban pynbha pynsani ia ka. Ka jingshem u J.L. Baird ia kane ka tiar ka la man long ka jingkyrkhu bad ka jingai bym lah thew ia ka pyrthei baroh kawei, pateng la pateng. Mynta ngi lah ban iohi ia ki jingjia, ia ki jingleh bad jingtrei u bynriew ha satlak ka pyrthei bad kumta ter ter lyngba ki Television ha ki iing jong ngi

Jinglarkam jongka : Kumba la ong haneng, ka Television ka long ka tiar ai jingtip kaba larkam shibun, kaba pynmyntoi bad kyntiew ia ka jingtip jingnang u khun bynriew shityllup ka pyrthei. Ia ki lad ban ioh bad lum jingtip lah ban shim na ki kotkhubor, ki Radio. ki kot ki sla bad kiwei de. Hynrei ki jingtip ba lah ban ioh na ka Television ki kham pher, namar ba lyngba jongka, ngi lah ban iohi ia ki dur jong kiei kiei kiba jia kumba ki long hi thik. Kane ka iarap ia ngi ban sngewthuh shai ia kiei kiei kiba ngi iohsngew bad iohi.

Lyngba kane ka tiar, ngi lah ban iohi ia ki jingtrei jingktah bad jingroi jingpa jong ki ri ne ki jaitbynriew bapher bapher kylleng ka pyrthei bad ia ki rukom im jongki Ngi lah ruh ban iohi ia ka mariang ka sla pyrthei, kum ki lum, ki them, ki madan, ki wah, ki duriaw bad kiei kiei kiba phylla kiba don ha ki. Ia ki jingtei nam hyndai hynthai bad ia ka jingroi jong ka jingstad Saian ha kane ka juk mynta ha ki liang bapher bapher, lah ban iohi lyngba ka Television. Kane ka iarap shibun ia ngi ban tip bad sngewthuh shaphang ka pyrthei baiar, kaba ialam sha ka jingpynproh ia ka bor jabieng bor jingmut bad bor sngewthuh jongngi. Ka long shi bynta na ka jingshisha ba ngi lah ban ioh.

Lada ngi ngam kham jylliew, lah ban ong ba ki jingiohi lyngba kane ka tiar, ki long ki jingai jingmut ia ngi ba ngin nang ban ia bud lem ia kiei kiei

kiba bha bad kiba myntoi ban tei ia ka longbriew bad jingmanbha. Ki karkhana shna tiar bad ki kompeni khaii ki pyndonkam ia ka Television kum ka lad pynphriang paidaah ia ki tiar jongki, khnang ban pyniaid iew ia ki.

Jingduna : Nalor kata bun ki jingbha bad jingmyntoi ba ngi ioh lyngba ka Television, don ruh ki jingktah ki bym sngewtynnad ban ia kren. Teng teng ngi iohi ia kiei kiei kiba sniew bad kiba ialam sha ki lynti kiba bakla jong ka jinglong jingim ne ka long briew manbriew. Kita kiei kiei ki ring ia kiba rit bad ki samla jong ngi ban ia tynneng bad ia pyrthuh bud. La ju ia kren paidbah paidlang ba ki rukom im jong ki katto katne ki nongsepngi ki paw khlem akor ne kim iadei dur bad ngi, bad ki ktah shibun ia ka longbriew manbriew jongngi. Kawei pat kaba sniew ka long ba ynda la kyrni than ka peit Television, la kum klet noh sa ia la ki kam ki jingtrei baroh. Da kumta ngi duh nong, ha ka jaka ban ioh jingmyntoi. Nangta, kaba shu lap mied lapia eh ha kaba peit Television ka ktah suki ban pynsniew ia ki khmat.

Jingpynkut : Ka jingshem bad jingshna ia ka Television ka long da shisha ka jingkyrkhu ia ngi bad ia ka pyrthei baroh kawei kumba la ong haneng. Ngi dei ban naog ban pyndonkam ia ka khnang ba kan long ka jingmyntoi. Don ka por ia kiei kiei baroh. Namarkata, kan bha ia ngi ban shim ia ki Prokram kiba dei ha ka por kaba dei ban ioh ia ki jingtip kiba pynmyntoi, ki ban bsa ia ki jabieng bad tei ia ka longbriew manbriew jongngi ha ki liang baroh.

22. KA JINGTHMU HA KA JINGIM

Jinglamphrang : U briew u dei u jingthaw uba halor tam ia ki jingthaw baroh. U lah bad sngewthuh ia kaba bha bad ia kaba sniew, ia kaba dei bad kaba

lait; u lah ban pyrkhat ban pynshongnia bad sngewthuh shaphang u Blei. Namarkata, u Khasi u ong ba u briew u wan sha ka pyrthei da ka Daw bad ka Hukum Blei. Ka Bible ruh ka ong ba ia u briew la thaw ha ka Dur u Blei. Kumta u don kata ka ryngiew lane u kup ia ka dur bad ka sap Blei ha ka longrynieng bad ka longbynriew jongu. Kane ka pyniapher bak lybak ia u na kiwei pat ki jingthaw ba im ba khih kiba don ha ka pyrthei, hapoh ki um bad ha suin de. Ka buh ia u briew ha ka kyrdan kaba halor, ha kaba baroh ki jait jingthaw, naduh ki ba heh ne khlain tam haduh kiba rit eh; ki shynrait ha khmat jongu.

Haba u briew u kup ia ka dur bad ka sap Blei bad ba u wan sha ka pyrthei da ka daw bad ka Hukum Blei: dei ban don ka jingthmu ha ka jingim jongu. Lehse, bun bah na ngi ngim sngewthuh ia kane ka jingshisha bad ngi pynlehnohei ia la ka jingim ha kiei kiei ki bymmyntoi, ki bym don dor bad bym shong sbai.

Ka jingthmu : U briew u wan sha ka pyrthei ban leh ne ban pyndep ei ei. U wei pa uwei u don la ka jong ka mision ne ka jingthmu ban leh ha ka jingim. Don shibun bah ki phud trei ha ka longbynriew ha sla pyrthei ia kiba ym lah ban niewtang ia ki. La sam ha uwei pa uwei baroh ia ki sap ki phong bapher bapher, ha la ki jong ki jong, na ka bynta ka trei ka ktah shi met shi met, ha ka imlang sahlang kata bad la u para briew, bad ha ka jingiadei bad u Blei. Wat u briew uba i kumba um don sap ban leh eiei ruh em, pynban u don la i jong i jingbit iba ym don ba poi pyrkhat. Lada u pyndonkam la ita, in long, khlem artatien, i jingai ba pynmyntoi ia uba bun ha ka imlang sahlang, bad da kumta, u pyndep ia la ka mishon ne ka kamram ha ka jingim.

Namarkata, ngim dei ban sngew ba ngim don ne

ngim lah ban leh eiei. U briew u dei u jingthaw uba kor tam na ki jingthaw baroh, uba da don la ka jong ka kamram ne ka mishon ha ka jingim, ia kaba u dei ban pyndep. Ka jingpyndep ia ki kamram ha ka jingim, ka long katba kum la ki jong ki jong ki jylli bad ha la ki jong ki phud trei ba ngi don ka sap ka phong. Ngim dei ban pynlehnohei ia lade bad ia la ka jingim, hynrei ban leh eiei kaba bha, kaba don burom bad kaba dei iaroh.

Jinglarkam : I wei i kam babha ba ngi leh i don la ka jong ka dor bad i rah ia ka kyrdan briew sha ka jingim ba larkam. Ngi lah ban sngew ba ki kam kiba rit, wat la ki long kiba bha ruh, kim don jingmyntoi. Hynrei, em, kam long kumta. Kano kano kaba bha ka don la ka jong ka jinglarkam bad jingmyntoi. Ki jingmut jingpyrkhat kiba bha bad ki jingkren ne ki ktien babha ki long baroh kiba kordor bad ba shong sbai. U Babu Soso Tham u ong; 'Ha ki kam bani baroh, hangta kein ka rieh ka nam'. Ban leh ei ei kaba bha, ka dei ban long ka ka jingthmu ha ka jingim, bad ban nang ia kynjoh sha ki kyrdan kiba kham shaneng ruh de. Dei hangta ba ngi lah ban ioh ia ka jingim ba larkam bad ba kordor. Ngi dei baroh ban kiew sha ki kyrdan jong ka nam bad ka burom.

Jingialam : Ka jingialam jingmut ban pynsngewthuh shaphang ka mishon ne ka jingthmu bad ka kamram ha ka jingim ka long kaba donkam Khlem ka mishon, ka longbynriew ha pyrthei kam don jingmut. Ka jinghikai ka dei ban sdang na ïing bad ha skul de ryngkat ryngkat. Lymda kumta, kan long kaba eh ia ngi baroh ban sngewthuh ia kane ka jingshisha bakhraw jong ka jingim bad ka longbynriew.

U Dr. John Roberts, ha kawei na ki jingiathuhkhana u la thoh shaphang ka kmie u Routon, kumno ba ka hikai ia la u khun ba un leh ei ei kaba

bha man ka sngi. Man kawei pa kawei ka sngi ka ju kylli ia u Routon; "Khun phi la leh ei ei kaba bha mynta ka sngi?". Lada ka jubab na u Routon ka long 'em, Mei' Ka ong ia u khun: "kata, phi la duhei noh ia kane ka sngi". Ki kmie ki kpa kiba sngewthuh, ki hikai ia la ki khun ba kin leh ei ei kaba bha khnang ban pyndep ia ka mishon ha ka jingim, kumta ba ka jingim kan long ka ba dondor bad ba don jingmut

Jingpynkut : Kum ki khynnah skul, ngi long ki briew kiba la ioh jingnang jingtip bad jingsngewthuh. Namarkata, ia ngin iabeh ban im ka jingim ka ba bha, ban mut ia kaba bha bad ban leh ei ei ka ba bha. Ngim dei ban lehkai ne pynsepei ia la ka jingim bad ia la ka longbynriew ba kordor. Ia ngin ia beh ban pyndep la ki kamram bad jingthmu ne ka Mishon ha ka jingim. Ka dei ia ngi ban thew ha ka thong kaba kham sha jrong ban kot sha ka sahit ba phyrnai jong ka longbriew manbriew ba dap ryngieng

23. KA JINGSUK BAD JINGIM PALEI

Jingbatai : Ka jingsuk ka long kaei kaei kaba ngi ia sngewthuh baroh. Kamut ia kata ka jinglong kaba don hapoh u briew kaba pyndap ia ka mynsiem, ia ka dohnud bad ia ka jingsngew jongu da ka jingkmen, bad jingbymkhuslai. Haba ngi don ha ka jingsuk, kamut ba ngi lait na ki jingeh, ki jingjynjar, ki jingkhuslai, ki jingsngewsih bad jingshitom baroh; bad ha ka jaka jong ki, ka jingkmen jingsngewbha bad jingbympyrwa ki pyndap ia ka dohnud bad ka mynsiem jongngi.

Wad jingsuk : Baroh u bynriew ha pyrthei u kwah, u wad iabeh ban ioh ia ka jingsuk. Ym don uwei ruh u bym kwah ia ka. Hangno bad kumno sha yn shem bad ioh ia ka jingsuk?

Ka jingshisha ka long ba ka jingim u briew ha ka

pyrthei ka dei ka jingiakhleh jong ka jynjar ka khuslai bad ka suk ka sain, ka sngewbha bad ka sngewsih, ka kmen bad ka iam, kaba bha bad kaba sniew bad kumta ter ter. Hapdeng kata ka jingshisha, u briew u ialeh ban wad ia ka jingsuk bad u thaw ki lad ki lynti kumno ban ioh ia ka. Hyoid, ka long kaba dei ba ngin iabeh ia ka bad ngi donkam ruh ia ka. Mynta, ngin pyrshang ban iatai shaphang kane khyndiat harum; kumno yn leh ban ioh ia kata kaba ngi iabeh baroh baroh.

Ka jingtrei minot : Ka jingtrei shitom bad jingminot ia la ki kam ki duk, ka dei kawei na ki thymmei jong ka suk ka sain. Kane ka wanrah ia ka jingdap jingbiang ha ka ioh ka kot bad ka pynlah ia ngi ban ioh ia ki jingdonkam ba bun jait ha ka jingim. Ka jingbiang ka ioh ka kot, khlem artatien, ka wanrah ia ka jingsuk mynsiem bad ka pyllait ia ngi na ki jingkhuslai. Ka jingtrei minot ia la ki kam ka dei ka bynta jong ka jingim hi ia kaba ngi dei ban leh. Teng teng, ngi lah, ban sngew salia ne sngew shitom ban trei ban ktah, hynrei ka jingshisha ka long ba dei da kaba trei shitom ba ngi lah ban ioh ia ka jingsuk. Ki Tiew kulah ki long kiba iwbih bad ba itynnad shisha, pynban, ym lah ban ioh ia ki lait na ki shiah. Ia kaei kaei kaba bha ym lah ban ioh na kaba suk ba jem, hynrei na ka raich raidam. Kumta, ia ka jingsuk lah ban ioh da kaba trei shitom. Hapdeng ka khia ka shon bad ka syep jong ka jingtrei, hangta kein ka don ka jingsuk ba shisha.

Jingkoit jingkhiah : Ka jingkoit jingkhiah bad jingkhlain jong ka met ka long kawei na ki daw jong ka suk ka sain. Kane ruh ka pyllait ia ngi na ka jingkhuslai bad jingdukha, met bad mynsiem. Wat lada ngi dap ngi biang kyrhai ha ka ioh ka kot, pynban, khlem ka koit ka khiah, kita baroh ki long lehnohei. Kaba pang ka dei ka jynjar bah. Haba koit ba khlain, ngim don jingkhuslai ne jingpyrwa ei ei bad dei hangta ba ngi shem ia ka jingsuk.

Lait na ki jingkwah : Kaba lait na ka jingkwah ne jingkhwan lalot bad ki jingkwah brai ba bun jait, ka long kawei pat ka daw jong ka jingsuk jingsain. Lada ka jingkhwan myntoi bad ki jingkwah lalot ki ioh jaka ha ka dohnud jongngi, kin ym ai thiah ai dem ne pynshong suk ia ngi, hynrei, kin pynkha ia ki jingkwah ba har rukom. Lada ym ioh ia ki, ym bit; hynrei ban ioh pat de, da kumno kein yn leh?. Kata ka dei ka jynjar ba tasam eh. Kaba lait na kaba kum kata ka jinglong, ka dei da shisha ka bneng ba suk kynjai. Te khnang ban shem ia ka suk ha ka jingim, dei ban ialeh ha ban da jop, ban pyndam khoit ia ki jingkhwan jinglalot bad ki jingkwah brai ba bun rukom.

Kaba hun ha la ka sawkun : Kaba hun ha la ka jong ka long ka man ryngkat bad ki jingmut, ki kam bad ki ktien babha ka long kawei pat ka bneng ha sla pyrthei. Kaba im palei, shida shikun ha la ka phud jong ka jingim bad ha kiei kiei kiba ha ki sawkun jongka, ka wallam shisha ia ka jingsuk ba kynjai Hun ha la ka jingtrei bad ha la ka jingioh, hun ha la ka shong ka sah; bad ha la ka long ka man, hun bad pdiang ia kiei kiei kiba ha ki sawdong sawkun la ka jong ka jingim. Hangta, ngin shem ia ka jingsuk mynsiem bad jingpalei jingmut.

Jingpynkut : U Syiem Bilat, shisien, u la kyndit bad lyngngoh ngain haba u dei iaid lynti nangta ban iohsngew bad iohi ia u nongtylliat kew ba la sop pumpum kew harud ka wah Dee, ba u trei ia rwai artad. Khek ! la sangeh u Syiem u kylli ruh de ; balei me trei ia rwai kumne? 'Shi hajar nguh, Pa'iem Kynrad', ong u Nongtyllait kew ka wah Dee, nga trei minot ban kyndoi ja kpoh la ki khun bad ia lade. Nga kmen nga sngewbha ba ngam ju shah ram, ngam ju pihuin) iano iano bad ym don ba pihuin ia nga; kumta nga rwai sngewbha bad la ka trei. "Suk tam eh ma me, ko nongtyllait kew" ong u Syiem, ka tupia sop pumpum jongme ka kham lah ban ia ka pansngiat Syiem

jongnga bad ka karkhana jongme kat ka spah ka hima jongnga. Hynrei wat ong ba ym don ba pihuin ia me, namar wat ma nga u Syiem hi, nga jawdud ban ioh ia ka jingsuk kum ka jongme.

Ka jingsuk ka shong ha ka jingtrei shitom bad jingminot, ha ka jingim palei bad jingshida shikun, ha ka jinghun ha la ka long ka man hapoh la ki sawdong sawkun ka jingim

24. KA KHAII KA PATENG

Jinglamphrang : Ka khaïi ka pateng ka long kawei na ki kam ha kongsan ha ka trei ka ktah, ka kamai ka kajih u khun bynriew ha sla pyrthei. Kane ka la sdang naduh hyndai hynthai, bad katba nang iaid ki por. ka jingtrei u briew ha kane ka liang, ka nangkiew bad iat kiew. Ha kane ka juk jongngi mynta lei lei, lah ban ong ba khlem ka khaïi ka pateng, ka trei ka ktah u bynriew baroh kan iaid dkoh. Kane ka jingtrei ka kynthup ia ka jingshalan, ka jingpyniaid iew bad ka jingiadie iathied ia ki jait mar ba laiphew skit, ha ki jaka bad bynta baroh jong ki ri bapher bapher kylleng ka pyrthei. U paid bynriew ha sla pyrthei u la nangroi nangman bun bad ki jingdonkam jongu ki la nang kham bun jait bun skit katba nang iaid ki por. Kumta, ka kam khaïi pateng ka la dei ban nang kham heh kham jar bad kham khia.

Jingdonkam : Ka khaïi ka pateng ka long ka jingdonkam kaba u khun bynriew um lah ban lait namar ba ka shim bad kit ia ka jingsam ia ki mar ki mata ne ki tiar kiba ia donkam mar kylliang. Ki jingtrei u briew ha ka pyrthei ki long ka jar jong ka jingiasnoh lang. Um lah ban trei hi tang marwei ia ki har jait ki kam baroh ban pynmih ia ki jingdonkam ba bun jongu. U trei tang ha la ka jong ka phud bad u pynmih tang ia kawei ne ar na ki jingdonkam babun jongu bad u hap ban shaniah ha kiwei ban ioh ia bun ki-

wei pat ki jingdonkam. Dei kito kiba trei ia ki kam khaïi kiba pynpoi bad pynioh ia ki mar ne ki tiar ba ngi donkam man ka sngi bad na kawei ka por sha kawei pat. Ia kane, ngi sngewthuh baroh ba khlem ka khaïi ka pateng, ngin ym lah ban ioh ia ki mar ki mata bad ki tiar ba ngi donkam. Ngi leit thied ia kita ki mar ki mata ne ia ki tiar ba ngi donkam baroh na ki nongkhaïi bad na ki dukan jongki.

Jingmyntoi : Baroh u briew ha ka pyrthei u ią trei ha la ka jong ka jong ka phud trei, na ka bynta ban ioh jingmyntoi bad ban bit ban biang ne ban pahuh pahai ha ka jingim. Ki nongrep ne nongri jingri ki die ia ki mar ba mih na ki kper bad lyngkha jongki, ia ki blang ki syiar ki sniang khnang ban myntoi. Kiba trei kam karkhana ki die ia ki tiar ba la dep shna na ka bynta ban myntoi. Ka kam khaïi ka sdang nangne, la ka long ia ki mar bam ne kiwei ki mar rep, ki tiar ba mih na ki karkhana, ki mar khlaw, ki mar par bad bun kiwei pat kiba ym lah ban jer lut hangne. Ki nongkhaïi ki thied ia ki mar, katba kum ki lain khaïi ba ki trei bad ki shalan ne pynjaid iew ia ki sha ki jaka bapher bapher, da kaba die ia ki ha ka dor iohnong, na ka bynta ka jingmyntoi jongki. Ka kam khaïi ka long ka kam kaba myntoi shibun bad la ju shem ba ki nongkhaïi ki kylla long ki riew heh spah.

Ka bor jongka : Ka kam khaïi kam pateng ka don ka bor kaba khlain shibun ha ka liang ka ioh ka kot. Wei ba la khlain ha ka ioh ka kot, la khlain ha ki liang baroh. Kumta, kane ka ktah bad trei donbor wat ia ka sain pyrthei bad ka synshar ka khadar ne ia bun kiwei pat ki liang ha ka jingim u briew. Ka pakit ne history ka iathuh ia ngi shaphang kane ka jingshisha.

Ha ka spah snem ba la dep, ki phareng nong Bilat ki la roi la kiew ha ka spah bad ka bor jong ki

tang namar ka kam khaïi. Ki long ki nongkhaïi kiba tbit bad ba khlain, kiba la khrih kylleng ki bynta ka pyrthei bad ki jhad jongki ki jngi ha ki duriaw bah namar ki kam khaïi kam pateng. Hangne ha ri India kumjuh ki phareng ki wan nyngkong kum ki nong khaïi' bad da kata, ki la kylla long ki nongjop bad nongsynshar halor jongka. Ym tang ia ka ri India, ki nong Bilat ki la jop ia ka pyrthei la jan baroh kawei tang da ka bor khaïi, kat haduh ba ki la ioh ia ka nam ba ha ka Hima Bilat, ka sngi kam ju sep.

Nalor ka Bilat, ka Germany, ka France, Japan, America, Canada, South Korea bad kiwei de, ki long ki ri khaïi bakhraw haduh mynta mynne bad dei maki kiba lam khmat ia ka pyrthei ha ki liang baroh.

U Khasi ha ki kam khaïi : Wat la ka long ka jaitbynriew kaba rit. pynban haba ia kyrtiang sha ki spah snem kiba la dep, ngi shem ba u Khasi ruh um shym da duna ha kane ka liang. U la lah ban long khlieh halor ki jaitbynriew kiba iashong marjan, shatei ha ki them ka wah Brahma bad shathie ha ki them ka wah Surma. Ki Khasi nongkhaïi hyndai ki poi shaduh Bhutan, Abor bad sha ki pud ka ri China. Nangta, ki krih ruh sha ki bynta bapher ka ri Bengal. Ka jingshalan ia ki soh ki pai na Ri Khasi ka jur bha sha Bengal bad la lah ban shalan ia u sohniamtra Khasi bad kiwei de ki soh shaduh ki ri Europe, lyngba ki nongkhaïi Arab. Ka jingshalan ia u nar rew bad ki tiar nar ruh ka jur bha, bad ki dkhar ruh ki iaknieh ban thied ia u nar Khasi namar ka jingbha jongu. Nangta, la ju shalan ia u mawshun, u dewiong u maw-shynrut bad bun kiwei pat ki mar. Don pat de ki jait mar ba la wanrah na bar shapoh Ri Khasi.

Ha ka juk kaba mynta, ka khaïi ka pateng u Khasi ka la hiar shibun na kaba ka long mynshuwa. Mynta, ngi la shu shaniah ha kiwei ki jaitbynriew ban shalan ia ki mar kiba mih na ka ri jongngi bad ban wanrah

ia ki jingdonkam jongngi nabar ka Ri.

Jingpynkut : Ngi im ha ka juk jong ka jingnang jingstad, bad kum ka jaitbynriew, ngi la nang iabeh ban kiew ha ki lain jingpule bapher bapher. Kane ka iarap iangi ban san ha ka bor sngewthuh bad jingshemphang kaba pynlah ia ngi ban trei ia bun jait ki kam. Ki kam khaïi ha ki lain bapher bapher ki ap ia ngi ia kiba ngim dei ban pynlehnohei, khnang ba ngin lah ban bat ha lade ia ka kamai kajih bad ia ka bor ka ioh ka kot. Kaba iabeh tang ia ki kam shakri sorkar kam lah ban iarap iangi hynrei ka pyntlot pynban. Khnang ba ngin long kiba khlain, ngi dei ban iabeh ia ki kam khaïi bad ia ki kam kiba lah ban pynmih ia ki mar ne ki tiar. Kam long kaba dei ban shu shaniah ha kiwei, hynrei ba ngin ieng ha la ki kjat.

25. KA IEWDUH

Jinglamphrang : Ka Iewduh ka dei ka iew kaba heh tam ha Ri Khasi. Ka long ka kad khaïi bah kaba shalan ia ki mar ki mata bad ki tiar ki tar ba laiphew jait. Ka jingiadie iawang, iathied lapot ka jur katta katta ha kane ka iew lynter man ka sngi. Ki mar ki mata na ki dong bapher bapher kylleng ka ri Khasi ki wan poi hangne na ka bynta ka die ka shalan bad ia kito ki mar kiba ki briew ha ki dong kylleng ka Ri Khasi ki donkam, la thied ban shalan nangne.

Kane ka iew ka don hapoh ka Hima Mylliem, kawei na ki hima Khasi, bad kumta ka hap bad shah hapoh ka jingpynbeit bad jingpyniaid jong u Syiem Mylliem, bad ka Dorbar jongu. Kumba ju long naduh hyndai, la ju pynlong iew hangne shisien shitaiew, kata tang ha ka sngi Iewduh bad ha ka jaka ba ka don haduh mynta ha khap Mawkhar. Hynrei, naduh ba la pynlong Sor ha Shillong, kata la kumba shispah snem ei ei mynta, kane ka iew ka la shu kylla long iew man ka sngi.

Jingseng ia ka : Ka Iewduh ka dei ka iew kaba la rim bah, wat la ym lah ban tip mynno la sdang ia ka ka. Kaba lah ban ia tip ka long ba la seng ia ka da ka Hima Shyllong hyndai, slem bah shuwa ba ka Hima Shyllong (ba tip hadien, kum ka Hima Khyrim) kan pait ha ki ar tylli ki hima; Hima Khyrim ne Nongkrem bad Hima Mylliem, kiba la sah haduh mynta mynne. Ka long ka iew kaba la seng bad pynleit ha ka niam - kata, ka niam jong ka Hima Shyllong hyndai. Haduh mynta dang don ki mawbynna hapdeng katei ka Iew, ia kiba ki ong, ki mawniam bad hangta, ki ong ba la ju lehniam shisien shisnem, ha ki por kiba la leit noh. Kumta, kane ka iew ka don jingiasnoh bad ka niam jong ka Hima Khyrim bad dei ha kata ka daw ba ha ka por Pomblang Syiem ka Hima Khyrim (ba ong ka Shad Nongkrem), ki ju wan shim khyndew na Iewduh bad rah sha Nongkrem (Smit mynta) ban pynleit ha ka lehniam. Hadien jingpait jong ka Hima Shyllong ne Khyrim, kumba la ong 'haneng, kane ka iew ka la hap hapoh ka Hima Mylliem, haduh mynta.

Ki Basa ha Iew : Ia ki Basa ha kane ka Iew la pynbeit lain katkum ki jait jingdie jingthied, khnang ban iaid beit ka Iew ka hat. Ka Basa khaw ha kawei ka lain, Basa jhur ha kawei, ka Basa doh ha kawei Basa Dohkha ha kawei bad kumta ter ter ha la ki jong ki jong ki lain katkum ki jait jingdie. Namarkata don bun jait ki Basa hangne, kum ki Basa soh, Basa kwai, Basa juti, Basa jain, pusari, Khiew-pliang bad bun kiwei pat bym lah ban jer lut hangne. Ka ne ka pynsuk ia ki nongthied ban wad bad ioh ia ki jingdonkam jongki.

Jingkylla dur : Ka jingkylla dur ka la sdang ktah ia kane ka Iew naduh ki por ba la pynkynriah ia ka Sor na Sohra hangne ha Shyllong. Ka jingiakhleh bad u dkhar u lyngkien ka wanrah ia ka jingkylla ha kane ka Iew Khasi. Na uwei ar ha kaba sdang, ki dkhar-

ki la ioh jaka ioh basa ne dukan ha Iewduh bad suki pa suki, ki la nang bun bad kham bun. Hynrei kiba ki phew snem mynta, i kumba la kham bun u dkhar pynban ban ia u Khasi uba long u trai Ri, bad katto katne ki dkhar ki la sdang sa ka shong ïng shong sem hapoh kane ka ïew. Hynrei ki bor synshar u Syiem Mylliem kim shym shah ia kata. Tang kaba tei ia ki jingtei ar, lai mala te ka sah tyngkrein haduh mynta kumba ki long, ia kiba ngim lah ban shem ha ki ïew Khasi baroh.

Jingkhuid : Ka Iewduh ka dei ka ïew bah kaba bun paid bad ba khapngiah briew katta katta. Ki nongdie jingdie ki la nang kham ia bun katba ia ki por bad ki nongthied ruh kumjuh. Kane ka la pynmih ia ki jingeh kumno ban sumar bad pynkhuid ia ka ïew. Ban shna ia ki jaka theh ñiut bad ia ki jaka leit bar kiba biang ruh ym don jaka shuh. Wat la katta ki bor pyniaid ïew ka Hima Mylliem ki pyrshang katba lah ban pynkhuid da kaba buh ia ki nongsar bad nongkhat ñiut, kiba trei la ka kam man ka sngi.

Nalor kata, ka Hima Mylliem ka buh ia ki pulit jongka ba kın peit ia ka jingkhuid, ıa ka jıngiaid beit, ia ka jingshngain hapoh ïew bad ban pahara na ki jingsniew bad ki nongkam bymman ba bar rukom.

Jingpynkut : Ka Iewduh, kumba la ong ha kaba sdang, ka dei ka ïew kaba paw khmat tam, ym tang ha Ri Khasi Pnar, hynrei wat ha ka jylla Megahalaya baroh kawei. Ki briew kiba na kı jylla ka thain Shatei Mihngi baroh kawei hi ki tip bad bna shaphang jongka. Katto katne na ki nongiaid pyrthei ruh ki wan rung teng teng hangne. Namarkata ka long kaba donkam ba ki bor synshar bad bor Sorkar baroh kin ia peit ban pynioh jaka shuh na ka bynta ban pynheh pynsawang ia ka, khnang ban lait na ka jingkhapngiah ba jyndei kumba ka long mynta, ha ki rud ki kiar jongka hi

Kawei pat ka bynta ba donkam eh ka dei ka jingkhuid ia kaba baroh ki paid nongdie bad nongthied kin ia phi-kir da kaba la trei lang ryngkat bad ki bor pyniaid lew.

26. KA SHAD SUK MYNSIEM

Jinglamphrang : Ka Shad Suk Mynsiem ka dei ka shad jong u khun Khasi Khara ba la ju pynlong shisien shi snem da ka jingpynbeit bad jingpyniaid jong ka Seng Khasi. Ka long ka shad kaba heh tam bad ba pawnam tam ha Ri Khasi, bad kaba la bna nam kylleng ka ri India. La ju pynlong ia ka lai sngi lynter ha u bnai Iaiong man ka snem. Kane ka kdew jingmut ba ka Shad Suk Mynsiem ka dei ka dak jing-aiinguh aidem jong u khun Khasi Khara ia U Blei, U Trai Kynrad ha man ka aiom pyrem kaba long ka aiom bet ka aiom thung ha kaba u khun bynriew u pynhoh ia, la u symbai u rynai ha ki kper, ki lyngkha bad ki pynthor. Kata, ba U Blei un kyrkhu ia ka rep ka riang bad ka thung ka tep baroh khnang ba kan long kan man bad kan seisoh na ka bynta ba u khun bynriew un dap un biang ka bam ka sa.

Kumta, ha baroh ki lai sngi jong ki sngi shad ba la pynbeit, ka don ka nguh ka dem ka duwai ka phirat ha phyllaw Ingseng jong ka Seng Khasi ha ka por shiteng sngi shuwa ban hiar sha lympung shad. Shuwa ban pyndep ia katei ka niam ka rukom, ka ju don ka jingtem ksing tem dhah lem bad ki sur ka tangmuri ha phyllaw Ingseng hi kum ka jingpynshit pynshngaiñ ha baroh lai ki sngi shad. Tang mar ia dep ka nguh ka dem ka duwai ka phirat da ki Long-san jong ka Seng Khasi ia u Trai Nongbuh Nongthaw, ka riew ka jingtied ia ka ksing ka nakra bad nangta, ka kynhun jong ki Longsan bad ki riew seng ryngkat ki nongput nongtem ki jam la ki kjat ban hiar sha Lympung shad.

Ka jingsdang jong ka : Ka jingiatyngkhuh jong ka jaitbynriew Khasi bad ki bor kiba nabar ha ka spah snem kaba khadkhyndai. kaba i kumba ki sdang ban 'khura ia ki katto katne ki jinglong tynrai u khun 'Khasi Khara, ka la bsiat jingmut ha ki katto katne ki Rangbah bad ki riewpyrkhat Khasi ba dei ban don ka bor ka ban trei pyrshah ia ki, khnang ba yn lah ban bat bad pynneh pynsah ia kiei kiei kiba dei la ki jong. Kumta, la seng ia ka Seng Khasi ha ka 23 tarik u Naiwieng 1899, ka ban kynthup hapoh ka jylli jongka ia baroh u paid Khasi uba bat skhem ia la ka niam bad ka jingngeit tynrai Mynta, la kha ia ka Seng Khasi bad hapoh ka lyngwiar pyrkhat jongka, la thylleng jingmut ban pynlong ia ka shad u Khun Khasi shi tyllup ka Ri, ia kaba la sdang nyngkong ha ka snem 1905 bad la jer ia ka, "Ka Shad 'Suk Mynsiem".

Ha kitei ki snem kiba sdang, naduh 1905 haduh 1910, la pynlong ia ka Shad Suk Mynsiem ha Mawkhar ha ka jaka ba ka tyndur bad dukan die ruti Apollo ka don mynta. Hynrei, namar ka jingbun paid kaba pynkhapngiah sbak ia katei ka jaka, ka Seng Khasi ka la idei ban pynkynriah noh ia ka jaka shad. Kum ta naduh ka snem 1911, la pynlong ia ka Shad 'Suk Mynsiem ha madan weiking kaba ha tduh shnong Jaiaw hajan ka thwei ba khot 'Weiking' jong ka wah Umkhrah. Namarkata, ia kane ka shad, la ju khot ruh ka Shad Weiking.

Ka jingmut jong ka : Lah ban ong ba ka kyrteng 'Shad Suk Mynsiem' ka la batai hi ia ka jingmut jongka. Ka mut kaba shad da ka jingsuk bad jingpalei jingmut, da ka mon babha bad da ka jingkmen jingsngewbha. Ka jingsuk mynsiem ka ia iaid ryngkat bad ka aiom Pyrem ha kaba ia kane ka Shad la ju pynlong, kaba kup ia ka jingkhie im thymmai jong ka mariang. Kane ka phalang ia ka jingmut ba ka jaitbynriew Khasi Khara ka dei ban khie im-

thymmai bad iai im junom. Dei hangne ba ka jingsuk mynsiem ba shisha ka shnong.

Ka Philosophi jongka: Kumba ju long ki Shad Khasi baroh ha kylleng ka Ri, ka Shad Suk Mynsiem ka kup ia ka juh ka dur bad ka juh ka rukom shad. Ki shynrang nongshad ki shad tawiar parud sawdong ka lympung shad ki da kieng la ki ryngkab khnam bad ki waitlam ha ka kti jongki, ryngkat ka phawar ka kynhoi ha ka jingsawa ki ksing bad ki sur tangmuri. Kine ki kynthup ia ki khynnah, ki samla, ki rangbah bad ki tymmen, la ka boh rymphum bad ka spong kynthrung kum ki prohjyndem.

Ki kynthei nongshad ki dei ban long tang ki samla, thei sotti bad ki shad hapdeng jong ka lympung, ki da pyndem la ki khmat jongki shapoh, la ka pien bad ka kyrshah dhara ryngkat ki jingdeng jingsien kaba da ka ksiar bad rupa ha ki khlieh, ki ryndang bad ki kti, jongki.

Kane ka rukom shad lem bad ka riam ka beit baroh ka kdew, ka shat jingshai bad kit jingmut ia ka rukom im bad ka Deiti u Khasi ba ki shynrang ki long ki nongda nongker ia ki kynthei. Ki long ki nongbat wait bat sum bat khnam bat ryntieh bad la ju khot ia ki, ki rangkhat ar bor ki rangnongialeh. Ka phawar ka kynhoi bad ka kynkiew kynkaw jongki haba ki shad ka pyni ba ki dei ki nongsynshar nongkorbar ia ka ing ka sem, ka shnong ka thaw, ia ka It ka Hima bad ka Ri shi tyllup. Ka jingbit jong ki shynrang ban shad naduh ki samla haduh ki tymmen ka pyni ba katkum ka riti Khasi, ym don jingbuh pud samla ne tymmen ia u shynrang Khasi. Kata kamut ba u tymmen ruh u bit ban ialur ialuh ia kano kano ka samla kaba u ibit. Kumta ki khot ia u, u rang khat ar lama.

Ki kynthei pat ki don hapoh ka jingiada bad ka bor ka shynrang bad ki long ki nongri nongsumar ia ki khun ki kti, ia ka iing ka sem, ia ka burom ka

ijot, ia ka spah ka phew bad ki jingdon jingem baroh. Kim lah ban ia korbar eiei shabar ka jylli ki longiing bad rympei iing. Kane ka paw ha ki jingdeng jingsien bad ka rukom shad pyndem niuhmat ki thei samla, khlem khylliep ia ki khmat shane shatai.

Jingpynkut : Ka shad suk Mynsiem ha lympung Weiking ka pynpaw bad wanrah ia ka hyndai hynthai jong u Khun Khasi Khara shaduh ki tmier jong ka mynta. Nangne lah ban iohi ia ka hyndai jong ka jaitbynriew bad ia ka jinglong jongka myn ha ki hajar snem ba la leit noh.

Ka jingkot pyrkhat jong ka Seng Khasi ban pynlong ia kane ka Shad ka la man long ka jingai ba kordor ia la ka jong ka jaitbynriew bad ia ka pyrthei hi baroh. Lehse, lymda ka Seng Khasi ka kot pyrkhat ban pynlong ia kane ka Shad man ka snem, mangi ha kane ka pateng kaba mynta bad ki pateng ki ban wan baroh kin ym jin da lah shuh ban iohi ia ka bad ia ka pharshi ba ka don ban kren shaphang ka Ri bad ka jaitbynriew Khasi-kata, ia ka tynrai bad ka hyndai jongka.

Rs 2.0